

**T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**CEM SULTAN'IN TÜRKÇE DİVAN'NDAN GAZEL
ŞERHLERİ**

Tuncay BÜLBÜL

Yüksek Lisans Tezi

Haziran-2004

DENİZLİ

CEM SULTAN'IN TÜRKÇE DİVANI'NDAN GAZEL ŞERHLERİ

Pamukkale Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarafından Kabul Edilen

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yüksek Lisans tezi

Tuncay BÜLBÜL

Tez Savunma Tarihi: 24.08.2004

Tez Danışmanı: Yard. Doç. Dr. Süleyman SOLMAZ

Haziran-2004

147737

DENİZLİ

TEZ SINAV SONUÇ FORMU

Bu tez tarafımızdan okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Yard. Doç. Dr. Süleyman SOLMAZ

(Yönetici)

Prof. Dr. Mehmet ARGÜN

(Jüri Başkanı)

Prof. Dr. İsmail ÇETİŞLİ

(Jüri Üyesi)

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun
..13/09/2004 tarih ve14/2..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Doç. Dr. Ferhat ERARI

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET

Kültür kavramı, insanlık tarihi boyunca önemini korumuş ve her dönemde, diğer toplumların önünde bir gelişme kaydeden toplumlar için önemli bir gelişme unsuru olmuştur. Kendi dönemi içinde, kültürel değerlerine sahip çıkan ve onları en mükemmel bir şekilde sentezlemesini bilen toplumlar geleceğe daha emin adımlar atmışlardır.

Toplumların hayat maceralarında çok önemli bir yer işgal eden kültürün en önemli parçalarından birisi edebiyattır. Toplumdaki olumlu veya olumsuz değişimlerden doğrudan etkilenen edebiyatın çok titiz bir şekilde ele alınıp değerlendirilmesi gerekir.

Türk edebiyatının çok önemli bir parçasını oluşturan dîvan edebiyatı alanında verilen ürünlerin de aynı titizlikle ele alınıp değerlendirilmesi gerekir. Çünkü, Türk kültür hayatının en nadide kıymetlerini bünyesinde taşıyan divan şiirinin gerçek değeri ancak bu şekilde anlaşılabilir.

Cem Sultan, Türk kültür ve siyasi hayatının en önemli simalarından birisidir. Onun, yaşadığı macera dolu hayat kadar yazdığı şiirleri de bizler için oldukça dikkat çekicidir. Bu çalışmada, Cem Sultan'ın Türkçe Divanı'ndan seçilen 1 kaside, 35 gazel incelemeye tabi tutulmuştur. Bu incelemede büyük ölçüde "şerh metodu" kullanmakla beraber temel olarak teşbih ve mecazların tespiti yoluna gidilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cem Sultan, divan, divan şiiri, şerh metodu

Tuncay BÜLBÜL

mitolojik arka plana sahip olan mazmunların dipnot referanslarını verdik, ancak, gül, bülbül, keman, ok, hançer gibi diğer mazmunların dipnot referanslarını vermedik.

Cem Sultan, dîvan edebiyat sahasında eser vermiş binlerce şâirden sadece biridir. Bu alışma esnasında onun şiirlerinin arasında dolaşarak, şiirlerinin derinliklerindeki anlam deryasına ulaşma çabasının içerisinde olmak bizim için oldukça zevkli bir uğraşı oldu. Umarız bizim şiirler arasında dolaşırken aldığımız hazzı bu çalışmayı inceleyen kişiler de alır.

Üniversite hayatımın başlangıcından bu yana yetişmem için hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan, eski Türk edebiyatını bir bilim olarak sevdiren ve bu yolda sonsuz teşviklerde bulunan, tabii ki, bu çalışmanın yapılması sırasında yardımlarını esirgemeyen hocam Yard. Doç. Dr. Süleyman SOLMAZ'a teşekkürü bir borç bilirim.

Tuncay BÜLBÜL
DENİZLİ

ÖNSÖZ

Kültür, bir toplumun sahip olduğu maddî ve manevî değerler bütünüdür. Bu değerler, toplumun geçmişini bünyelerinde taşıdıkları için, bir çeşit toplumsal hafıza niteliğindedirler. Geleceğe atılacak adımlarda tereddütsüz ve endişesiz olabilmek için, toplumun bu değerler kümesini iyi bir şekilde anlayıp sentezlemesi gerekmektedir.

Toplumun, ileriye yönelik hayatî önem taşıyan bu değerlerinden birisi de edebiyattır. Bir toplumun kültür zenginliğinin en somut göstergelerinden olan edebî birikimlerin değerlendirilmesi, gerek sanat, gerek siyaset ve gerekse toplumun geleceğini ilgilendiren diğer konularda çok büyük önem arz etmektedir. Çünkü bir milletin yarınına dönük plânlara yapabildiği için geçmişinin sağlam ve somut temeller üzerine oturması gerekmektedir.

Klâsik Türk Edebiyatı, Türk milletinin uzun yıllar boyu estetik hazzına hitap edebilmiş ve kendi içinde sağlam bir gelenek yapısı oluşturabilmiş bir edebiyattır. Dünya üzerinde pek az milletin sahip olduğu geniş bir hazineye sahip olan dîvan edebiyatının en önemli değerleri, şüphesiz ki şâirlerin şiirlerini topladıkları dîvanlardır. Gerek çağının şahidi olmaları, gerekse taşıdıkları üstün sanat değerleriyle dîvanlar oldukça titiz çalışmalarla incelenmesi gereken bir hazine konumundadırlar.

Bu çalışmada, yaşadığı hayat macerasıyla olduğu kadar yazdığı şiirlerle de Türk kültür hayatında önemli bir yere sahip olan Cem Sultan'ın Türkçe Dîvanı'ndan seçtiğimiz 1 kaside ve 35 gazelini incelemeye çalıştık. Seçtiğimiz bu şiirleri incelerken “şerh metodu”nu esas aldık. Çalışmamızda, şiirleri beyit beyit ele almaya gayret ettik. Beyitler incelenirken önce bilinmeyen kelimeleri verdik. Daha sonra, beytin nesre çevrilmesini ve Türkiye Türkçesi'ne aktarılmasını yaptık. Beyti Türkiye Türkçesi'ne aktardıktan sonra izah edilmesi gereken mazmun ve kavramların açıklamasını ve edebî sanatların tespitini yaptık. Edebî sanatların tespitini yaparken, “dîvan şiirinde, tenasüpsüz hiçbir beytin bulunmadığı” düşüncesinden hareketle “Tenasüp” sanatını vermeye gerek görmedik. Herhangi bir bilinmeyen kelimeyi verdikten sonra aynı kelimenin daha sonra geçmesi durumunda kelimenin anlamını tekrar vermedik. Aynı şekilde, beyitlerde geçen bir mazmunun daha sonra tekrar geçmesi durumunda da, ilişki kurulması gereken bir durum yoksa mazmunu tekrar açıklamaya lüzum görmedik. Mazmunların izah edilmesi esnasında, İsa, Eyyüb, İskender, âb-ı hayvan gibi dinî ya da

ABSTRACT

Culture has protected own importance during the history and it was development component for the other societies in every periods. The societies made progress sure for the future which claimed cultural value and knew synthesizing very well.

Literature is an important part of the culture that occupied an in important place of the life adventure of the societies. Literature needs to be considered and investigated very careful.

The studies, in the area of the Classical Ottoman Poetry which is the most important of the Turkish Literature are also should be evaluated by the same manner. Because the importance of the Classical Ottoman Poetry containing the most valuable parts of the Turkish literature life can be understood only by this way.

Cem Sultan is one of the the most important person of the Turkish Culture and Political life. The poems written by him are very attractive for us as his adventure life. In this study 1 qasida and 35 ghazel chosen from the Cem Sultan's Turkish Divan has been investigated. In this investigation "Serh Method" has been used however the study has been carried out on the bases of the simile and figurative.

Keywords: Cem Sultan, divan, classical Ottoman poetry, serh method

Tuncay BÜLBÜL

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	IV
Özet.....	VI
Abstract.....	VII
İçindekiler.....	VIII

Birinci Bölüm

GİRİŞ

1.1. CEM SULTAN'IN HAYATI, SANATI VE ESERLERİ.....	1
1. 1. 1. Hayatı.....	1
1. 1. 2. Sanatı.....	4
1. 1. 3. Eserleri.....	6
1.1.3.1. Türkçe Divan	6
1.1.3.2. Farsça Divan.....	7
1.1.3.3. Cemşîd ü Hurşîd.....	7
1.1.3.4. Fal-ı Reyhân-ı Cem Sultan.....	8
1.2. ŞERH YÖNTEMİ VE ŞERH ÇALIŞMALARI.....	8

İkinci Bölüm

CEM SULTAN'IN TÜRKÇE DİVANI'NDAN GAZEL ŞERHLERİ

CEM SULTAN'IN TÜRKÇE DİVANI'NDAN GAZEL ŞERHLERİ.....	15
SONUÇ.....	185
KAYNAKLAR.....	186
ÖZEL İSİMLER DİZİNİ.....	189
ÖZ GEÇMİŞ.....	192

Birinci Bölüm

GİRİŞ

1.1. CEM SULTAN'IN HAYATI, SANATI VE ESERLERİ

1.1.1. Hayatı:

Fransızların “Zizim” adını verdikleri Cem Sultan, büyük Osmanlı Padişahı Fatih Sultan Mehmet'in üç oğlundan en küçük olanıdır. Fatih Sultan Mehmet, kendisinden sonra tahtının varisi olarak Cem'i düşünmüştür, ancak bunu açıkça vasiyet etmediği için bu durum resmî bir hâl alamamıştır.

Cem Sultan, 23 Ocak 1459'da, yani, Fatih'in Sırbistan'ı Osmanlı topraklarına dâhil ettiği yılda Edirne Sarayı'nda dünyaya gelmiştir. Annesi Çiçek Hatun'un esas milliyetine dair çeşitli rivayetler söz konusudur; Venedikli bir esir ya da güzel bir Sırbistan prensesi olduğu doğrultusundaki görüşlere rağmen şu an için elimizdeki bilgiler bu konuda kesin bir sonuca varmamızı mümkün kılmamaktadır.

“Fatih Sultan Mehmet bu doğum haberini Yunanistan seferine giderken yolda aldı ve şehzadesine nazik ve şairane bir ad koydu: Cem. Bu isim hüznüyle, elemi ve matemiyile Türk nesillerini asırlarca meşgul edecekti”¹.

On yaşını bitirince Fatih Sultan Mehmet onu Kastamonu Sancak Beyliğine gönderdi.² 1474'te Şehzade Mustafa'nın, Uzun Hasan'la yaptığı harpten sonra ölümü üzerine onun yerine Karaman Valiliği'ne getirildi. Cem Sultan'ın yetişmesi için çok elverişli bir yer olan Konya, aynı zamanda bir sanat ve ilim merkezi idi. *“Burada şiir ve ilimle meşgul oldu, ata binmek, gürz kullanmak, ok atmak, güreş tutmak gibi beceriler kazandı ve oraya hanlar bedestenler yaptırıp şehri mamur etti.”³*

Cem'in çevresinde Gedik Ahmed Paşa, Hatip-zade Nasuh, Defterdar Ahmed, Frenk Süleyman, Sofu Hüseyin gibi devlet adamları ile bazı Rum ve İtalyan bilginleri bulunuyordu. Bunlardan başka, Karaman'daki hemen bütün şeyhler ile sadrazam Karamanî Mehmed Paşa da Cem'i tutanlar arasındaydı.

¹ A. Refik Altınay, *Sultan Cem*, İstanbul, 2001, s.4

² Bu konuda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bunun için bkz. Halil Ersoylu, *Cem Sultan'ın Türkçe Divanı*, Ankara, 1989, s.VII; Haluk İpekten, *Divan Edebiyatında Edebi Muhitler*, İstanbul, 1996, s.166

³ Münevver Okur, *Cem Sultan, Hayatı ve Şiir Dünyası*, Ankara 1992, s.2

Fatih Sultan Mehmet yeni bir sefer hazırlığında iken 4 Rebiül-evvel 886 perşembe günü Gebze Ovası'nda aniden öldü (3 Mayıs 1481). Onun ölümü Cem Sultan'ın, ki henüz yirmi iki yaşında idi, hayatının sonuna kadar devam edecek ve imparatorluğu derinden etkileyecek olayların başlangıcı oldu. Fatih'in ölümü üzerine sadrazam Karamanî Mehmed Paşa bir yandan cenazeyi gizlice İstanbul'a naklettirirken bir yandan da iki şehzadeye birer haberci gönderdi. Bayezid'in bulunduğu Amasya'ya gönderilen haberci yerine ulaşırken, Cem'e gönderilen haberci, aynı zamanda Cem'in eniştesi olan Anadolu Beylerbeyi Sinan Paşa tarafından öldürtüldüğü için Cem durumu vaktinde öğrenemedi. Halbuki Cem, Bayezid'in, babasının şehzadeliği sırasında doğmuş olduğunu, kendisinin ise Fatih'in hükümdarlığı zamanında dünyaya geldiğini ileri sürerek Osmanlı tahtında hak sahibi olduğunu iddia ediyordu. Bu düşünceden hareketle II. Bayezid'e isyan eden Cem Konya'dan Bursa'ya gelerek şehri ele geçirdi. Kendi adına hutbe okutarak sikke bastıran Cem Sultan on sekiz gün saltanat sürdü. Ancak, o sıralarda İstanbul'da bulunan ve saltanatını korumaya kararlı olan II. Bayezid, Cem Sultan'ın devleti paylaşma isteğini reddetti. Bunun üzerine 20 Haziran 1481'de Cem ile Bayezid kuvvetleri Yenişehir Ovası'nda karşı karşıya geldiler. Yapılan savaşta daha önceden çeşitli vaatlerle kandırılan Cem'in adamlarından Astinoğlu Yakup Bey'in Cem'e ihanet ederek adamlarıyla karşı tarafa geçmesi, Cem'in öteden beri dost bildiği Gedik Ahmed Paşa'nın düşman olarak aynı kuvvetlerin yanında yer alması ve nihayet Cem'e yardım eden Karamanoğlu'nun savaştan çekilmesi sebebiyle Cem, Eskişehir yolu ile Konya'ya kaçmaktan başka çare bulamadı. Buradan 40 kişilik maiyetiyle Tarsus'a, oradan da Mısır hükümetinin iznini alıp çok güç şartlar altında geçen bir yolculuktan sonra Halep'e vardı. Halep'ten sonra Şam'a ve nihayet 25 Eylül 1481'de hükümdarlara yapılan bir karşılama töreniyle Kahire'ye girdi. Oradan II. Bayezid'e yazdığı ve içinde bulunduğu durumu anlatan mektubuna aldığı cevapta, padişahlık arzusundan vazgeçmesi halinde kendisine yılda bir milyon akçe tahsis edileceği bildirilmiştir.

Daha sonra, Memlük sultanı Kayıtbay'ın da müsadesiyle Anadolu'ya geçen Cem, Halep'te Kasım Bey ve Mehmed Bey ile birleşti. Cem ve Kasım Bey Konya üzerine yürürken, Mehmed Bey Çubuk Ovası'nda Süleyman Paşa ile yaptığı savaşta öldürüldü. Bu haberi alan Cem, planını değiştirerek Ankara'yı ele geçirmeyi

tasarladıysa da II. Bayezid'in büyük bir kuvvetle ilerlediğini duyunca geri çekilmeyi daha uygun buldu.

Karaman'a bağlı Taşeli'ye çekilen Cem, Konya Ereğli'sine gelen II. Bayezid'in, ailesiyle birlikte Kudüs'te oturmasına karşılık yıllık tahsisinin yine ödeneceği yolundaki teklifi kabul etmedi. Cem'in böyle davranmasında, Karamanoğulları Beyliği'ni yeniden kurmaya çalışan Kasım Bey'in büyük etkisi vardır. Deniz yoluyla Rumeli'ye geçme arzusunda olan Cem, Rodos'taki St. John şövalyelerinin başı olan Pierre d'Aubusson ile 10 Temmuz 1482'de bir anlaşma yaptı. Cem Sultan, bu anlaşma uyarınca 30 Temmuz 1482 tarihinde Rodos'a gitti.

Cem'le yaptığı anlaşmaya sadık kalmayan Pierre d'Aubusson, Cem'in elinde bulunmasından yararlanmak için papa IV. Sixte başta olmak üzere pek çok Avrupa hükümdarlarına mektuplar yazarak Türklerin Anadolu'dan atılmaları için bunun bir fırsat olduğunu ileri sürdü. Bu arada, Pierre d'Aubusson, II. Bayezid'le de bir anlaşma yaparak Cem'i ellerinde tutmaları karşılığında yıllık kırk beş bin Venedik dükası aldı.

Şövalyeler, Cem'i, Fransa yolu ile Macaristan'a gönderecekleri iddiasıyla Fransa'ya naklettiler. Dauphin ve Limousin bölgelerinde, Auvergne Şövalyelerinin gözetiminde yaşayan Cem Sultan, Limousin bölgesinde bulunan Bourgneuf kasabasında 5 yılını geçirir. Bourgneuf'te yaşadığı süre boyunca Cem Sultan'a hizmet eden Türkler Limousin bölgesinde yaşamlarını sürdürürler. Bugün nüfusu 3300 olan Bourgneuf'te 70 Türk ailesi yaşamaktadır. Bu arada II. Bayezid'in, İskender Paşa vasıtasıyla üç yaşındaki oğlu Oğuz Han'ı öldürtmesi Cem'i derinden sarsar.

Papa VIII. İnnocent ile St. John şövalyelerinin yaptığı anlaşma gereğince Cem, 4 Mart 1489'da Roma'ya getirildi. Bunu haber alan II. Bayezid hemen harekete geçmiş ve Kapıcıbaşı Mustafa Bey ile papaya bir mektup ve 120.000 altın göndererek St. John şövalyeleri ile yapılan anlaşmaya uyulmasını istemiş, üç yıllık masrafın peşin ödenmesine karşılık, sonraki her yıl için de 40.000 altın gönderileceğini bildirmiştir.

Fransa kralı VIII. Charles 1494'te İtalya'yı istila ederek Roma'ya girince, ileride bir haçlı seferi düzenleyebilmek için papadan Cem Sultan'ı aldı. VIII. Charles, Cem'i yanına almakla papanın muhtemel bir ihanetini önlemeyi düşünmüştü. Ancak, kısa bir süre sonra Cem hastalanmış, yüzü, gözü ve boynu şişmiştir. Artık, ata binemeyecek kadar ağırlaştığını gören Cem, son durağı Napoli'de cenazesinin vatanına

gönderilmesini vasiyet etmiştir. Oldukça maceralı, kargaşalı ve ihanetle dolu bir hayat yaşayan Cem Sultan 25 Şubat 1495 Çarşamba günü şafak vaktinde ölmüştür.

Cem Sultan'ın ölümünün geçirdiği bir hastalık sonucu gerçekleştiğini kabul edenler olduğu gibi, papa VI. Alexandre tarafından Cem'in Fransa kralına teslim edilmeden önce, II. Bayezid'in vaat ettiği altınları alabilmek için, etkisi iki üç hafta içinde görülen bir zehirle zehirlenmiş olduğu görüşünde olanlar da vardır.

Cem Sultan'ın naaşı bir müddet daha pazarlık konusu yapıldıktan sonra 1499 yılında Mudanya yolu ile Bursa'ya götürülmüş ve Muradiye'de Fatih'in büyük oğlu Mustafa'nın yanına bugün Mustafa-i Atik denilen türbeye gömülmüştür.

1.1.2. Sanatı:

İstanbul gibi bir şehri fethederek Bizans imparatorluğunu tarihin tozlu sayfaları arasına gönderen Fatih Sultan Mehmed'in oğlu Cem Sultan, daha küçük yaştan itibaren devrin önde gelen lala ve hocalarından gerekli terbiyeyi alarak Arapça ve Farsça öğrenmeye başlamıştır. Belli bir yaşa gelene kadar Edirne Sarayı'nda aldığı bu eğitim ve terbiyeyi vali olarak tayin edildiği Kastamonu'da sürdürmüştür. Cem Sultan, ilk şiirlerini, o dönemde bir âlim ve şâirler şehri konumunda olan Kastamonu'da yazdı. Kardeşi Şehzade Mustafa'nın ölümü üzerine Karaman valiliğine tayin edilen Cem Sultan, bir ilim şehri olan Konya'da oturmuş ve tahsiline burada devam etmiştir. Defterdar, nişancı gibi önemli memuriyetlere edebiyatla uğraşan kişileri getirmeye özen gösteren Cem Sultan'ın etrafına "Cem şâirleri" adıyla anılan Sâ'dî, Haydar, Sehâî, La'lî, Kandî ve Şâhidî gibi bir gurup şâir toplanmıştır. Bu şâirlerin bir kısmı Cem'i ölünceye kadar yalnız bırakmamıştır.

Gerçek bir Cem Sultan hayranı olan Münevver Okur, Cem Sultan, Hayatı ve Şiir Dünyası adlı eserinde şâir hakkında tezkirecilerin verdiği hükümleri ve Ahmed Paşa'nın Cem'in şâirliği ile ilgili görüşlerini şu şekilde dile getirir: *"Omun şâirliği hakkında tezkirecilerimizin görüşleri şu yöndedir:*

Latîfi Tezkiresi, "İttifâk-ı şuarâ bu ki" diyerek Cem'i şâir padişahlar arasında Sultan Selim gibi güzel şiir söyleyen bir kişi olarak kaydediyor.

Âşık Çelebi Tezkiresi ise, onun bir divanını bin divandan daha üstün görmektedir.

Sehi Bey, tezkiresinde, “eş’âr ve inşâya kâdir ve kendisi bî-bedel şan, eş’ârî hayâl-engîz ve gazeliyyâtı emsâl-âmiz ale’t-terkîb divanı var” diyor.

Devrinin büyük şâiri Ahmed Paşa ise, Cem’in şairliği hakkındaki fikirlerini şu beyitlerle ifade etmiştir:

Sultân Cem ol ki Hüsrev-i sultân-nişân imiş

Mâh-ı sa’adete işigi âsumân imiş

Tavr-ı gazelde hâmesi ol Şâh-zâdeniñ

Bâg-ı İrem’de tûtî-i şîrîn-zebân imiş

Sultân Cem-i sâni ki anuñ adın işitse

Fi’l-hâl sürer topraga ruhsârı benefşe

Görüldüğü gibi Ahmed Paşa, Cem’in usta ve ince şairliğini beğenip onu “Cem-i sâni, Hüsrev-i sultân-nişân” unvanlarıyla övmüştür.”⁴

Hayatı boyunca türlü sıkıntılarla karşılaşan Cem Sultan, yaşadığı tüm sıkıntıları şiirlerine yansıtmıştır. Kargaşayla geçen hayatında Cem Sultan’ı özellikle etkileyen duygu vatan hasretidir. Şiirlerinde oldukça geniş bir yer bulan bu duygu zaman zaman sevgiliden ayrılma, zaman zaman da sevgilinin kûyundan ayrı kalma şeklinde karşımıza çıkmaktadır.⁵ Şiirlerinde daha çok vatanından ayrılan bir kişinin pişmanlığının sezildiği Şâirin vatan hasretini yoğun bir şekilde işlediği şiiri, oğlu Oğuz Han’ın katledilmesi sonucu yazdığı “Felek” redifli mersiyesidir.⁶ Şâir, bu şiirinde, karşılaştığı sıkıntıların sorumlusu olarak, isyana düşmeden, feleği görür. Divan şiiri geleneğine vakıf olan Cem Sultan, bu gelenek çerçevesinde kullanılan bütün mazmunları şiirlerinde işlemiştir.

Özellikle Ahmed Paşa ile zirveye ulaşan ve bir gelenek haline gelen “nazirecilik”e Cem Sultan da katılmış, Ahmed Paşa başta olmak üzere Şeyhî, Atâî, Sâfi, Nizâmî, Hilâlî ve Necâtî gibi şâirlerin şiirlerine nazireler yazmıştır. Diğer taraftan, Cem Sultan’ın şiirlerine de gerek yaşadığı dönemde, gerekse kendisinden sonraki dönemlerde Ahmed Paşa, Muhibbî, Hadidî, Firâkî, Nazmî ve Necâtî gibi şâirler nazire

⁴ Münevver Okur, *Cem Sultan Hayatı ve Şiir Dünyası*, s.33-34, Ankara, 1992

⁵ Bkz. Halil Ersoylu, *Cem Sultan’ın Türkçe Divanı*, s.83, G: LXXIV/5, s.72, G: LIV/7, Ankara, 1989

⁶ A.g.e, s.29

yazmışlardır. Burada şu hususu belirtmek gerekir: nazire yazmak bir şâir için bir eksiklik değildir. Çünkü, bir şiire nazire yazılması için o şiirin belli bir kalite seviyesine sahip olması gerekir. Aynı şekilde, bir şâirin, başka bir şâirin bir şiirine nazire yazabilmesi için oldukça güçlü bir şâirliğinin olması gerekir. Eğer güçlü bir şâir değilse de yazdığı bir nazireden ziyade taklitten başka bir şey olamaz. Kısaca söylemek gerekirse, nazire yazmak, bir anlamda, “güzel”in “güzel”ini yakalama çabası olduğu için oldukça önemli ve çetin bir iştir.

Arapça, Farsça ve Türkçe’yi iyi bir şekilde bilen Cem Sultan, şiirlerinde bu üç dilin imkânlarını kullanmaya gayret göstermiştir. Ancak, genel itibariyle bakıldığında, redifli şiirlerinde Türkçe veya Türkçe söyleyişe yakın kelimeler kullandığı dikkati çekmektedir. Diğer taraftan, günümüzde kullanımdan düşmüş olan “sançmak, dürişmek, döymek” gibi arkaik kelimelere ve “olavuz” gibi eski Anadolu Türkçesi dil özelliklerine zaman zaman şiirlerinde yer vermiştir.⁷

Şiirlerinde edebi sanatların bir çoğunu kullanan şâir, daha çok “İsti’âre ve Teşbih” gibi benzetmeye dayalı sanatlara yer vermiş, zaman zaman da “Telmih”i kullanmıştır.

1.1.3. Eserleri:

Cem Sultan’ın bilinen dört eseri vardır. Bunlar Türkçe Divan, Farsça Divan, Cemşid ü Hurşid adlı bir mesnevi ve Fâl-ı Reyhân-ı Cem Sultan adlı küçük bir mesnevidir.

1.1.3.1. Türkçe Divan

Cem Sultan’ın Türkçe şiirlerini topladığı bu eserin bilinen sekiz nüshası bulunmaktadır. Eserin mevcut nüshaları şunlardır:

- 1- İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail Efendi Bölümü 431.
- 2- İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Bölümü 3794. (Bu nüshada Farsça Divan da bulunmaktadır.)
- 3- Üniversite Kütüphanesi, T.Y. 5547
- 4- Fatih-Millet Kütüphanesi (Ali Emiri), 81
- 5- Üniversitesi Kütüphanesi, T.Y. 5474

⁷ Bkz. A.g.e. s.103, G: CX/1, s.169, G: CCXXVI/4, s.172, G: CCXXX/3, s.166, G: CCXIX/5

6- Bursa Orhan Haraççı Kütüphanesi, E.6 (Bu nüshada Farsça Divan da bulunmaktadır.)

7- Kayseri Raşit Efendi Halk Kütüphanesi, 1262

8- Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revân Bölümü, 739 (Bu nüshada Farsça Divan da bulunmaktadır.)

Cem Sultan'ın Türkçe Divanı üzerinde yapılan akademik düzeydeki çalışma, bizim de bu çalışmamızda esas aldığımız, Halil Ersoylu'nun çalışmasıdır. Ersoylu, Cem Sultan'ın Türkçe Divanı'nın karşılaştırmalı metnini hazırlarken temel olarak Bursa-Haraççı, Üniversite T.Y. 5547 ve Üniversite T.Y. 5474 nüshalarını esas almış, gerekli gördüğü durumlarda ise Fatih-Millet Kütüphanesi (Ali Emiri) 81, İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail Efendi Bölümü 431, İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Bölümü 3794 nüshalarına başvurarak karşılaştırmalar yapmıştır (Halil Ersoylu, Cem Sultan'ın Türkçe Divanı, TDK yay., Ankara, 1989).

1.1.3.2. Farsça Divan

Cem Sultan'ın bu divanının dört nüshası bulunmaktadır. Bunlar:

- 1- Bursa Orhan Haraççı Kütüphanesi, E.6
- 2- Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revân Bölümü, 739
- 3- İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Bölümü 3794
- 4- Fatih-Millet Kütüphanesi, 328

1.1.3.3. Cemşid ü Hurşid

Cem Sultan'nın Türkçe Divanı'ndan sonra ikinci önemli eseri, İranlı şair Selman-ı Saveci'den tercüme ettiği Cemşid ü Hurşid mesnevisidir. Eser uzun yıllar bulunamadığından gerek tezkirelerde gerekse edebiyat tarihlerinde eser hakkında net bir bilgiye rastlanamamıştır.

Eserin elde bulunan iki yazma nüshası vardır. Bunlardan birisi, Kütahya Vahid Paşa Halk Kütüphanesinde, Türkçe Yazmalar Bölümü'nde 1666 numarada ve "Kitab-ı Cemşid ü Hurşid" adıyla kayıtlıdır. Bu nüsha ilk defa Münevver Okur tarafından 1958 yılında bulunmuş ve Türk Dili Dergisi'nde bir tanıtma yazısıyla tanıtılmıştır (Münevver Okur, Cem Sultan, Cemşid ü Hurşid, Türk Dili Dergisi, C.VII, Ankara, 1958). Eserin bir diğer nüshası Ankara İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi, 18464 numarada kayıtlı olan nüshadır. Eserin tanıtımı Cahid Öztelli tarafından yapılmıştır (Cahid Öztelli, "Sultan

Cem'in Yeni Bulunan Cemşid ü Hurşid Mesnevisi, Türk Dili Dergisi, C: XXI, Ankara, 1972).

1.1.3.4. Fal-ı Reyhân-ı Cem Sultan

Cem Sultan'ın "Çiçek Falı" olarak da adlandırılabilir küçük bir mesnevisidir. Eser, Türkçe Divan'ın iki yazmasının sonunda yer almaktadır. Bunlar, Üniversitesi Kütüphanesi, T.Y. 5474 ve Üniversite Kütüphanesi, T.Y. 5547 nüshalarıdır. Eserin T.Y. 5474 numaralı nüshasından İsmail Hikmet Ertaylan ve Halil Ersoylu bahsetmişlerdir (İsmail Hikmet Ertaylan, Sultan Cem, İstanbul, 1951; Halil Ersoylu, Cem Sultan'ın Türkçe Divanı, Ankara, 1989).

1.2. ŞERH YÖNTEMİ VE ŞERH ÇALIŞMALARI

"Güzel ve güzellik" kavramı, insanın var olduğu günden beri, insanı meşgul eden problemler arasında, belki de, en önemlisidir. İnsan, çevresinde gördüğü güzelliklere derin bir hayranlık beslemiş ve beslediği bu hayranlığın neticesinde bu güzellikleri tasvire çalışmış, zaman zaman da bu güzelliklerin karşısında kendi eliyle bambaşka bir güzellik oluşturmaya gayret göstermiştir. İnsanın, çeşitli şekil ve yapılar çerçevesinde ortaya koyduğu "güzel"i yakalama veya "güzel"i arama gayretinin bir sonucu olan bu faaliyete sanat adı verilmektedir. *Bir başka ifadeyle sanat, insan eli, zihni ve gönlünün güzellik iştihakiyle var ettiği her türlü sun'î ve somut güzellik objeleridir.*⁸

Temel olarak, mimari, heykel, resim, musiki ve edebiyat olmak üzere beş ana kola ayrılan güzel sanatların en dikkat çekici kolu şüphesiz ki edebiyattır. Çünkü kullandığı malzeme itibarıyla daha soyut bir sanat faaliyeti olan edebiyatın ana malzemesi dildir. Dil, sanatçının içinde yaşadığı toplumun malıdır. Bunun için, ortaya konan ürünler, her ne kadar, sanatçının şahsî duygularının bir ifadesi olsa da, toplumdan bir parça taşımaktadır. Dolayısıyla da, en şahsi edebiyat ürünleri bile toplumun kendi malı konumundadır.

İnsan ruhunun ve dimağının ortak bir ürünü olarak ortaya çıkan edebiyatın en yoğun anlam dünyasına sahip olan kolu ise şiiirdir. Yoğun bir anlam katmanına sahip

⁸ İsmail Çetişli, Metin Tahlillerine Giriş, Şiir, "İnsan ve Sanat", Isparta, 2002, s.10

olan şiir, sanatçının duygu taşması ve zihinsel bir kurgulama süreci sonucunda ortaya çıkmaktadır. Anlam dünyasının oldukça geniş olmasından dolayı da şiirin diğer edebiyat ürünlerine nazaran daha titiz bir çalışma ile incelenmesi gerekmektedir.

Bilindiği gibi, Türk şiiri, halk şiiri, divan şiiri ve yeni Türk şiiri olmak üzere üç farklı gruba ayrılmaktadır. Şiirin tabiatında var olan anlam yoğunluğu probleminden dolayı her üç gruba ait olan şiirlerde de bir inceleme yapmak zorunluluğu bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle, bir şiirin anlaşılması veya anlaşılmaması şiirin kullanıldığı dilden değil içinde barındırdığı çeşitli mazmun, mecaz, hayal, imge veya sembollerden kaynaklanmaktadır. Yani, bir şiirin verdiği her hangi bir mesajı anlayabilmek için şiiri oluşturan kelimelerin anlamlarını bilmek çoğu zaman yeterli olmayabilir. Böyle bir durumda da, belli bir disiplin çerçevesinde mevcut şiirin anlam dünyasının çözümü noktasına gitmek daha doğru olur.

Halk şiiri, 16. yüzyılda kahvehanelerin Osmanlı topraklarında yaygınlaşmasıyla birlikte hızlı bir yükseliş evresine girmiş ve bu dönemde, Karacaoğlan gibi halk şiirinin en önemli şahsiyeti yetişmiştir. Kullandığı dil itibariyle günümüz Türkçesine oldukça yakın olan halk şiiri sahasında verilen örneklerin de belli bir aşamadan sonra, bilimsel bir disiplin içerisinde ele alınıp değerlendirilmesi ihtiyacıyla karşı karşıya kalınmış ve bunun için çeşitli metotlar kullanılarak halk şiirlerinin çözümlenmesi yoluna gidilmiştir. Günümüzde halk edebiyatı ürünlerinin incelenmesi konusunda en önde gelen teknik, daha çok, batıdaki tekniklerin halk şiirine uygulanması çabasının bir sonucu olarak ortaya çıkmış olan performans teorisinin “bağlam” merkezli inceleme yöntemidir.⁹ Diğer taraftan, performans teorisinin dışında bazı inceleme yöntemlerinin de halk şiirine uygulanması çabaları da ortaya çıkmıştır.¹⁰ Bütün bu çabaların neticesinde, halk ürünlerine “eser, bağlam ve icra ortamı” çerçevesinde yaklaşmak temel yaklaşım tarzı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türk toplumunun yenileşme ihtiyacı sonucunda ortaya çıkan Tanzimatın ilanından sonra, Türk şiiri farklı bir mecraya girmiş ve daha çok batı kaynaklı düşüncelerle yeni bir şiir tarzı vücuda getirilmiştir. Türk toplumunun dışa açılma ihtiyacı ile ortaya çıkan bu yeni şiir tarzı, çok farklı tartışmaları beraberinde getirmiş,

⁹ Özkul Çobanoğlu, *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Ankara, 1999; Milay Köktürk-Mustafa Arslan, “Halkbiliminde Teori ve Yöntem Arayışları”, *Milli Folklor*, S:41, Ankara, 1999

¹⁰ Şahin Köktürk, “Bayburtlu Zihni’nin Bir Koşmasının Ontolojik Analiz Metoduyla İncelenmesi”, *Milli Folklor*, S: 60, Ankara, 2003

bazen “sanat için sanat”, bazen de “toplum için sanat” yapma kaygısı ön plana çıkmıştır. Yeni Türk şiirinin incelenmesi konusunda işin içine çoğunlukla yorum katılmış, sanatçının yaşadığı hayat ve eserin yazıldığı dönemin şartları da inceleme esnasında mevzu bahis edilmiştir. Bu inceleme tarzının Cumhuriyet dönemindeki en önemli uygulayıcısı Mehmet Kaplan olmuştur.¹¹ Diğer taraftan, eseri veya metni dil, muhteva, yapı ve üslup çerçevesinde, yani, metni kendi içerisinde bir bütün olarak incelemeye çalışan araştırmacılar da vardır.¹²

Bilindiği gibi, divan şiiri, Türklerin İslam medeniyeti dairesine girmesinden sonra ortaya çıkmış ve altı yüz yıldan fazla bir zaman dilimi içerisinde Türk milletinin estetik hazzına cevap verebilmiştir. Mahdut sınırlar çerçevesinde ve belli ölçüler dâhilinde vücut bulmak zorunda olan bu edebiyat özellikle usta şâirler elinde gerçekten çok süslü bir tablo hüviyetine bürünmüştür. *“Fuzuli, Baki, Nedim gibi olgun şâirlerin gazel veya başka bir şekilde yazdıkları şiirlere bakarsak, bizce ilk görüşte baştan başa altınla süslenmiş bir levhaya benzer; daha uzun bakılınca bin bir teferruat görünür, arabesklerin muhtelif kısımları arasındaki muvazene belirir; en ufak yaprak ve goncalarında mevcut olan zarif çizgiler, gözle görülemeyen kıvrımlar gözükür. Böyle bir tezhibin, böyle bir gazelin bütün güzelliğini anlayabilmek için her çizgisini itinalı ve titiz tahlil etmeye mecburuz; ve bu şiirin en cazibeli tarafı belki de bu sonsuz muammalarının çözülmesidir.”*¹³ Oldukça yoğun bir zihni faaliyetin sonucunda ortaya çıkan divan edebiyatı ürünlerini anlayıp anlatabilmek için çok dikkatli bir çalışmaya ihtiyaç vardır.

Günümüz eski Türk edebiyatı çalışmalarının toplandığı üç ana nokta vardır: metin tespiti, metin tahlili ve metin şerhi. İşgal ettiği yer açısından belli eksiklikleri tamamlamaya yönelik olan bu faaliyetlerde asıl amaç, metnin doğru şeklini yakalayıp onda var olan anlam dünyasının çözümlenmesine çalışmaktır. Burada, metni anlamaya yönelik olması açısından metin tahlili ve eskilerin şerh-i mütûn dedikleri metinler şerhini ön plana çıkarmak gerekmektedir. Özellikle metindeki gizli noktaların anlaşılıp açıklanması esasına bağlı olan metin tahlili yöntemi bugüne kadar pek çok araştırmacı

¹¹ Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri I, II*, İstanbul, 1994

¹² İsmail Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş Şiir*, Isparta, 2002

¹³ Ahmet Necdet, *Bugünün Diliyle Divan Şiiri Antolojisi*, Annemaria Schimmel, “Alman Gözüyle Divan Edebiyatı”, İstanbul, 1995, s.55

tarafından benimsenip kullanılmıştır.¹⁴ “... kavram olarak halletmek, cüz cüz eylemek, parçalarına ayırmak v.b anlamlarla sözlüklerin tanımladıkları tahlilin, metin incelemesine ilişkin olarak edebiyat terminolojisi içerisinde yer alışı şüphesiz şerhe göre daha yenidir. Ancak şerhle benzeşen yanları vardır. Tahlilde de şerhte olduğu gibi bilgilendirme esastır. Bilgi vermek için açıklamaya yer verilir. Tahlil adı altında yapılan metin incelemesi çalışmalarında, bir metnin şeklinden, ölçüsünden, kafiyesinden, dilinden, edebi sanatlarından, konusundan, sanatçının metin içerisinde oluşturduğu hayal, duygu ve düşünce dünyasından, metnin sanatçının iç dünyası, toplum ve dönemle olan ilişkisinden v.b özelliklerden söz edildiği görülür. Bu kapsamıyla tahlil, şerhe göre daha etraflı, daha bütüne yöneliktir. Tahlil edenin yorumu, işin içine daha çok girer. Dolayısıyla tahlil şerhten ayrı, müstakil metin incelemesi çalışması olarak düşünülebileceği gibi, kapsamlı bir metin incelemesi içerisinde incelemenin şerhten sonraki basamağı, devamı olarak da düşünülebilir.”¹⁵

Metin tahlili dışında divan şiirini anlamaya yönelik, özellikle anlamın çözümlenmesi noktasında yapılan çalışmalar da mevcuttur.¹⁶ Bu çalışmaların, belki de, en başarılı örneklerinden birisini yapmış olan Walter G. Andrews, **Şiirin Sesi, Toplumun Şarkısı** adlı çalışmasında meseleye “anlam problemi”nden başlayarak çeşitli gazel incelemeleriyle problemi aşma denemesi yapmıştır.

“Bir de edebi eseri kendi dışındaki ilimlere yarasın diye değil kendi için tedkik gerektir.”¹⁷ Ali Nihad Tarlan’ın **Edebiyat Meseleleri** adlı eserinin Metinler Şerhi bölümünde zikrettiği bu cümle, aslında metnin her hangi bir incelemeye tabi tutulmadan önce sergilenmesi gereken yaklaşımı özetler mahiyettedir. Genel itibarıyla, bir metnin okuyucu tarafından anlaşılacak gibi gözükken taraflarının izahı mantığına dayanan metin şerhi meselesi oldukça eski bir geçmişe sahiptir. Eskiden beri bazı eserlerin veya şiirlerin şerhlerini yapmak alışlagelmiş bir durumdur.¹⁸ Özellikle, **Kur’an-ı Kerim**’in anlaşılmasını hususlarının açıklanması ve izah edilmesi zorunluluğundan doğan tefsir ihtiyacının bir uzantısı olarak ortaya çıkan metin şerhinde yapılması gereken asıl iş, ele

¹⁴ Ali Nihat Tarlan, **Şeyhî Divanı’nı Tedkik**, İstanbul, 1934; Mehmet Çavuşoğlu, **Necatî Bey Divanı’nın Tahlili**, İstanbul, 1971; Harun Tolasa, **Ahmed Paşa’nın Şiir Dünyası**, Ankara, 1973; Cemal Kurnaz, **Hayâlî Bey Divanı’nın Tahlili**, Ankara, 1987; Nejat Sefercioğlu, **Nev’î Divanı’nın Tahlili**, Ankara, 1990; Ahmet Mermer, **Mezâkî Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanı’nın Tenkidli Metni**, Ankara, 1991

¹⁵ Mine Mengi, **Divan Şiiri Yazıları**, “Metin Şerhi, Tahlili ve Tenkidi Üzerine”, Ankara, 2000, s.76

¹⁶ Walter G. Andrews, **Şiirin Sesi, Toplumun Şarkısı**, İstanbul, 2000

¹⁷ Ali Nihad Tarlan, **Edebiyat Meseleleri**, “Metinler Şerhi’ne Dair”, İstanbul, 1981, s.191

¹⁸ İ. Hakkı Aksoyak, **Eski Türk Edebiyatı El Kitabı**, “Metin Şerhi”, Ankara, 2002, s.285

alınan metin ile ilgili yorumlarda bulunmak değil, metnin yapısını oluşturan bileşiklerin tek tek ayrıştırılarak çözümlenmesidir. Metin şerhinin Kur'an-ı Kerim'in yorumlanması ihtiyacından doğduğuna işaret eden Tunca Kortantamer, bu tarz araştırmalarda dikkat edilen hususları şu şekilde tespit etmiştir: *"Bu araştırmalarda dikkatin, sanatlı ifadedeki biçim özelliklerine, anlatımın çeşitli yolları ve unsurlarına, mana ve şekil, bir başka deyişle öz ve biçim meselelerine yöneldiğini görüyoruz. Söz gelişi, bu dikkatlerin sonucu olarak tartışmalı kelimeler, alışılmadık sentaks özellikleri, kelimelerin felsefi açıdan incelenmesi, ifadede psikolojik etkiler, biçim elemanlarının tespiti, şiir evriminde objektif ölçüler aranması gibi meseleler derinlemesine ele alınmıştır."*¹⁹

Edebi tenkidin aksine metin şerhinin tamamen objektif bir bilim olduğunu vurgulayan Ali Nihad Tarlan bu konuda şunları söyler: *"Edebi eseri anlamak başka, duymak başkadır. Metinler şerhi anlamağa çalışır. Anladığını her zaman anlatabilir. Yolu âfâkîdir, neticeleri objektif maddelerdir. Davasını vesika ile ortaya atar. İstifade ettiği ilimlerin daima müsbet taraflarını almaya çalışır. Okuyanın zevkine hiçbir zaman müdahale etmez. Ve hiçbir zaman bir esere güzel, çirkin vasıflarını vermez. Bir operatör veya kimyager bitarafılığı ile eseri teşrih ve tahlil eder. Müsterek "madde"lerini bulur. Onları sıralar. Her devir için hususi bir yürüyüş noktası bulmaya çalışır. Çünkü bilir ki muayyen bir devir içinde yaşayan ve birleşik, âhenkli kanunlarla kımıldanan uzviyetin daima birleşik tarafları (formül) vardır."*²⁰ Klasik Türk şiiri üzerinde çalışan son dönem bilim adamlarından olan Tunca Kortantamer ise metin şerhinin objektifliği konusunda şunları ifade eder: *"Günümüzde metin şerhi anlayışı değişmektedir. Metin şerhi artık anlam bütünlükleri, bağlamlar, yapıları göz önüne almakta ve bu şekliyle daha kuvvetli bir tahlil yönüne de sahip olmaktadır. Yeni teorilerin ışığında artık metin şerhinin tamamen objektif olma iddiası da eskisi kadar keskin değildir. Çünkü ele alınacak bir şiiri seçmek bile bir değer yargısını, yani subjektifliği içinde taşımaktadır. Seçmek bir tercihtir. Her şiir kendisine has bir yapıya, ikizi olmayan tek bir varlığa sahip olduğuna göre "Açıklamak için neden bu şiir seçildi de öbürü seçilmedi?" sorusuna tamamen objektif bir sebep bulmak mümkün değildir."*²¹ Sürekli bir gelişme ve değişimlerin yaşandığı bilim dünyasının bir parçası konumunda

¹⁹ Tunca Kortantamer, *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi VIII*, "Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi", İzmir, 1994, s.2

²⁰ A.g.e, s.192-193

²¹ A.g.e, s.7

olan edebiyata ve şiire olan yaklaşımların da bir hareket ve değişim içerisinde olması kaçınılmazdır. Zaten kümülatif olarak ilerlemesi gereken bilim için, bu, olması gereken bir durumdur. Eski Türk edebiyatıyla ilgili metinlerin anlaşılması konusunda gösterilen çabaların da bu tarz değişimlerden pay aldığını söylemek gerekir. Bunun en güzel örneği klasik şerh metoduyla yapısalcı metodu birleştirerek Fuzuli'nin bir gazelini şerh etmeye çalışan Cem Dilçin'in çalışmasıdır.²² Bir sanat eseri karşısında takınılması gereken tavır şüphesiz ki belli ölçüde objektif olmaktır. Ancak, yapılan işin hususiyetine göre zaman zaman objektiflikten uzaklaşılarak subjektif yargılara varmak da kaçınılmazdır. *"Bir sanat eseri değişik dönemlerde veya değişik açılardan bakıldığında değişik bildiriler sunmaktadır. Ortada yazar ve okur vardır. Okur sürekli değişken olduğundan, farklı açıklamalar mümkündür. Bu açıklamalar kendi içerisinde tutarlı ise normaldir. Nesnellik açıklamanın bildirisinde değil iç düzeyindedir. Edebiyat bilimi metnin taşıyabileceği bütün bildirileri veya tek doğru bildiriye aramaz; sanat eserinin sanat özelliklerini, sanatçının bilinçli çabasını göstermeyi amaçlar. Aranılan şey eserin iç düzeni, her sanatçının özel dizgesi, belli bir dönemin sanat duyarlılığı, gelenegi, eğilimleridir. Bu iş yapılırken tekrarlar, paralellikler, mısra uzunlukları, cümle unsurlarının sıralanmaları, birbirleriyle ilişkileri, cümlelerin yapıları, tek tek kelimeler, onların cinsleri, özellikleri, her türlü ses tekrarı göz önüne alınır. Bunlar ne istatistikçi bir anlayışla, ne de eski retoriğin yaptığı gibi, yapı çerçevesinden koparılarak ele alınmalıdır. Aksine içinde buldukları bütünü parçaları, bir dizgenin öğeleri diye gözden geçirilmelidirler."*²³ Uzun bir tarihi arka plana sahip olan metin şerhi meselesinde geçmişten günümüze gözle görülür bir gelişme kaydedildiği muhakkaktır ve bundan sonra da dünya üzerinde yeni yeni gelişmeye başlayan ve hızla tüm dünyaya yayılan metin inceleme yöntemleriyle daha da ileriye gideceği aşikârdır. Özellikle, dilbilimin büyük bir gelişme kaydetmesiyle ortaya çıkan anlambilim, göstergebilim, hermeneutik gibi farklı bilim dalları vasıtasıyla divan şiirine yaklaşmanın divan şiirini anlamaya yönelik yapılan çalışmalara oldukça büyük yarar sağlayacağı noktasındaki düşüncelerimizi belirterek sözlerimizi Mine Mengi'nin şu ifadeleriyle noktalamak istiyoruz: *"Klasik metin şerhi esas itibarıyla kelime açıklamasına dayanır; yani klasik*

²² Cem Dilçin, *Türkoloji Dergisi*, "Fuzulî'nin Bir Gazelinin Şerhi ve Yapısal Yönden İncelenmesi", C: IX, S.1, Ankara, 1991, s.43-98

²³ Tunca Kortantamer, *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi VIII*, "Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi", İzmir, 1994, s.9

metin Şerhi daha çok kelime açıklaması Şeklinde yapıla gelmiştir. Özellikle; manzum metin Őerhlerinde tek tek beyitlere bağlı kalınarak kelime, terkip ya da ibarelerin açıklanması yoluna gidilmiştir; kısacası metin parça parça ele alınmıştır. Buna karŐın metnin bir bütün olarak ele alınıp genel plan, kompozisyon v.b yönlerden incelenmesi gelenekten değildir. Şerhte, Őârihe göre okuyucunun anlayamayacağı farz edilen yani anlaşılmasında güçlük görülen metnin ya da bölümlerinin açıklanması esastır. Amaç okuyanı bilgilendirerek metni tanıtma ve ek bilgi verme Şeklinde yapılır. Açıklama ve ek bilgi verme esnasında konunun geniŐletilmesine gidilir. Konunun açılıp geniŐletilmesi, Őârihin, bilgi ve anlayışı doğrultusunda, yorumunu da beraberinde getirir.”²⁴

²⁴ Mine Mengi, *Divan Şiiri Yazıları, “Metin Şerhi, Tahlili ve Tenkidi Üzerine”*, Ankara, 2000, s.75

İkinci Bölüm

CEM SULTAN'IN TÜRKÇE DİVANI'NDAN GAZEL ŞERHLERİ

KASİDE

I. Beyit:

İy vefâsuz hâ'in ü bî-emn ü bî-amân felek
V'iy hatâ-perver belâ-bahş u kazâ-gerdân felek .

Nesre Çevirme:

İy vefâsuz hâ'in ü bî-emn ü bî-amân felek. V'iy hatâ-perver belâ-bahş u kazâ-gerdân felek.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey vefasız, hain, güvenilmez ve amansız felek. Ve ey hataların kaynağı, bela veren ve kaza çarkını döndüren felek.

Cem Sultan'ın, II. Bayezid'in emriyle İskender Paşa tarafından boğulan oğlu Oğuz Han için yazdığı "felek" redifli bu mersiye, bir şâirin duygularından çok bir babanın içli feryadını ve evladı için döktüğü göz yaşlarını dile getirmektedir. Burada, karşılaşılan elem dolu sıkıntının tek müsebbibi olarak "felek" gösterilmiştir.

Gök, gök yüzü, semâ; talih, baht, kader; her gezegene mahsus gök tabakası gibi anlamlara gelen "felek" kelimesinin çoğulu "eflâk"tir.

Batlamyos sisteminden çıkarılan bir düşünüşe göre dünya kâinatın merkezidir ve dünyayı dokuz felek çevreler. Bunlar, iç içe geçmiş şekilde soğan zarı gibi dünyayı çevrelemişlerdir ve dünya göğünden başlamak üzere yedi tanesi yedi gezegenin feleğidir. Birinci felekte Ay olmak üzere sırasıyla Utarid, Zühre, Şems (Güneş), Mirrih (Merih), Müşteri, Zühâl gezegenleri bulunur. Sekizinci felek sabit yıldızlar ve burçlar feleğidir. Dokuzuncusu da cisimden arınmış olan ve bütün felekleri saran en büyük, en yüksek felektir ki, felek-i atlas (atlas feleği), felek-i a'zam (en büyük felek), felekü'l-eflâk (felekler feleği) adıyla anılır:

Hükemâ felsefesine göre sekizinci feleğe Kürsî, dokuzuncuya da Arş denir. Atlas feleği yirmi dört saatte bir devrini tamamlar. Bu devr (dönüş) doğudanbatıya olup diğer felekleri de döndürür. Diğer feleklerin iki türlü hareketi vardır. Biri atlas feleğiyle doğudan batıya, diğeri de bunun aksi olarak batıdan doğuyadır. Atlas feleği dönerken diğerlerini de kendi etrafında dönmeye zorlar. Bu dönüş büyük bir özellik taşır. Kendi istikameti dışında dönmeye zorlanan sekiz felek, insanların talihleri, refah ve mutlulukları üzerinde değişken ve aksi durumlar ortaya koyar. İşte felekler üzerine şikayet etmenin nedeni budur. “Kahpe felek, dönek felek” gibi şikayetlerin aslı da dokuzuncu felek olan Atlas feleğinin ters dönüşü nedeniyledir. Dokuzuncu felekten sonra Allah ilminin başlaması, insanların kaderlerinden dolayı ettikleri şikayetleri bu feleğe yüklemelerine neden olmuştur.²⁵

Tam anlamıyla bir duygu boşalmasıyla başlayan mersiyenin bu ilk beytinde şâir, feleğe yedi farklı sıfatla hitap etmektedir. İlk mısırada feleğin şahsıyla ilgili olumsuz sıfatlar zikredilirken, ikinci mısırada, daha çok, feleğin yaptığına inanılan eylemlerden bahsedilmiştir. Yani, ilk mısırada bir “durum”lar sıralaması yapılırken, ikinci mısırada “eylem”ler sıralaması yapılmıştır.

Bu beyitte, “iy” hitabıyla “Nidâ”sanatı yapılmıştır.

II. Bevit:

Hüsrev-i sâhib-zemânlar kanın içen zulm ile
Pür-sitem pür-mihnet ü pür-derd ü pür-efgân felek

Nesre Çevirme:

Zulm ile hüsrev-i sâhib-zemânlar kanın içen, pür-sitem, pür-mihnet ü pür-derd ü pür-efgân felek.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Zulüm ile zamanın sahibi olan padişahların kanını içen, sitem dolu, eziyet dolu, dert dolu ve feryat dolu olan felek.

²⁵ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, “Felek” maddesi, Ankara, 1995, s.181-183; Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, “Felek” maddesi, Ankara, 1992, s.230; Mehmet Çavuşoğlu, *Necati Bey Divanı'nın Tahlili*, “Gökyüzü” maddesi, İstanbul, 197, s.238; Cemal Kurnaz, *Hayali Bey Divanı Tahlili*, “Gökyüzü” maddesi, Ankara, 1987, s.416; Nejat Sefercioğlu, *Nev'i Divanı'nın Tahlili*, “Felek” maddesi, Ankara, 1990, s.317.; Harun Tolasa, *Ahmed Paşa'nın Şiir Dünyası*, “Felek” maddesi, Ankara, 1973, s.424; Ahmet Mermer, *Mezâkî Hayatı*, Edebi Kişiliği ve Divanı'nın Tenkidli Metni, “Felek, Çerh” maddesi, Ankara, 1991, s.117

Felek, kaza, kader ve zaman çarkını döndüren varlık olarak ele alınması hasebiyle yer yüzünden gelmiş geçmiş bütün yaratıkların katili olarak ele alınmaktadır. Aslında, İslamiyet'teki kaza ve kaderin Allah'tan geldiğine iman etme zorunluluğundan dolayı, doğu insanı, bu noktada, şikayetini bir makama veya kişiye yöneltme ihtiyacından dolayı şikayetini feleğe yöneltmiştir. Yani, felekten yakınma, bir anlamda, insanın, Allah'ın takdir ettiği şeylerden yakınamaması sonucunda, bilinçaltındaki kendi psikolojisini rahatlatma isteğinin bir ürünü olarak ele alınabilir. Bu beyitte, şâir, hiçbir gücün yenemediği zamanının en güçlü hükümdarlarını bile feleğin yendiğini dile getirmektedir.

III. Beyit:

Sensin âhir tahtını viren Süleymân'ıñ yile
Mülk-i âbâdın mülûkuñ eyleyen virân felek

Kelimeler:

Âbâd(f.s): 1-) mâmur, şen, bayındır 2-) çokluk bildirir.

Mülûk(a.i): hükümdarlar

Nesre Çevirme:

(Ey) felek, âhir, Süleymân'ıñ tahtını yile viren, mülûkuñ mülk-i âbâdın virân eyleyen sensin.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey) felek, sonunda, Süleyman peygamberin tahtını yile veren, hükümdarların mamur ülkelerini viran eden sensin.

Kur'an-ı Kerim'de kendisiyle ilgili 53 ayet bulunan (örn: Sebe 12-21, Neml 15-44, Sa'd 30-40) Süleyman peygamber, gücün ve iktidarın simgesi olarak karşımıza çıkar. Divan şiirinde, Hüdhüd, yüzük, mühür, karınca ve Belkıs ile birlikte ele alınır. Hz. Davud'un oğlu olan Süleyman peygamber, on iki (bazılarına göre on üç) yaşındayken padişah ve peygamber olur. Geçimini kendi ördüğü zenbiller ile kazanan Süleyman peygamber, cinlere ve hayvanlara hükmedebilen bir peygamber ve hükümdardır. Özellikle halk arasında, 40 yıl gibi uzun bir zaman padişahlık ve peygamberlik yapan Hz. Süleyman'ın bile ölümü tatmasından dolayı bu dünyanın

faniliğine vurgu yapılır.²⁶ Bu beyitte şâir, Hz. Süleyman'ın tahtını yerle bir edenin ve zamanına hükmeden bütün padişahların memleketlerini darmadağın edenin felek olduğunu söylemektedir. Şâir, burada, bir anlamda, koca Süleyman peygamber bile feleğe boyun eğdiyse ben ne yapabilirim demektedir. Yani, şâir, felek karşısında bütün yaratılmışların âciz olduğunu vurgulamaktadır.

Bu beyitte, Kur'an-ı Kerim'de geçen Hz. Süleyman kıssasına "Telmih" yapılmıştır.

IV. Beyit:

Yidi yıl Eyyüb'a derd ü renc ü gam yoldaş idüp
Nuh'a öz kendü tenûrından viren Tûfân felek

Kelimeler:

Renc(f.i): 1-) ağrı, sızı 2-) zahmet, eziyet, sıkıntı 3-) hışım, öfke, gazap

Tenûr: tandır, fırın

Nesre Çevirme:

Yidi yıl Eyyüb'a derd ü renc ü gam yoldaş idüp Nuh'a kendü öz tenûrından
Tûfân viren felek.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Yedi yıl Eyyüb'e derdi, acıyı, gamı yoldaş edip Nuh'a kendi öz fırınından
Tûfân'ı veren felek.

Divan şiirinde özellikle sabrı dolayısıyla ele alınan Eyyüb peygamber İsrail oğullarından olup İshak peygamberin torunudur. Çok zengin olduğu, Şam taraflarında bir çok mülke sahip olduğu, Rahme adında bir hanıma ve bir çok evladı olduğu, kısacası dünya saadetine mâlik olduğu için Allah onu imtihan etmek istedi. Malı ve mülkü elinden gitti, o şükretti. Evlatları birer birer öldü, o sabretti. Hastalandı, vücudunda yaralar açıldı, hatta yaralarına kurt düştü, yine sabretti. Daha sonra Allah'ın emriyle

²⁶ Süleyman konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, "Süleyman" maddesi, Ankara, 2000, s.293; Mehmet Dikmen-Bünyamin Ateş, *Peygamberler Tarihi*, "Hazret-i Süleyman (a.s)" maddesi, İstanbul, 1977, s.475; İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, "Süleyman" maddesi, Ankara, 1995, s.490; Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, "Süleyman" maddesi, Ankara, 1992, s.381; Ahmet Mermer, *Mezâkî Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanı'nın Tenkidli Metni*, "Süleyman" maddesi, Ankara, 1991, s.81

ayağını yere vurdu ve fişkırın sudan içip yıkanarak bütün dertlerinden, hastalıklarından, yaralarından kurtuldu. Sabır imtihanını kazandığı için Allah ona yeniden mal, mülk ve evlat verdi. Havrân veya Basâniye halkına peygamber olarak gönderilen Hz. Eyyüb, Hz. İbrahim'in şeriatıyla amel ediyordu.²⁷

Hız. Nuh, Hz. İdris göğe çekildikten sonra tekrar sapkınlığa düşüp putlara tapmaya başlayan insanlara peygamber olarak gönderilmiştir. Hz. Nuh uzun yıllar kavmini imana davet etti. Ancak, Hz. Nuh'a oğulları Sam, Ham, Yafes ile hanımları dışında çok az kimse iman etti. Hatta, Hz. Nuh'un Yâm adındaki oğlu da iman etmedi. Hz. Nuh insanları doğru yola çağırırken onlar Hz. Nuh'un bu davetine tahkir ve alayla karşılık verdiler. Sonunda ümitsizliğe düşen Hz. Nuh iman etmeyenlere beddua etti. Hz. Nuh'un duası kabul oldu ve kendisine "Gemi yap" diye vahiy geldi. Hz. Nuh kırdada, sudan uzak bir yerde bir gemi yapmaya başladı. Hz. Nuh'un gemi yaptığını gören kavmi "Peygamberdin, dülger oldun" diye onunla alay etmeye başladı. Geminin inşası bitti ve Tûfân alametleri görünmeye başladı. Hz. Nuh kendisine inananlarla birlikte gemiye bindi ve her çeşit hayvandan birer çift aldı. Tûfân her yeri kapladı, su dağları aştı. Yer yüzündeki insanlar ve hayvanlar tamamen yok oldu. O sırada Hz. Nuh'un gemisi dağlar kadar büyük dalgalar arasında yüzüyordu. Bu şekilde Tûfân altı ay kadar sürdü. Sonra Allah'ın emriyle yağmurların arkası kesildi ve sular çekildi. Gemi, bir rivayete göre, Cudi dağına üzerine oturdu. Tûfândan sonra insanlar Hz. Nuh'un üç oğlundan tekrar türedi. Bunun için Hz. Nuh'a "İkinci Âdem" denir. Hz. Nuh, 1000 veya 950 sene yaşadı.²⁸ Hz. Nuh, divan şiirinde çoğunlukla, gemi ve Tûfân ile söz konusu edilir.

Bu beyitte şâir, Hz. Eyyüb'ün çektiği sıkıntıların ve Nuh Tûfânı'nın sebebini yine feleğe yüklemiştir.

Burada, Hz. Eyyüb kıssasına ve Nuh Tûfân'ına "Telmih" yapılmıştır.

V. Bevit:

Gözlerinden Ya'kûb'ün kan itdürüben Yûsuf'ı

Geh kuyuya bıragup geh atduran zindân felek

²⁷ bkz. Mehmet Dikmen-Bünyamin Ateş, *Peygamberler Tarihi*, "Hazret-i Eyyub (a.s)" maddesi, İstanbul, 1977, s.275; Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, "Eyyub" maddesi, Ankara, 1992, s.224; İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, "Eyyüb" maddesi, Ankara, 1995, s.174

²⁸ Mehmet Dikmen-Bünyamin Ateş, *Peygamberler Tarihi*, "Hazret-i Nuh (a.s)" maddesi, s.119, İstanbul, 1977; Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, "Nuh" maddesi, s.386, Ankara, 1992; İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, "Nuh" maddesi, s.432, Ankara, 1995

Nesre Çevirme:

Ya'kûb'uñ gözlerinden kan itdürüben Yûsuf'ı geh kuyuya bıragup geh zindân(a) atduran felek.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Yusuf'u bazen kuyuya, bazen zindana attırarak Yakub'un gözlerinden kan getirten felek.

Divan şiirinde, sürekli bir birleriyle ilişkili olarak zikredilen Hz. Yakup ve Hz. Yusuf, daha çok, bir birlerinden ayrı kalmaları noktasında ele alınır. Bilindiği gibi, Hz. Yusuf, Hz. Yakub'un on iki oğlundan en sevdiği oğludur. Babalarının kardeşlerini bu kadar çok sevmesini kıskanan Hz. Yusuf'un kardeşleri onu bir kuyuya atarak babalarına, kardeşlerini bir canavarın parçaladığını söylediler. Daha sonra da Hz. Yusuf'u köle olarak Mısırlı bir ticaret kervanına sattılar. En sevdiği oğlundan ayrı kalan Hz. Yakub, "beytü'l-ahzen" denilen kulübesinde durmadan göz yaşı dökmeye başlamış ve belli bir süre sonra gözleri ağlamaktan kör olmuştur. Bu arada, köle olarak geldiği Mısır'a, belli bir süre sonra, önce maliye bakanı sonra da sultan olan Hz. Yusuf, kardeşi Bünyamin'le sırtındaki gömleği babasına göndermiş ve babasının gözleri Hz. Yusuf'un gömleğini gözlerine sürünce tekrar açılmıştır.²⁹

Bu beyitte şâir, Hz. Yusuf'un kuyuya atılıp zindanlara düşmesi ve bunların sonucu olarak da Hz. Yakub'un gözlerinin ağlamaktan kör olmasıyla ilgili feleği suçlamaktadır.

Bu beyitte, Hz. Yakub ve Hz. Yusuf kıssalarına "Telmih" yapılmaktadır.

VI. Beyit:

Matbahında zulmüñüñ bişse ne tañ yüz biñ ciger

Pâyesinde kahruñuñ çün çarhdur kazgan felek

Kelimeler:

Matbah(a.i): mutfak

²⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, "Yusuf" maddesi, Ankara, 2000, s.306; Mehmet Dikmen-Bünyamin Ateş, *Peygamberler Tarihi*, "Hazret-i Yakup ve Yusuf (a.s)" maddesi, İstanbul, 1977, s.285; Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, "Yusuf-Züleyha" maddesi, Ankara, 1992, s.504; İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, "Yakup" ve "Yusuf" maddeleri, Ankara, 1995, s.566 ve 572

Pâye(f.i): 1-) rütbe, derece 2-) ilmiyenin, sarıklıların bir rütbesi 3-) basamak, merdiven basamağı

Kazgan: kazan

Nesre Çevirme:

Felek, zulmüñüñ matbahında yüz biñ ciger bişse, ne tañ? Çün kahrüñüñ pâyesinde kazgan çarhdur.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey) felek, senin zulmünün mutfağında yüz bin ciğer pişse şaşılacak ne var? Çünkü, senin kahrının basamağında kazan gök yüzüdür.

Tamamen felekten yakınma ve var olan bütün kötülükleri feleğe yükleme eğiliminin işlendiği şiirin bu beytine gelene kadar şâir, tarihte yer almış ve bir çok sıkıntı çekmiş olan şahsiyetleri (daha çok peygamberler) zikretmiştir. Bu beyitte ise daha çok şimdiye kadar anlattığı şeylerin genel bir değerlendirmesini yapmaktadır. Burada şâir, feleğin mutfağında binlerce kişinin ciğerinin pişmesine fazla şaşmamak gerekir; çünkü, onun kazanı gök yüzüdür demektir. Yani, feleğin kazanı öyle büyüktür ki, bu güne kadar pek çok insanı aldı, bundan sonra da pek çok insanı alır demektir.

Bu beyitte, “kahr” “pâye”ye, “çarh” “kazgan”a benzetilerek “Teşbih-i Belig” sanatı yapılmıştır. Diğer taraftan, “ne tañ” ifadesinde de “İstifhâm” sanatı yapılmıştır.

VII. Beyit:

Mülk-i Yûnân'a ser-â-ser hüküm iderken âh kim

Eyledüñ mesken bize şimdi Frengistân felek

Nesre Çevirme:

(Ey) Felek, ser-â-ser mülk-i Yûnân'a hüküm iderken, âh kim, şimdi bize Frengistân(1) mesken eyledüñ.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey) Felek, (ben) baştan başa Yunan ülkesine hükmederken, eyvah ki, şimdi bize Frengistan'ı mesken ettin.

Cem Sultan, bir Osmanlı şehzadesidir. Cem Sultan'ın hak iddia ettiği Osmanlı Devleti de o dönemde Yunan ülkesi başta olmak üzere Rumeli'nin hakimi konumundaydı. Dolayısıyla da Cem Sultan, Osmanlı tahtının kendi hakkı olduğuna inandığı için Osmanlı'nın hakim olduğu yerlerde kendi hakimiyetini görmektedir. Ancak, Rodos adasına sığındıktan sonra her şey tersine dönmüş, Cem Sultan batı dünyasının elinde bir oyuncığa dönüşerek yaban ellerde sürgün hayatı yaşamak zorunda kalmış, bir anlamda, hüküm ederken hüküm edilen konumuna düşmüştür. Bu beyitte de şâir, bu duruma işaret etmektedir.

VIII. Beyit:

Yakamı yırtup elüñden nicesi âh itmeyem
Cânımı odlara atdı derd-i Oğuz Hân felek

Nesre Çevirme:

(Ey) Felek, yakamı yırtup elüñden nicesi âh itmeyem? Derd-i Oğuz Hân cânımı odlara atdı.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey) felek, yakamı yırtıp senin elinden nasıl âh etmeyeyim? Oğuz Han'ın derdi benim canımı ateşlere attı.

Acılı bir babanın oğlu için yaktığı ağıtların başladığı bu beyitte şâir, katledilen oğlu Oğuz Han için yüreğinin yandığını ifade etmektedir. Hissettiği acının kendisinde bıraktığı derin tesiri ifade etmeye çalışan şâir, sıkıntısının müsebbibi olarak yine feleği görmektedir. Bunun için, ben nasıl yakamı yırtıp feryat etmeyeyim, sen benim oğlum Oğuz Han'ı elimde aldın demektedir.

IX. Beyit:

Ağlamakdan ol ciger-gûşem firâkından müdâm
Kara kara kanlara boyandı bahristân felek

Nesre Çevirme:

(Ey) Felek, ol ciger-gûşem firâkından müdâm ağlamakdan bahristân kara kara kanlara boyandı.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey) felek, o ciğerimin köşesi (oğlumun) ayrılığından dolayı sürekli ağlayarak döktüğüm göz yaşları yüzünden denizler kara kara kanlara boyandı.

Evladının ölüm haberiyle karşı karşıya kalan bir babanın içine düştüğü ruh halinin bir sonucu olarak şâir bu beyitte, “mübalâğa”lı bir dille, döktüğü göz yaşlarını tasvir etmeye çalışmaktadır. Şiirin başından beri, verdiği acılardan dolayı şikayet edilen felek, bu beyitte, sıkıntıların dile getirildiği bir makam konumuna geçmiştir. Oğlundan tamamen ayrılan şâir, feleğe, döktüğü kanlı göz yaşlarından dolayı denizlerin kan kırmızısına boyandığını ifade etmektedir.

Bu beyitte, “ciger-gûşem” ifadesiyle Cem Sultan’ın oğlu Oğuz Han kastedildiği için “İsti’âre” sanatı yapılmıştır.

X. Beyit:

Başuma karañulık itdüñ cihân aydınlığın
Kara yüzlü kara bulutlu per-i bârân felek

Kelimeler:

Per(f.i): 1-) kanat 2-) yelek, kuş kanadının büyük tüyleri

Bârân(f.i): yağmur

Nesre Çevirme:

(Ey) Felek, cihân aydınlığın, kara yüzlü, kara bulutlu per-i bârân(ı) başuma karañulık itdüñ.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey) felek, cihan aydınlığını, kara yüzlü, kara bulutlu yağmurun kanadını başıma karanlık ettin.

Yağmurun yağması, dünyaya hayat vermesi bakımından, insana mutluluk veren bir olaydır. Yağmur yağdığında bitkiler canlanır, toprak hayat bulur. Dünyaya can vermesinden dolayı, burada, yağmurdan, “cihan aydınlığı” olarak bahsedilmiştir. Ancak, cihana aydınlık veren yağmur, evladı katledilen şâir tarafından, “kara yüzlü, kara bulutlu” şeklinde olumsuz olarak görülmektedir. Yani, olumsuz bir ruh haline sahip

olan şâir, çevresindeki her şeyi olumsuz bir gözle görme temâyülündedir. Şâir, bu beyitte de, yine, feleği çektiği sıkıntılardan sorumlu tutmaya başlamıştır.

XI. Bevit:

Bir kılına virseler virmezdüm Oğuz Hân'umuñ
Genc-i Kârûn ile biñ biñ mülket-i Osmân felek

Nesre Çevirme:

(Ey) Felek, genc-i Kârûn ile biñ biñ mülket-i Osmân virseler Oğuz Hân'umuñ
bir kılına virmezdüm.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey) felek, Karun'un hazinesi ile binlerce Osmanlı ülkesini verseler Oğuz Han'ımın bir kılını vermezdim.

Divan şiirinde, genellikle, zengiliği ve cimriliği itibariyle ele alınan Karun, Kur'an-ı Kerim'de, Fir'avn ve Hâmân ile birlikte anılır (Mü'min 24). Bir rivayete göre, Fir'avn'ın nazırı, bir rivayete göre de Hz. Musa'nın kavminden ve hatta akrabalarından birisidir. Önceleri fakir bir insan olan Karun, Hz. Musa'nın kendisine "ilm-i kimya"yı öğretmesinden sonra büyük bir zenginliğe kavuşmuştur. Malının çokluğuyla kibirlenen Karun, malından zekat vermeyi reddedince Hz. Musa'nın duasıyla, bütün servetiyle birlikte yere batmıştır.³⁰

Bu beyitte şâir, evladının kendisi için değerini ifade etmek üzere iki karşılaştırmada bulunmuştur. Bunlardan birisi zenginliğiyle ünlü Karun, diğeri de sınırları oldukça geniş olan Osmanlı ülkesi. Şâir, burada, dünyadaki hiçbir zenginliğin evladının bir kılı kadar değer ifade edemeyeceğini anlatmaya çalışmaktadır.

Bu beyitte, Karun'a "Telmih" yapılmıştır.

XII. Bevit:

Sînemi çâk eyle cânum hâk ü göflüm derd-nâk
Çünkü Oğuz Hân'um oldı hâk ile yeksân felek

Kelimeler:

³⁰ bkz. Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, "Karun" maddesi, Ankara, 2000, s.380; İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, "Karun" maddesi, Ankara, 1995, s.313; Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, "Karun" maddesi, Ankara, 1992, s.308

Çâk(f.i): 1-) yarık, yırtık 2-) yırtmaç 3-) sabahın aydınlığı

Yeksân(f.b.s): 1-) düz 2-) bir, beraber 3-) her zaman

Nesre Çevirme:

(Ey) Felek, sînemi çâk, cânım hâk ü gönlüm derd-nâk eyle. Çünkü Oğuz Hân'um hâk ile yeksân oldu.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey) felek, sinemi parçala, canımı toprak et ve gönlümü dertli kıl. Çünkü, Oğuz Han'ım toprakla bir oldu.

Oğlunun ölmesi sonucunda, kendisinin bu dünyanın güzellikleriyle mutlu olmasının yanlış olacağına inanan şâir, felekten, kendisinin çeşitli sıkıntılarla karşı karşıya kalmasını sağlamasını istemektedir. Yani, bir anlamda, oğlum öldüyse beni de kahret demektedir.

Bu beyitte, “çâk” ve “hâk” kelimelerinde “**Cinâs-ı Lâhık**” sanatı yapılmıştır.

XIII. Beyit:

Âh ü vâveylâ dirîg ü hasret ü sad derd âh
Kim Oğuz Hân'um dahı görmege yok imkân felek

Kelimeler:

Vâveylâ(a.n): 1-) eyvah, yazık! 2-) çığlık, yaygara, feryat

Dirîg(f.i): 1-) esirgeme 2-) e. eyvah, ah, aman, yazık 3-) men'etme, önleme

Sad(f.s): yüz (sayı)

Nesre Çevirme:

Âh ü vâveylâ dirîg ü hasret ü sad derd âh kim, (ey) felek, Oğuz Hân'um dahı görmege imkân yok.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ah, eyvah, yazık, hasret ve yüzlerce dert ah, ne yazık ki ey felek, Oğuz Han'ımı bir daha görmeye imkan yok.

Ayrılık psikolojisinin verdiği acının bu beyitte doruğa ulaşması sonucu şâir, pek çok nida kelimesi kullanmıştır. Şâir, içinde bulunduğu ızdırabı o kadar derinden yaşamaktadır ki, beytin birinci mısra'ında düzgün bir cümle kuramamış, bu mısra'ı tamamen nidalara ayırmıştır. Şâirin bu tavrı, yaşanan acının büyüklüğünü gözler önüne sermektedir.

XIV. Beyit:

Kimseyi 'âlemde hergiz kılmamışsın şâd-mân
Âh idüp aglar elüfnden bende vü sultân felek

Kelimeler:

Hergiz(f.zf): asla, katiyen, hiçbir vakit, hiçbir suretle

Bende(f.i): 1-) kul, köle, bağlı 2-) intisabeden, taraftar

Nesre Çevirme:

(Ey) felek, 'âlemde kimseyi hergiz şâd-mân kılmamışsın. Bende vü sultân elüfnden âh idüp aglar.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey) felek, bu dünyada kimseyi hiçbir zaman mutlu etmemişsin. Köleler ve sultanlar senin elinden ah edip ağlar.

Oğlunun ölümünün kendi üzerinde yarattığı infiali dile getiren şâir, bu beyitte yine feleğe çatmaktadır. Burada, feleğin, genel olarak, hiç kimseyi mutlu etmediği anlatılmak istenmiştir. Köle veya sultan olsun hiç kimsenin feleğin zulmünden kaçamayacağı ifade edilmektedir. Şiirin ilk beyitlerinde, özellikle peygamberlerden örnekler verilerek feleğin kimseyi güldürmediği söylenmişti. Burada ise, yargı daha da genelleştirilerek hiç kimsenin feleğin zulmünden kurtulamayacağı anlatılmıştır.

XV. Beyit:

İy felek nâ-mihrsin bî-emn ü bî-amânsın
Kej-rev ü kej-şekl ü kej-âyîn ü kej-devrân felek

Kelimeler:

Nâ-mihr: sevgisiz

Kej(f.s): eğri, çarpık

Nesre Çevirme:

İy felek, nâ-mihrsin bî-emn ü bî-amânsın! Kej-rev ü kej-şekl ü kej-âyîn ü kej-devrân(sın).

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey felek, merhametsizsin, güvenilmez ve acımasızsin! Eğri gidişli, eğri şekilli, eğri talihsin.

Şiirin birinci beytindeki feleğe olan hitabın bir benzeri de bu beyitte yapılmıştır. Şiirin ikinci bir merhalesinin başlangıcı konumunda olan bu beyitte, felek, akla gelebilecek bütün kötü sıfatlarla sıfatlandırılmıştır. Elinden, feleğe kötü söz söylemekten başka bir şey gelmeyen şâir, bir anlamda, soluk tazeleyip feleğe tekrar hücum etmektedir.

XVI. Beyit:

Âh elüñden her zamân iy hâ'in ü hûn-h^vâr felek
Bî-bekâsın bî-safâ bî-vezn ü bî-lenger felek

Kelimeler:

Hûn-h^vâr(f.b.s): kan içen, kan dökücü, zalim

Lenger(f.i): gemiyi yerinde mıhlamak için denize atılan zincir ve bu zincirin ucundaki çapa.

Nesre Çevirme:

İy hâ'in ü hûn-h^vâr felek, her zamân elüñden âh... Felek, bî-bekâsın, bî-safâ, bî-vezn ü bî-lenger(sın).

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey hain ve kan dökücü felek, her zaman senin elinden ah... Çünkü sen, kalıcı değilsin, mutluluk vermezsin, ölçüsüzsün ve yerinde sabit değilsin.

Daha önce de belirtildiği gibi, divan şiirinde felek, insanın başına gelen tüm kötü işlerden sorumlu tutulur. Bunun için, şiirlerde, felekten zaman zaman yakınılır, zaman

zaman da feleğe kahredilir. Bu beyitte şâir, feleği hain ve kan dökücü olarak nitelendirerek onun dengesiz ve ölçsüz bir şekilde iş yaptığını söylemektedir.

Bu beyitte, “iy” hitabıyla “Nidâ” sanatı yapılmıştır.

XVII. Beyit:

Eşk-i dür-rîzüm nice akup dem-âlûd olmasun
Bagrumı deldüñ belâ tîgıyla iy kâfir felek

Kelimeler:

Eşk(f.i): göz yaşı

-rîz(f.s): “döken, akıtan, saçan” manalarıyla birleşik kelimeler yapar.

Âlûd(f.s): bulaşmış, bulaşık

Nesre Çevirme:

İy kâfir felek, belâ tîgıyla bagrumı deldüñ. Eşk-i dür-rîzüm nice akup dem-âlûd olmasun?

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey kafir felek, bela kılıcıyla bağrımı deldin. İnci saçan göz yaşlarım nasıl akıp kana bulanmış olmasın?

Divan şiirinde, sevgiliden ayrı kalmak âşık için tahammülü zor bir durumdur. Âşık, böyle bir durumla karşı karşıya kaldığında, elinden başka bir şey gelmediği için, kanlı göz yaşı döker. Bu şiirde ise, sevgili konumunda şâirin oğlu bulunmaktadır. Şâir, küçük yaşta katledilen oğlu için yazdığı şiirin bu beytinde, içinde bulunduğu ızdırabın büyüklüğünden dolayı kanlı göz yaşları döktüğünü ifade etmektedir. Burada, şâir, kanlı göz yaşı dökmesinin sebebini feleğin, bağrını bela kılıcıyla delmesine bağlamıştır.

Bu beyitte, “iy” hitabıyla “Nidâ”, “nice” sorusuyla da “İstifhâm” sanatı yapılmıştır.

XVIII. Beyit:

Salalıdan beni girdâb-ı Frengistân’a sen
Gözlerümden kanlu yaş deryâ gibi akar felek

Nesre Çevirme:

(Ey) felek, sen beni girdâb-ı Frengistân'a salalıdan gözlerümden kanlu yaş deryâ gibi akar.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey) felek, sen beni Frengistan'ın girdabına salalıdan beri gözlerimden kanlı yaşlar denizler gibi akar.

Hayatının son dönemlerini Avrupa'nın çeşitli şehirlerinde bir sürgün olarak geçiren Cem Sultan, her ne kadar bütün imkanlara sahip olsa da, bu sürgünlükten hiçbir zaman memnun olmamıştır. Her vakit vatan özlemiyle yanıp tutuşan şâir için, büyük hayallerle geldiği Avrupa belli bir süre sonra bir hapis haneye dönüşmüştür. Bu beyitte, şâir, Frengistan'ı bir girdaba benzeterek bu girdaba düştüğü günden beri gözlerinden akan yaşların denizler gibi çağladığını ifade etmektedir.

Bu beyitte, "Frengistân" "girdâb"a benzetilerek "Teşbih-i Belîğ" sanatı yapılmıştır. Diğer taraftan, beyitte teşbihin bütün unsurları (kanlu yaş: benzetilen, deryâ: kendisine benzetilen, gibi: benzetme edatı, akar: benzetme yönü) zikredilerek "Teşbih-i Mufassal" sanatı yapılmıştır.

XIX. Beyit:

Kanın içmişdür nice şeh-zâde-i meh-rûlaruñ
Ol sebebden geh kara geh görünür ahmer felek

Kelimeler:

Ahmer(a.s): kırmızı, kızıl

Nesre Çevirme:

Felek, nice şeh-zâde-i meh-rûlaruñ kanın içmişdür. Ol sebebden geh kara geh ahmer görünür.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Felek, bir çok ay yüzlü şehzadenin kanını içmiştir. Bunun için bazen kara bazen kırmızı görünür.

Bilindiği gibi, felek kelimesinin "gök yüzü" anlamı da vardır. Gök yüzü, bazen bulutlu havalarda siyah bir renge bürünür; bazen de, özellikle güneşin doğması ve

batmasına yakın zamanlarda, kırmızı bir renge bürünür. Bu beyitte şâir, bu şekildeki normal bir tabiat hadisesini, feleğin bir çok ay yüzlü şehzedenin kanını içtiği için bu renklere büründüğü şeklinde yorumlayarak “Hüsn-i Ta’lil” sanatı yapmıştır. Diğer taraftan, “yüz” “ay”a benzetilerek “Teşbih-i Belig” sanatı yapılmıştır.

XX. Bevit:

Dökmedi Ya’kûb ben deñlü gözinden kanlu yaş
Çekmedi ben çekdüğüm zulmetde İskender felek

Nesre Çevirme:

(Ey) felek, Ya’kûb ben deñlü gözünden kanlu yaş dökmedi. İskender zulmetde ben çekdüğüm çekmedi.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey) felek, Yakup benim kadar gözünden kanlı yaş dökmedi. İskender zulmetde benim çektiğimi çekmedi.

Bilindiği gibi, Hz. Yakup, oğlu Hz. Yusuf’un kaybolmasından sonra sürekli ağlamış ve bu ağlamasının neticesinde gözlerini kaybetmiştir.³¹ Şâir, birinci mısradaki Hz. Yakup’un kendisi kadar ağlamadığını ifade ederek kendisinin, oğlu Oğuz Han’ı kaybettikten sonra, çok daha fazla ızdırap çektiğini ifade etmiştir. İkinci mısradaki ise şâir, kendisini, genellikle, edebiyatımızda gücün ve kudretin sembolü olarak kullanılan İskender ile karşılaştırmaktadır. Bir hükümdar olan İskender, “âb-ı hayat”ı bulmak için Hızır ve İlyas’la birlikte sürekli karanlık olan zulumat ülkesini aşmıştır. Ancak, “âb-ı hayat”ı bulmayı çok isteyen İskender’e, yolunu zulumatta şaşırıldığı için, bu suyu içmek nasip olmamıştır.³² İkinci mısradaki şâir, kendisinin, oğlu Oğuz Han öldükten sonra İskender’in zulumatta çektiği sıkıntılardan daha çok sıkıntı çektiğini ifade etmektedir.

³¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, “Yusuf” maddesi, Ankara, 2000, s.306; Mehmet Dikmen-Bünyamin Ateş, *Peygamberler Tarihi*, “Hazret-i Yakup ve Yusuf (a.s)” maddesi, İstanbul, 1977, s.285; Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, “Yusuf-Züleyha” maddesi, Ankara, 1992, s.504; İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, “Yakup” ve “Yusuf” maddeleri, Ankara, 1995, s.566 ve 572

³² ayrıntılı bilgi için bkz. Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, “İskender” maddesi, Ankara, 2000, s.187; Mehmet Dikmen-Bünyamin Ateş, *Peygamberler Tarihi*, “Hazret-i Zülkarneyn (a.s)” maddesi, İstanbul, 1977, s.267; Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, “İskender” maddesi, Ankara, 1992, s.285; İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, “İskender” ve “Zulmet” maddeleri, Ankara, 1995, s.287 ve 585

Bu beyitte, Hz. Yakub'un oğlu Hz. Yusuf'un kaybolmasından sonra sürekli göz yaş dökmesine ve İskender'in "âb-ı hayat"ı bulmak için zulumata gitmesine "Telmih" yapılmıştır.

XXI. Beyit:

Gözlerüm şol deñlü kan dökdi Frengistân'a kim
Bahr-ı Magrib cûşa gelmişdür taşup çağlar felek

Nesre Çevirme:

(Ey) felek, gözlerüm Frengistân'a şol deñlü kan dökdi. Kim, Bahr-ı Magrib cûşa gelmişdür, taşup çağlar.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey) felek, gözlerim Frengistan'a o kadar kan döktü. Ki, Atlas Okyanus'u coşmuş, taşıp çağlar.

Cem Sultan, Avrupa'da sürgünde bulunduğu sırada, en başta vatan hasreti olmak üzere, bir çok sıkıntı çekmiştir. Çektiği bu sıkıntılara oğlu Oğuz Han'ın katledilmesi de eklenince Cem Sultan için hayat çekilmez bir hal almıştır. Oldukça hassas bir ruh yapısına sahip olduğu söylenen Cem Sultan, yaşadığı tüm sıkıntıları şiirlerine doğrudan yansıtmıştır. Oğlu Oğuz Han'ın ölümü üzerine yazdığı mersiye'nin bu beytinde şâir, yaşadığı sıkıntıların iyice ağırlaşmasından dolayı, Avrupa'da çektiği acıları "Mübalağa"lı bir anlatımla ifade etmeye çalışmaktadır. Ayrıca, bu beyitte, Atlas Okyanusu'nun dalgalı ve hırçın hali şâirin döktüğü göz yaşlarının çokluğuna bağlanarak "Hüsn-i Ta'lıl" sanatı yapılmıştır.

XXII. Beyit:

Kudret-i Hak'dur baña bu iy felek senden degül
Yazılanı çünkü âhir göriser her ser felek

Nesre Çevirme:

İy felek, baña, bu, senden degül, kudret-i Hak'dur. Çünkü âhir her ser yazılanı göriser.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey felek, bana, bu senden değil, Hakk'ın kudretidir. Çünkü, en sonunda herkes yazılanı görür.

Şiirinde hissettiği bütün duyguları yansıtmaya çalışan şâir, bu beyte gelene kadar, genel itibariyle, felekten şikayet etmiş, karşılaştığı bütün sıkıntılardan feleği sorumlu tutmuştu. Ancak, bu beyitte şâir, teskin olarak başına gelen sıkıntıların, sonuçta bir “alın yazısı” olduğu gerçeğini kabullenme yoluna gitmiştir. Çünkü, hiçbir insanın alınına yazılandan kaçması mümkün değildir. Şâir bu beyitte, bir anlamda, isyan etmekten vazgeçerek tam bir teslimiyet içine girmiştir.

Bu beyitte, “iy” hitabıyla “Nidâ” sanatı yapılmıştır. Diğer taraftan, İslamiyet'teki “kaza ve kader” inancına da “Telmih”te bulunulmuştur.

XXIII. Beyit:

Derd-i devrânı nice dîvân ide âşüfte dil
Gözlerüm yaşıyla gark oldu suya defter felek

Nesre Çevirme:

(Ey) felek, âşüfte dil, derd-i devrânı nice dîvân ide? Defter, gözlerüm yaşıyla suya gark oldu.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey) felek, perişan gönül, zamanın dertlerini nasıl bir divan haline getirsin? Defter, gözlerimin yaşıyla suya gark oldu.

Çektiği sıkıntılardan dolayı hem ruhen hem de bedenen bitkin bir hale düşen şâir, bu beyitte, artık şiir yazmak için bile gücünün kalmadığını ifade etmektedir. Şâirin, “defter” diye zikrettiği şey, divan şâirlerinin şiirlerini topladığı kitabın adıdır. Dolayısıyla da şâir, gönlüm, o kadar perişan bir hale geldi ki, artık zamanın dertlerini şiir haline getirip bir divanda toplayamayacağım; çünkü, şiirleri yazacağım defter göz yaşlarımla sırlı sıklam olmuştur demektir.

XXIV. Beyit:

Göreliden hasret ü derd ile iy Cem hâlûñi
Gör nice dîvâne olmuşdur semâ' eyler felek

Kelimeler:

Semâ‘(a.i): 1-) işitme, duyma 2-) Mevlevî ayinlerinde tarikat mensuplarının cezbe haliyle ayakta dönmesi, zikretmesi.

Nesre Çevirme:

İy Cem, felek, hasret ü derd ile hâlünü göreliden, gör, nice dîvâne olmuşdur, semâ‘ eyler.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey Cem, felek, senin hasret ve dert ile perişan olmuş halini göreliden beri bak, nasıl divane olmuştur da semâ eder.

Bilindiği gibi, dünya, güneş sistemi içerisinde, güneşin etrafında ve kendi etrafında tabii bir dönüş halindedir. Dünyanın bu iki farklı dönüşüyle mevsimler ile gece ve gündüz oluşur. Bu beyitte şâir, feleklerin bu tabii dönüşünü, kendi derdinden dolayı feleklerin aklını kaybederek şuuruz bir şekilde semâ etmesine bağlayarak “Hüsn-i Ta‘lil” sanatı yapmıştır. Diğer taraftan, “dîvâne olmak” ve “semâ etmek” eylemleri bir insanın yapabileceği eylemlerdir. Şâir, bu beyitte, bu eylemleri feleğin yaptığını söyleyip “felek”i kişileştirerek “Teşhis” sanatı yapmıştır. Aynı zamanda, “iy” hitabıyla da “Nidâ” sanatı yapılmıştır.

XXV. Beyit:

İy düzelmiş işleri vîrân iden azgun felek
Cem şehen-şâhı murâdından kılan magbûn felek

Kelimeler:

Mağbûn(a.s): 1-) alış-verişte aldanmış olan 2-) şaşkın, şaşırılmış

Nesre Çevirme:

İy düzelmiş işleri vîrân iden azgun felek! Cem şehen-şâhı murâdından magbûn kılan felek!

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey düzemiş işleri bozan azgın felek! Şahların şahı olan Cem’i muradından şaşırtan felek!

Bilindiği gibi şarabın mucidi olan Cem, divan şiirinde sık sık mevzu bahis edilen mitolojik bir kahramandır. Pişdadiyan sülalesinin dördüncü hükümdarı olan Cem İran mitolojisine göre yediyüz veya bin yıl yaşamış bir padişaktır. İnsanların faydasına olan bir çok sanatın mucidi olarak bilinen Cem önceleri İdris Peygamberin şeriatına göre amel ederken daha sonra ululuğuna güvenerek tanrılık iddiasında bulunmaya başlamıştır. Cem'in bu iddiasının ortaya çıkmasından sonra halk bundan yüz çevirmiştir. Dahhâk onun yerine şâh olunca da Cem önce Hind'e sonra da Çin'e kaçmış ve orada ölmüştür.³³ Bu beyitte, şâir, kendi hayat macerasıyla benzerlikler taşıyan İran mitolojisindeki Cem'e de göndermeler yapmıştır. Mitolojideki Cem de tıpkı kendisi gibi yolundan şaşırarak tanrılık iddiasında bulunmuştur. Burada şâir, belki de, II. Bayezid'le giriştiği taht mücadelesinden pişman olduğunu ifade etmektedir. Çünkü, Cem Sultan, bu mücadeleye başladıktan sonra hayatta en sevdiği varlıklardan ayrılmak zorunda kalmıştır. Ayrılmak zorunda kaldığı ilk varlığı, canı gibi sevdiği vatanıdır. Daha sonra da, şâir, ailesinden ve dostlarından teker teker ayrılmak zorunda kalmış, en sonunda da evladı Oğuz Han'ın ölüm haberiyle yıkılmıştır. Şâirin, şiiri boyunca felekten başka kimseye ve hiçbir şeye sitem etmemesi başına gelen bunca sıkıntının sebebini giriştiği taht mücadelesine bağladığının bir sonucu olmalıdır.

Bu beyitte şâir, "Cem" kelimesinde "İstihdâm" sanatı yaparak kelimeyi hem kendini hem de İran mitolojisindeki Cem'i düşündürecek şekilde kullanmıştır. Diğer taraftan, beyitte, "iy" hitabıyla "Nidâ" sanatı yapılmıştır.

XXVI. Beyit:

Kanda bir ehl-i safâ var ise virürsin belâ
Ol cihetdendür saña dirler melâl-efzûn felek

Nesre Çevirme:

(Ey) felek, kanda bir ehl-i safâ var ise belâ virürsin. Ol cihetdendür saña melâl-efzûn dirler.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

³³ Bkz. Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, "Cemsid" maddesi, Ankara, 2000, s.125; Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, "Cem" maddesi, Ankara, 1992 s.153; İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, "Cem" maddesi, Ankara, 1995, s.108

(Ey) felek, nerede mutlu birisini görsen ona bela verirsin. O sebepten dolayı sana sıkıntı artırıcı derler.

Şâir, bu beyitte, feleğe olan şikayetlerine devam etmektedir. Feleği dünyadaki bütün mutsuzlukların sorumlusu olarak gören şâir, feleğin, mutluluğa tahammül edemeyip insanlara mutsuzluk verdiğini ifade etmektedir.

XXVII. Beyit:

İşidelden şâh Oğuz Hân'ıñ şehîd olduğunu
Derd ile oldı Frengistân'da Cem mecnûn felek

Nesre Çevirme:

(Ey) felek, Cem, şâh Oğuz Hân'ıñ şehîd olduğunu işidelden derd ile Frengistân'da mecnûn oldı.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey) felek, Cem, şah Oğuz Han'ın şehit olduğunu işittiğinden beri Frengistan'da deli oldu.

Oğlu Oğuz Han'ın katledilmesiyle derinden yaralanan şâir, bu beyitte, evladının ölüm haberini aldıktan sonra aklını yitirecek derecede üzüldüğünü ifade etmeye çalışmaktadır. Şâir, burada, oğlunu "şehit" olarak nitelendirilmiştir. Bilindiği gibi, din ve vatan yolunda savaşta ölen kişilere şehit denir. Şâir, burada, oğluna "şehit" diyerek oğlunun sevgisinin her şeyden üstün olduğunu ifade etmeye çalışmıştır.

XXVIII. Beyit:

Yirde bu hâl ile görmışdür beni mâtem tutar
Görme misin karalar giymişdür ay ü gün felek

Nesre Çevirme:

(Ey) felek, (ay ü gün) yirde bu hâl ile beni görmışdür. Ay ü gün karalar giymişdür, mâtem tutar, görme misin?

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey) felek, ay ve güneş yerde beni bu hal ile görünce karalar giyerek matem tutar, görmez misin?

Dünyanın kendi eksenini etrafındaki dönme prensibinden dolayı Güneş, geceleyin dünyanın karanlık tarafında, Ay da, gündüz dünyanın karanlık tarafında oldukları için görünmezler. Şâir, bu beyitte, tabii bir hadise olan bu durumu, ayın ve güneşin, kendi halinin kötülüğünü gördükten sonra karalar giyerek matem tutmalarına bağlayarak “Hüsn-i Ta’lil” sanatı apmıştır. Diğer taraftan, “ay ve güneş” bir insan gibi düşünen, duyan ve gören varlıklar olarak algılandığı için “Teşhis” sanatı yapılmıştır.

XXIX

Cânumı yakduñ u yıkduñ ‘ömrümüñ dîvârını

Bîd-i eyvânuñ yıkılsun aşğa geçsün felek

Kelimeler:

Bîd(f.i): söğüt ağacı

Eyvân(f.i): 1-) büyük sofa, divanhane, salon 2-) kemerli, yüksek bina, oturacak yüksek yer, köşk 3-) çardak

Nesre Çevirme:

(Ey) felek, cânımı yakduñ u ‘ömrümüñ dîvârını yıkduñ. Bîd-i eyvânuñ yıkılsun aşğa geçsün.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey) felek, canımı yaktın ve ömrümün duvarını yaktın. (senin de) çardağının söğüdü yıkılsın, yere geçsin.

Dünyaya bir şehzade olarak gelen, İstanbul fatihi babası tarafından padişah olması istenen ancak, talihsizliği yüzünden önce vatanından sonra da tüm sevdiklerinden teker teker ayrılmak zorunda kalan Cem Sultan, özellikle oğlu Oğuz Han’ı kaybettikten sonra bütün bu acıları daha da derinden yaşamıştır. Şâirin, bu beyitte, “ömrümün duvarı” diye tabir ettiği şüphesiz ki katledilen oğlu Oğuz Han’dır. Çünkü, bir insana hayata bağlanma iştihakı veren öncelikle evlatlarıdır. Evladını kaybeden bir kişinin de hayata bağlanma iştihakından bahsetmek pek mümkün değildir. Bunun için şâir, yine feleğe çatarak “canımı yaktın ve ömrümün duvarını yaktın. Senin de sığındığın şeyler yerle bir olsun” demektedir.

XXX. Beyit:

Her geh 'âkildür cihâna kılmasun hîç i'tibâr
Fursatı fevt itmesün zevk ü safâ sürsün felek

Kelimeler:

Fevt(a.i): 1- bir daha ele geçmemek üzere kaybetme, elden çıkarma, kaçırma **2-** ölüm

Nesre Çevirme:

(Ey) felek, (Her kim ki) 'âkildür, her geh cihâna hîç i'tibâr kılmasun. Fursatı fevt itmesün, zevk ü safâ sürsün.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey) felek, (her kim) akıl sahibiyse bu cihana hiç itibar etmesin. Fırsatı kaçırmassın, eğlen sin ve hayattan zevk alsın.

Hayatın oldukça sert yüzüyle karşı karşıya kalan birisi için hayatın geçiciliğini kavramak daha kolaydır. Bu beyitte de görüldüğü üzere, şâir, karşılaştığı üzücü hadiselerden dolayı ne kadar feryat etse de hiçbir şeyin derdine derman olmadığını anlamış gözükme ktedir. Şiirin başından itibaren hayatın kendine getirdiği ıztırapları tasavvur etmeye çalışan şâir, bu beyitten itibaren şiirin sonuna kadar, bu güne kadar hayattan beklentilerinin hep boşa çıktığını, hayatta hiçbir şeyin ciddiye alınmaması gerektiğini, hayata karşı hazırlıksız yakalanmamak için hayattan zevk almanın zaruri olduğunu vurgulamaktadır.

XXXI. Beyit:

Ela gözlü lâle yanaklu Frenk oğlanları
Açup ak bileklerin la'lin kadeh sunsun felek

Nesre Çevirme:

(Ey) felek, ela gözlü lâle yanaklu Frenk oğlanları ak bileklerin açup la'lin kadeh sunsun.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey) felek, ela gözlü, lale yanaklı Frenk oğlanları ak bileklerini açup la'1 renkli kadeh sunsun.

Şâirin, bir önceki beyitte başlayan hayattan zevk alma tavrı bu beyitte, bulunduğu yerdeki güzelliklerin farkına varma şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Hayatın geçiciliğini kavrayan şâir, Avrupa güzellerinin kendisine içki sunmasını arzu etmektedir. Şâir, bu tavrıyla, bir anlamda, hayattan, felekten ve yaşadığı ıztıraplardan intikam almaya çalışmakta, sıkıntılara inat yaşamın farkına varmak istemektedir.

Bu beyitte, “yanak” “lâle”ye benzetilerek “**Teşbih-i Belîğ**” sanatı yapılmıştır. Diğer taraftan, “la’l kadeh” ifadesinde asıl kastedilen kadehin içindeki şaraptır. Bunun için burada “**Mecaz-ı Mürsel**” sanatı yapılmıştır.

XXXII. Beyit:

Ruhları gül zülfi sümbül lebleri mül sâkîler
Salınup seyr eylesün meclisde raks ursun felek

Nesre Çevirme:

(Ey) felek, ruhları gül zülfi sümbül lebleri mül sâkîler salınup seyr eylesün, meclisde raks ursun.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey) felek, yanakları gül, saçı sümbül, dudakları şarap olan içki dağıtıcı güzeller salınıp yürüsünler, mecliste raks etsinler.

Çektiği ıztırapların büyüklüğünden dolayı her hangi bir çıkış yolu bulamayan şâir, bu beyitte de, dünyanın güzelliklerini algılayıp bunlardan zevk almanın gerekliliğinden bahsetmektedir. Şâir, bu beyitte, mecliste içki dağıtan güzellerin dans ederek etrafa neşe saçmasını istemektedir.

Bu beyitte, “ruh” “gül”e, “zülfi” “sümbül”e, “leb” “mül”e benzetildiği için “**Teşbih-i Belîğ**” sanatı yapılmıştır.

XXXIII. Beyit:

Hasret-i sultân Oğuz Hân ben Cem’i hasretleri
Câm-ı Cem’de âteşi tâsı gibi yaksun felek³⁴

³⁴ Halil Ersoylu’nun bildirdiğine göre, bu beyit, divanın Ü1 nüshasında der-kenar şeklindedir. Beyitte, yer alan “hasretleri” kelimesi, beytin anlam bütünlüğü düşünüldüğünde, anlaşılabilir değildir. Bundan dolayı, beyitle ilgili her hangi bir yorum getirilememiştir.

GAZEL 1

I.Beyit:

Gerçi eflâke çıkar dūd-ı siyâhum sanemâ
Saña kâr eyleyimez âh kim âhum sanemâ

Kelimeler:

Eflâk(a.i): 1-) Semalar, felekler, gökler, küreler; zamanlar. 2-) Bahtlar, talihler, kaderler.

Dūd(a.i): 1-) duman, tütün. 2-) gam, keder, tasa.

Sanem(a.i): 1-) Put. 2-) güzel kimse

Nesre Çevirme:

Sanemâ, gerçi dūd-ı siyâhum eflâke çıkar; âh kim, âhum saña kâr eyleyimez.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey put gibi güzel olan sevgili, her ne kadar, aşkımın hararetinden dolayı gönlümden çıkan siyah dumanlar gökyüzüne kadar erişse dahi âh ki, benim bu âhım sana hiçbir tesir etmez.

Divan şiirinde sevgili, cefâkârdır, umursamazdır, zulmedicidir. Âşık aldığı her nefeste sevgilinin adını tıpkı bir vird gibi dilinden düşürmezken, buna karşılık sevgili, ona, akla gelebilecek her türlü zulmü yapmaktan geri durmaz. Divan şiirinde âh çekmek âşıklığın en başta gelen şartlarından birisidir. Çünkü, âh, âşık için hem aşkının sancağı hem de bir zikirdir. Âh kelimesi eski yazıda “آه” şeklinde yazılır. Bu iki harf “Allah” lafzının ilk ve son harfidir. Dolayısıyla, âşık, âh etmekle aynı zamanda Allah’ı da zikretmiş olmaktadır.³⁵

Divan şiirinin temel mazmunlarının kullanıldığı bu beyitte şâir, mübâlağalı bir anlatımı benimsemiş olsa da, bu, çektiği aşk ızdırabının şiddetinden dolayı sevgiliden ve kendi âhından başka bir şeyin farkında olamayan bir âşığın rûh haline uygun düşmektedir. Yani bu mübalağa, bir anlamda, şâirin değil âşığın mübalağası konumunda gözükmektedir. “Sanem” kelimesiyle sevgili kastedildiği için “İsti’âre” sanatı yapılmıştır.

³⁵ Bkz Cemal Kurnaz, Halk ve Divan Şiirinin Müşterekleri, “Âh”a Dair”, Ankara, 1990, s. 87

II.Beyit:

Biçerem ‘ömr ekinin dâs-ı gam ile k’ölicecek
Dil uzatmaya saña tâ ki giyâhum sanemâ

Kelimeler:

Dâs(f.i): 1-) orak **mec.** Yeni ay 2-) meç 3-) tahra, orakçık 4-) tuzak 5-) **bot.** Sedef otu

Giyâh(f.i): nebat, bitki, tâze ot.

Nesre Çevirme:

Sanemâ, ‘ömr ekinin dâs-ı gam ile biçerem; tâ ki, k’ölicecek, giyâhum saña dil uzatmaya.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey put gibi güzel olan sevgili, (ben) ömür ekinini gam orağıyla biçerim. Sakın ola ki öldüğüm zaman mezarımın üzerinde biten otlar sana dil uzatmasın (sana beddua etmesin).

Genel anlamda gam çekmek; bir insanı olgunlaştıran, olaylara ve durumlara karşı takınacağı tavırlarda daha olgun davranmasını sağlayan sıkıntılar yumağıdır. İnsanoğlu karşılaştığı her sıkıntı sonrasında hayat ile ilgili bir tecrübe kazanmaktadır. Bunun için de karşılaşılan sıkıntıların her biri, her ne kadar insana üzüntü verse de, hayat karşısında elde edilen birer kazanımdır. Divan şiirinde ise, âşık, çektiği gam ölçüsünde âşıktır. Çünkü, onun çektiği her gam onu “gam mülkü”nün sultanı konumuna getirmektedir. Onun ömrünün her daim aşk içinde geçebilmesi için gamın ondan bir an olsun ayrılmaması gerekir. Âşığın çektiği ıztıraplar, dertler, kederler, gamlar onun belini dü-tâ yapar, ömrünü ziyân edebilir. Bütün bunlar bir âşık için çok fazla önem taşımayan şeylerdir. Çünkü, onun için önemli olan aşkının sevgiliye ifadesidir. Bütün bunlar da onun için bulunmaz birer nimettir.

Âşık, birinci beyitte, sevgilisine, içine düştüğü aşk ateşinin kendisinde yol açtığı durumları anlatarak ondan bir medet ummaktaydı. Tamamen mecazlarla örülmüş olan bu beyitte ise âşık, vefâsız sevgiliden medet ummaktan ziyade, kendisi öldükten sonra mezarının üzerinde biten otların bile ona beddua edeceğini ima ederek sevgilisini üstü örtülü bir şekilde tehdit etmektedir. Âşık burada bir anlamda âhının yerde

kalmayacağını söylemektedir. Diğer taraftan, hayat, kendiliğinden, yavaş yavaş biten soyut bir olaydır. Oysa şâir, bu beyitte kendiliğinden olan soyut bir olayı, somutlaştırarak âşğın kendi ömrünü kendi iradesiyle tükettiği izlenimini vermiştir. Genel düşünce yapısına çok da uymayan bu durum şâirin söyleyişine zenginlik katmış ve aynı zamanda dikkatleri “öte dünya” bağlamına çekmiştir.

Bu beyitte şâir, “ömr”ü “ekin”e benzeterek “**Teşbih-i Belîğ**” sanatı yapmıştır. Aynı zamanda “giyâh”ın beddua etmek için sevgiliye “dil uzatması” ise “giyâh”ın “**Teşhis**” sanatıyla kişileştirildiğini ortaya koymaktadır. Çünkü, “beddua etmek, dil uzatmak” insanlara mahsus bir durumdur.

III. Beyit:

Şol kadar eşk sipâhın yasadum dîdede kim
Cûş iderse tuta dünyâyı sipâhum sanemâ

Kelimeler:

Eşk(f.i): Gözyaşı

Sipâh(f.i): 1-) Asker 2-) Ordu

Yasamak(t.f): 1-) düzenlemek, kararlaştırmak, kurmak, hazırlamak. 2-) yığmak, tahşit etmek. 3-) yamyassı yatırmak, yere sermek, yaymak.

Nesre Çevirme:

Sanemâ, eşk sipâhın dîdede şol kadar yasadum kim, cûş iderse sipâhum dünyâyı tuta.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey put gibi güzel olan sevgili, gözyaşı askerlerini gözümde öyle bir şekilde düzenledim ki, onlar bir çoşarsa bütün askerlerim dünyayı doldurabilir.

Âşıklığın bir başka önemli işaretlerinden birisi de gözyaşıdır. Âşğın döktüğü gözyaşı her zaman kanlıdır. O her zaman gözyaşı dökmek zorundadır. Çünkü, âşğın döktüğü her gözyaşıyla sevgilinin güzelliği artmaktadır. Bunun için sevgili, âşıklarının dâimâ gözyaşı dökmelerini ister. Âşık, ne kadar çok gözyaşı dökerse sevgilinin yanında aldığı rütbe de o kadar çok artar. Âşık gam mülkünün sultanıdır ve onun buradaki

askerleri ise gözyaşlarıdır. Âşık o kadar çok askere sahiptir ki, bunları yeryüzüne salsa yeryüzünde onun askerlerinden başka bir şey kalmaz.

Şâirin **mübalağalı** bir anlatımı tercih ettiği bu beyitte, âşığın önceki beyitte savurduğu ince tehdidin bir benzerini de bu beyitte görmekteyiz. Burada âşık, bir asker olarak gördüğü gözyaşlarını dünya üzerine bir salarsa dünya üzerinde hiçbir şeyin kalmayacağı tehdidini yine ince bir şekilde vurgulamaktadır. Bu beyitte artık sevgiliye karşı ince ve küçük bir başkaldırının varlığını sezmekteyiz. Bu beyitte şâirin yine, “eşk”i “sipâh”a benzeterek “**Teşbih**” sanatını yaptığını görmekteyiz.

IV. Beyit:

Püşt-i pâ urur idüm fark-ı ser-i gerdûne
İşigüñ olsa eger püşt ü penâhum sanemâ

Kelimeler:

Püşt-i Pâ(f.i.t): Taban

Gerdûn(f.s): 1-) Dönücü, dönen, devreden 2-) felek, dünyâ, semâ

Püşt(f.i): arka, sırt

Penâh(f.i): Sığınma, sığınacak yer.

Nesre Çevirme:

Sanemâ, eğer, işigüñ püşt ü penâhum olsa, fark-ı ser-i gerdûne püşt-i pâ urur idüm

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey put gibi güzel olan sevgili, eğer, senin eşiğin benim sığınağım olsaydı, ben gökyüzünün en tepesine ayak basardım.

Bilindiği gibi, divan şiirinde sevgili âşığa her zaman zulmetmektedir. Ancak hal böyle olmakla birlikte sevgilinin bulunduğu her yer, onun ayak bastığı her nokta âşık için kutsal bir yerdir. Âşık ondan ne görürse görsün onun yaptığı her zulüm ve cefâ âşık için bir lutuftan başka bir şey değildir. Bunun için de bir âşık için sığınılacak en güvenli mekân şüphesiz ki sevgilinin bulunduğu mahaldir. Meseleye tasavvufi açıdan bakacak olursak, bir insan için, dünyanın tüm kötülüklerinden sığınmak için en güvenli yer Allah’ın yer yüzündeki evi olarak kabul edilen ve beytü’ül-haram diye ifade edilen

Kâbe'dir. Bir âşık için de sevgilinin semti, mahallesi Kâbe olarak düşünüldüğü için onun en güvenli sığınağının sevgilinin mahallesi olarak düşünülmesi âşık açısından oldukça tabiidir.

Bu beyitte de şâirin vurgulamak istediği, bu bakış açısı olsa gerektir. Âşık burada sevgilinin semtinin kendisi için bir sığınak olarak tahsis edilmesi durumunda dünyadaki her türlü kötülüğe kafa tutabileceğini, hatta bütün kötülüklerin ve talihsizliklerin kaynağı olarak düşünülen “felekler”e (burada “gerdûn” kelimesinin “felek” anlamını düşünmek gerekir) bile taban vurabileceğini ifade etmektedir. Ayrıca bu beyitte, sevgilinin âşığa kendi semtini bir sığınak olarak sunması sonucunda âşığın, mutluluktan ayaklarının yere değmeyeceği anlamı da göz ardı edilmemelidir.

V. Beyit:

Dil güvâh idi gamuñda baña illâ n'idelüm

Şimdi hâzır degül isbâta güvâhum sanemâ

Kelimeler:

Güvâh(f.s): Şâhit, delil, tanık.

Nesre Çevirme:

Sanemâ, dil, gamuñda baña güvâh idi. İllâ, güvâhum şimdi isbâta hâzır degül, n'idelüm.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey put gibi güzel olan sevgili, gönül, senin aşkının uğruna çektiğim gama şâhit idi. Yalnız, benim şâhidim şimdi bunu ispatlamak için hazır değildir, bunu ispatlamağa yanaşmamaktadır, ne yapayım?..

Yukarıda da belirtildiği gibi, âşığın, aşk yolundaki işi gücü gam çekmektir. Âşığın çektiği bu gamlar onun aşkının bir ispatıdır. Ancak, burada âşığın yakındığı şey çektiği gam değil, çektiği bu gamların tek şahidi olan kendi gönlünün kendine ihanet ederek şahit olduğu şeye şahitlik yapmamasıdır. Bu noktada, divan şiirindeki gönül kavramının gelenek içerisinde nasıl algılandığını hatırlamak gerekmektedir. Bilindiği gibi “gönül” insanın kendisinde var olan bir şeydir. Ancak divan şiiri telakkisi içerisinde bu kavram insanın kendisinin içinde ve insanın kendisiyle didişen farklı bir varlık

olarak ele alınmıştır. Aslında bu durum, divan şiirindeki âşığın, sevgilinin dışındaki her şeyi bir rakip olarak algılamasına uygun düşse de genel kabûller çerçevesinde farklı bir tezahür olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konuyla ilgili en çarpıcı örnek Fuzûlî'nin şu beytidir:

*Cânı cânân dilemiş virmemek olmaz ey dil
Ne niza' eyleyelim ol ne seniñdür ne benim*

Cem Sultan'ın, incelemeye çalıştığımız bu beytinde de böyle bir durum söz konusudur. Şâir, burada da, gönlünü farklı bir varlık olarak ele almakta, onu kendisine ihanet etmekle suçlamaktadır. Burada âşığın çabası, aşkını ispat etmektir. Halbuki âşık bu sıkıntıları hiç kimseye sezdirmeden yaşamaya çalışmakta, bir anlamda sırrını âleme ifşâ etmemeye çalışmaktadır. Hal böyle olunca aşkını sevgilisine ispat etmek için tek şahidi kendi gönlü kalmakta, o da âşığa ihanet ederek buna yanaşmamaktadır.

Bu beyitte, âşığın, önceki beyitlerdeki tehditkar ve isyankar tavrı sona ermekte, âşık bunlarla bir yere varamayacağını idrak ederek sevgiliden medet ummaya temayül etmekte ve sevgilinin kendisini fark etmesini arzulamaktadır.

VI. Beyit:

Bî-günehdür dime çek tîg-ı cefâ öldüri gör
Sevmedin gayrı seni varsa günâhum sanemâ

Kelimeler:

Tîg(f.i): Kılıç

Cefâ(a.i): 1-) Eziyet, incitme 2-) **tas.** Tarikat adamının kalbinin öğrendiklerinden perişan olması.

Nesre Çevirme:

Sanemâ, seni sevmedin gayrı günâhum varsa bî-günehdür dime, tîg-ı cefâ çek, öldüri gör.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey put gibi güzel olan sevgili, seni sevmekten başka bir günahım varsa, benim için, günahsızdır deme, cefâ kılıcını çek ve beni öldür.

Bir önceki beyitte başlayan sevgiliden medet umma bu beyitte de devam etmektedir. Âşık, bir önceki beyitte sevgilinin “şefkat”ine sığınmaya çalışırken, bu beyitte, sevgilinin “gazab”ına sığınmaya çalışmaktadır. Sevgilisinin kendisini fark etmesi için elinden gelen her şeyi yapmaya çalışan âşık, her şeyi denemiş, en sonunda da sevgilisine olan sevgisini öne sürmektedir. Tansiyonun artık iyice düştüğü bu beyitte âşık, yavaş yavaş bir “teslimiyet” içine girmektedir.

Aslında, çektiği acılardan dolayı zaten perişan olan âşık için tek kurtuluş yolu sevgilinin cefâ kılıcı altında can vermektir. Bu hem sıkıntılardan kurtuluş, hem de çekilen sıkıntıların bir semeresi olarak maksûda eriştir. Ancak, ne yazık ki, divan şiirinde, bu noktaya erişebilmiş, yani, sevgilinin kılıcı altında can verebilmiş âşık sayısı çok azdır.

VII. Beyit:

Düşeli zülf-i siyeh-kâruña Cem gibi dirîg

Hem-dem olmadı baña baht-ı siyâhum sanemâ

Kelimeler:

Siyeh-kâr(f.b.s): Günahlı, suçlu.

Dirîg(f.i): 1-) esirgeme. 2-) e. Eyvah, ah, aman, yazık. 3-) Men’etme, önleme.

Hem-dem(f.b.i): Sıkı fıkı, canciğer arkadaşı.

Nesre Çevirme:

Sanemâ, Cem gibi zülf-i siyeh-kâruña düşeli, dirîg. Baña baht-ı siyâhum hem-dem olmadı.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey put gibi güzel olan sevgili, Cem gibi senin simsiyah saçlarına (veya günahkar saçlarına) takılaberi bana kara bahtım dost olmadı, yazık.

Divan şiirinde, sevgilinin saçları aşığın takılıp kaldığı bir tuzaktır. Âşık, sevgilinin kara saçlarına takıldıktan sonra âşığın talihi de karalaşır. Sevgilinin saçlarının her bir telinde bin âşığın gönlü asılı durur. Amaçları sevgilinin gün gibi parlak yüzüne erişmek olan âşıkların gönlü burada takılıp kaldığı için sevgilinin saçları günahkardır.

Derdini anlayacak hiç kimse bulamayan şâir, bu beyitte “**Tecrit**” sanatı yaparak halini anlatmaya çalışmaktadır. Çünkü, onun derdine “baht-ı siyâh”ı bile hem-dem

olmamaktadır. Diğer taraftan şâir, bu beyitte, aynı zamanda kendi adı ve mahlası olan “Cem” kelimesiyle de oynamaktadır. Bilindiği gibi şarabın mucidi olan Cem, divan şiirinde sık sık mevzu bahis edilen mitolojik bir kahramandır. pişdadiyan sülalesinin dördüncü hükümdarı olan Cem İran mitolojisine göre yediyüz veya bin yıl yaşamış bir padişaktır. İnsanların faydasına olan bir çok sanatın mucidi olarak bilinen Cem önceleri İdris Peygamberin şeriatına göre amel ederken daha sonra ululuğuna güvenerek tanrılık iddiasında bulunmaya başlamıştır. Cem’in bu iddiasının ortaya çıkmasından sonra halk bundan yüz çevirmiştir. Dahhâk onun yerine şâh olunca da Cem önce Hind’e sonra da Çin’e kaçmış ve orada ölmüştür.³⁶ Cem Sultan’ın hayat macerasıyla pek çok benzerlikler gösteren bu durum göz önüne alındığında şâirin burada “İstihdam” sanatını yaptığını söylemek mümkündür. Aynı zamanda, şâir, “Cem”in mitolojideki bahsi geçen macerasına da “Telmih”te bulunmuştur. Bu beyitte zülfün siyahlığına uygun olarak bahtın siyahlığı da söz konusu edilmiştir. İnsana ait bir durum olan “arkadaşlık” kavramı da bu beyitte “baht-ı siyâh”a yüklenerek “Teşhis” sanatı yapılmıştır. Beşinci beyitte geçen, gönlün insanın kendisinden farklı bir varlık gibiymiş gibi ele alınması durumu bu beyitteki “baht-ı siyâh”da da vardır. Çünkü, buradaki “baht-ı siyâh” ifadesi şâirin dışında başka bir varlıkmiş gibi ele alınmıştır.

Başından sonuna kadar bir âşîğın sevgilisine hitabı olarak karşımıza çıkan Cem Sultan’ın bu gazeli, yeri geldikçe söylediğimiz gibi kendi içinde bir bütünlük arz eden bir gazel olarak kendini göstermektedir. Beyitlerin bir birinden bağımsız gibi görünmesine rağmen aslında kendi içinde bütünlüğe sahip olduğu anlam ilgileri takip edildiğinde açıkça görülmektedir.

GAZEL 2

I.Beyit:

Cefâlaruñ baña bildüm vefâ imiş iy dost

Bu fikri kim ben iderdüm hatâ imiş iy dost

Nesre Çevirme:

İy dost, cefâlaruñ baña vefâ imiş bildüm. Kim, iy dost, bu fikri ben iderdüm, (bu) hatâ imiş.

³⁶ Bkz. Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, “Cemşid” maddesi, s.125, Ankara, 2000; Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, “Cem” maddesi, s.153, Ankara, 1992; İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, “Cem” maddesi, s.108, Ankara, 1995

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey dost, senin bana ettiğin cefâları ben vefâ olarak biliyordum ve böyle düşünüyordum. Ancak, ey dost, benim bu düşüncem yanlışmış olduğumu düşündüm ve hatâ etmişim.

Divan şiirinde sevgili cefâkardır, zulmedicidir. Sevgilinin bu şekilde bir karaktere sahip olmasından hiçbir âşık muzdarip değildir. Aksine sevgilinin bu şekilde cefâ edici olması, divan şiirindeki âşık için güzel ve gerekli bir şeydir. Çünkü, eğer, sevgili âşığa zulmetmezse ve ona iyi davranırsa âşık “öte dünya”yı unutarak bu dünyanın geçici zevklerine takılıp kalabilir. Bunun için pek çok âşık sevgilinin kendisine zulmetmesini isteyerek hiçbir kimsenin kendi aşk derdine çâre bulmasını istemez:

*Aşk derdiyle hoşem el çek ilâcından tabîb
Kılma dermân kim helâküm zehri dermânuñdadur*

Fuzûlî'nin bu beyti divan şiirindeki âşığın, sevgilide görmeyi arzu ettiği özellikleri net bir şekilde vurgular mahiyettedir. Bu ve buna benzer durumlardan dolayı divan şiirindeki âşığın, sevgilinin ettiği cefâyı vefâ olarak algılama temâyülü açık bir şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Bir sanatçının, kendi yaşadığı sıkıntıları, fenâlıkları kendi sanatına yansıtması düşünülemez. Cem Sultan da her ne kadar, sınırları ve çerçevesi belli bir geleneğe sahip olan divan şiiri sahasında eserler kaleme almış olsa da o da kendi yaşadıklarını şiirlerine yansıtmaya çalışmış bir şâirdir. Bu şiirin, şâirin sürgünde olduğu dönemlerde kaleme alındığını düşünürsek buradaki “iy dost” diye hitap edilen kişinin II. Bayezid olması kuvvetle muhtemeldir. Bu da, beyitteki, divan şiirinin sevgili anlayışından farklı bir sevgili portresinin karşımıza konmasını izah etmektedir. Bilindiği gibi, divan şiirinde “gazel”, genel itibariyle, aşk, güzellik, sevgili ve içki gibi konular çerçevesinde yazılır. Şâir, gazelde vermek istediği mesajı bu konulara adapte ederek vermeye gayret eder. İncelemeye çalıştığımız bu gazelde de aynı durum söz konusudur. Cem Sultan, II. Bayezid'e olan sitemini gazel formunda ve gazelin konularına sadık kalarak ortaya koymaya çalışmıştır.

Bu beyitte “cefâ” ve “vefâ” kelimelerinde “Cinâs-ı Lâhık” sanatı yapılmıştır. Aynı zamanda, sözün beklenende farklı bir şekilde sonuçlandırılmasıyla da “Terdid” sanatı yapılmıştır.

II.Beyit:

Iraga salma kapuñdan beni ki Merve hakı
Tavâf-ı Ka‘be-i kûyuñ safâ imiş iy dost

Nesre Cevirme:

İy dost, Merve hakı, beni kapuñdan ıraga salma ki, tavâf-ı Ka‘be-i kûyuñ safâ imiş.

Türkiye Türkçesi:

Ey dost, Merve hakkı için beni kapından uzaklara salma. Çünkü, senin semtinin Kâbe’sini tavaf etmek benim için safâdır.

Divan şiirinde, sevgilinin mahallesi âşık için Kâbe’dir. Âşık için, sevgilinin mahallesinde dolanmakla Kâbe’yi tavaf etmek aynı şeydir. Bunun için de âşığı sevgilinin semtinden uzaklaştırmak onu Kâbe’den uzaklaştırmakla eş değerdir. Birinci beyitte söylenen, sevgilinin âşığa ettiği “cefâ”ların ilkini şâir bu beyitte zikretmektedir. Sevgili âşığa yüz vermeyerek ve onu semtinden uzaklaştırmaya çalışarak ona cefâ etmektedir. Bu beyitte de divan şiirinin genel bir hususiyeti olan bu durumla karşı karşıyayız. Âşık burada Merve’nin kutsallığına sığınarak kendisinin Kâbe’den uzaklaşmaması gerektiğini söylemektedir. Çünkü, burayı tavaf etmek onun için bir safâdır. Bilindiği gibi divan şiirinde “Merve” denince “Safâ”, “Safâ” denince de “Merve” anlaşılmaktadır. Bunun farkında olan âşık da bir anlamda, benim gönlümün safâsı olmayınca Merve’nin olmasının bir anlamı yoktur demektedir. Yani “Safâ” ve “Merve” birbirini tamamlayan iki unsurdur; birisinin yokluğu diğerini de anlamsız kılmaktadır. Eğer “Safâ”nın veya “Merve”nin olmadığını düşünürsek haccın temel farzlarından olan “sa’y” hadisesi de gerçekleşemeyecektir. Şâir beytin bu kısmında “safâ” kelimesiyle oynayarak “Tevriye” sanatı yapmaktadır. Buradaki “safâ”nın yakın anlamı “Safâ tepesi” uzak anlamı da neşe, keyif, mutluluktur. Bu beyitte şâirin asıl kastettiği anlam ise kelimenin uzak anlamıdır.

III. Beyit:

Düşümde zülfüñi gördüm diyü sevinmiş idüm
Gözüme hod görinen ejdehâ imiş iy dost

Nesre Çevirme:

İy dost, düşümde zülfüñi gördüm diyü sevinmiş idüm. Gözüme hod görinen ejdehâ imiş.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey dost, düşümde senin saçlarını gördüm diye sevinmiştim. Ancak, ne yazık ki, benim gördüğüm şey ejderhâ imiş.

Divan şiirinde sevgilinin saçları çok farklı şekillerde ele alınmaktadır. Rengi, şekli ve kokusu itibariyle ele alınan saçlar, şâirin bakış açısına göre anlam kazanmaktadır. Bazen ömr-i dıraz, reyhân, misk gibi olumlu çağrışımlara konu olurken bazen de zencîr, yılan, ejderhâ gibi olumsuz çağrışımlara konu olur. Şâir, şiirin başında başlattığı sevgiliye olan siteminin bir sonucu olarak bu beyitte sevgilinin saçlarını ejderhâya benzetmektedir. Aslında sevgiliyi rüyada bile görebilmek bir âşık için çok önemli ve kutsal bir şeydir. Ancak, bu şiirde, sevgilinin âşığa gösterdiği vefâsızlık, âşığın, sevgilinin saçlarını bir ejderhâ olarak algılamasına yol açmıştır. Burada şâir, sevgilinin “zülf”ünü “ejdehâ”ya benzeterek “Teşbih-i Belîğ” sanatı yapmıştır.

IV. Beyit:

Ümîdi zülfüñe tutmuş idüm velî bildüm
O dahı ‘ömr bigi bî-vefâ imiş iy dost

Nesre Çevirme:

İy dost, ümîdi zülfüñe tutmuş idüm. Velî, o dahı ‘ömr bigi bî-vefâ imiş; bildüm.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey dost, ben ümidimi senin saçlarına bağlamıştım. Ancak, o da ömür gibi vefâsızmış; bunu anladım.

Şiirin başından beri devam eden âşığın sevgiliye yönelttiği sitem burada da sürmektedir. Her ne kadar, sevgilinin saçları zencîr, yılan, ejderhâ gibi olsa da her âşık onlara asılmak ister. Çünkü onlar vuslatın uzun ve karanlık yolunun en önemli

parçasıdır. Eğer bir âşık bu uzun ve karanlık yolda başına gelebilecek belâlara tahammül gösteremiyorsa hiç âşıklık yoluna çıkmamalıdır. Burada, âşık bu yolun sıkıntılarını bilmediğini, bunu sonradan fark ettiğini söylemektedir. Bu beyitte şâir sevgilinin “zülf”ünü “ömr”e benzetmektedir. Teşbihin bütün unsurlarının da bulunduğu (zülf: Benzetilen, ‘ömr: Kendisine Benzetilen, bî-vefâ: Benzetme Yönü, bigi: Benzetme Edatı) bu beyitte “**Teşbih-i Mufassal**” sanatı yapılmıştır. Diğer taraftan, “zülf”ün tasavvufi manada, “kesret”i temsil etmesi göz önüne alındığında ise şâir, kişinin kesrette takılıp kalmaması gerektiğini, kesretin tıpkı ömür gibi fâni olduğu için kişinin beklentilerinin boşa çıkacağını ifade etmektedir.

V. Beyit:

İrişmek ister idi h^vân-ı vasluña lîkin
Hemân nasîb-i Cem âhir du‘â imiş iy dost

Kelimeler:

H^vân(f.i): 1-) yemek sofrası; üstüne yemek konulan tepsi, sini. 2-) ahçı dükkanı 3-) yemek.

Âhir Du‘â: yemekten sonra edilen sofrada duası.

Nesre Çevirme:

İy dost, (Cem) h^vân-ı vasluña hemân irişmek ister idi. Lîkin, nasîb-i Cem âhir du‘â imiş.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey dost, ben, vuslat sofrasına hemen yetişmek isterdim. Ancak Cem’in nasibi sofranın sonundaki dua imiş.

Vuslat, divan şiirinde, farklı bakış açılarından ele alınmıştır. Kimi âşık çektiği ızdırapların sonucunda vuslata erişmek isterken, kimisi de vuslatın, içindeki aşkı öldüreceğini düşünerek vuslatı istememiştir. Daha çok tasavvufi içerik taşıyan şiirlerde karşımıza çıkan bu ikinci durumda âşık, vuslatla, bu dünyanın geçici nimetlerine takılıp kalacağını ve bunun sonucunda da gerçek hayattan yani öte dünya hayatından kendisinin uzaklaşacağını düşünür. Bu da âşıklığın “ölmeden önce ölmek” anlayışıyla uyuşmayan bir durumdur.

Şiirin başından itibaren, şâir, âşığın pek çok beklentisini ve bu beklentilerinin nasıl bir hayal kırıklığıyla sonuçlandığını aşama aşama dile getirmiştir. Bu son beyitte ise artık bu beklentilerin en önemlisi olan vuslat ele alınmış ve vuslat bir sofrâ şeklinde algılanmıştır. Hayatında hiçbir isteğine kavuşamayan şâirin vuslat sofrasından birkaç lokma yiyebilme isteği de gerçekleşmemiş, kara bahtının bir cilvesi sonucu bu vuslat sofrasının ancak sonundaki duaya yetişebilmiştir. Şâir, bu beyitte, “vasl”ı bir “hân” gibi algılayarak “Teşbih-i Belîğ” sanatı yapmıştır.

GAZEL 3

I. Beyit:

Dil yâ kaşuñâ olmaga kurbân hevesi var
Zîrâ ki bilür la‘lûñüñ ‘Îsâ nefesi var

Kelimeler:

La‘l(a.i): 1-) Kırmızı, al. 2-) kırmızı ve değerli bir süs taşı 3-) dudak

Nesre Çevirme:

Dil yâ kaşuñâ kurbân olmaga hevesi var. Zîrâ ki la‘lûñüñ ‘Îsâ nefesi var, bilür.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) gönlün, senin “ya” harfine benzeyen kaşlarına kurban olmak için hevesi vardır. Çünkü, senin la‘l gibi kırmızı dudaklarının İsa gibi nefesi olduğunu bilir.

Divan şiirinde, sevgilinin en önemli güzellik unsurları arasında olan kaşlar çoğunlukla eğri oluşu itibarıyla ele alınır. Sevgilinin kaşları âşık için bazen bir hançer, bazen bir keman, bazen bir fitne dükkanı, bazen âşığın ibadet için yöneldiği bir mihrab, bazen de “yâ” harfidir. Sevgili içinde barındırdığı göz, kirpik ve gamzeyle ortalığı fitneye boğan bir dükkan gibidir. Sevgili, her ne kadar, kaşlarını bir keman olarak kullanıp kirpik oklarını âşiğe acımasızca gönderse de bütün bunlar bir âşık için birer lutuftur. Çünkü, zaten âşığın yegâne gayesi sevgili tarafından fark edilmektir. Sevgilinin âşiğe kirpik oklarını göndermesi âşığı yaralasa da bu, sevgilinin aşığı fark ettiğinin bir göstergesidir. Diğer taraftan, sevgilinin kaşları şekli itibarıyla bir hilaldir. Sevgilinin kaşları görüldüğünde, bu, âşıklar için bayramın geldiğini ifade eden bir işarettir. Sevgilinin kaşları çoğunlukla kurban bayramının geldiğine dalalet eder. Bu yüzden

bütün âşıklar tıpkı Hz. İsmail³⁷ gibi, eğri bir bıçak şeklinde tasavvur edilen sevgilinin kaşlarıyla kurban olmak isterler. Çünkü, her âşık bilir ki eğer sevgilinin yolunda kendilerini kurban ederlerse, onları, yine sevgilinin, Hz. İsa'nın³⁸ can bağışlayan nefesi gibi bir nefese sahip olan dudakları hayata döndürecektir. Hz. Meryem, Cebrail'in sol tarafına üflemesi sonucu hamile kalmış ve Hz. İsa babasız olarak dünyaya gelmiştir. Hz. İsa, Cebrail'in Hz. Meryem'e ruh üflemesi sonucu dünyaya geldiği için bütün hastalara şifâ dağıtır ve ölüleri nefesiyle diriltirdi. Divan şiirinde ise sevgili, tıpkı Hz. İsa gibi, âşıklara nefesiyle hayat bağışlar.

Şâir, bu beyitte, bir âşık olarak sevgilinin yâ kaşlarına kurban olmak için can atar. Çünkü, bilir ki sevgili la'1 gibi kırmızı dudaklarıyla kendisine hayat bağışlayacaktır. Tamamen dini bir arka plana sahip bu beyitte şâir, Hz. İsa'nın, nefesiyle ölüleri diriltmesi ve Hz. İsmail'in kurban edilmesi hadiselerine "Telmih" yapmaktadır.

II. Beyit:

Peykânlu gönül içre hayâl-i hat-ı sebzüfî
Bir tûtiye beñzer ki demürden kafesi var

Kelimeler:

Peykân(f.i): Temren, okun ucundaki sivri demir. 2-) **mec.** Sevgilinin kirpiği.

Hatt-ı Sebz: 1-) yeni çıkan, biten sebze. 2-) çocuğun yanağında çıkan ince tüyler. 3-) şimdiki zaman ile sonsuzluk arasında bulunan dünya.

Tûtf(f.i.): Dudu, papağan cinsinden taklit yapan bir kuş.

Nesre Çevirme:

Hayâl-i hat-ı sebzüfî peykânlu gönül içre bir tûtiye beñzer ki demürden kafesi var.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

³⁷ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, "İsmail" ve "İbrahim" maddeleri, Ankara, 1995, s.289, 273; Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatından Mazmunlar*, "İbrahim-Nemrud" maddesi, İstanbul, 1996, s.279; Mehmet Dikmen-Bünyamin Ateş, *Peygamberler Tarihi*, "Hazret-i İsmail (a.s)" ve "Hazret-i İbrahim (a.s)" maddesi, İstanbul, 1977, s.239, 179

³⁸ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, "İsa" ve "Meryem" maddeleri, Ankara, 1995, s.285, 370; Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatından Mazmunlar*, "İsa-Meryem" maddesi, İstanbul, 1996, s.284; Mehmet Dikmen-Bünyamin Ateş, *Peygamberler Tarihi*, "Hazret-i İsa (a.s)" maddesi, İstanbul, 1977, s.533

(Ey sevgili) senin yüzünde biten ayva tüyelerinin hayali benim peykânlı gönlümün içinde, demirden kafesi olan bir papağan gibidir.

Divan şiirinde, sevgilinin ayva tüyleri daha çok olumsuz çağrışımlara konu olur. Çoğunlukla siyah bir renkte karşımıza çıkan ayva tüyelerinin zaman zaman yeşil renkli olarak da düşünüldüğü olur. Sevgilinin gün gibi parlak yüzünde gece gibi siyah olan ayva tüyelerinin bulunması bir anlamda güzelliğe hanel getirmektir. Sevgilinin yüzündeki ayva tüyelerini tıraş etmesi de âşık tarafından hoş karşılanmaz. Çünkü, sevgili ayva tüyelerini tıraş ederse onun dünyayı harap eden güzelliği ortaya çıkacaktır. Ayva tüyleri siyah olarak düşünüldüğünde gece, zulmet, duman, fitne, karga, karınca gibi benzetmelere konu olur. Bu beyitte de görüldüğü gibi ayva tüyelerinin zaman zaman da yeşil renkte ele alındığı da olur. Bu şekilde düşünüldüğünde sevgilinin ayva tüyleri sebze, çemen, sebzevâr, Hızr gibi benzetmelere konu olur.

Bu beyitte şâirin kurguladığı manzaranın iki boyutu vardır. Bunun birincisi, âşığın gönlünün sevgilinin kirpik peykânlarından dolayı peykânlı oluşu, ki burada sadece âşığın gönlünün peykânlı olduğu söylenmiş, neden, nasıl, ne şekilde ve kim tarafından bu işin yapıldığı zikredilmeyerek meselenin bu tarafının divan şiiri geleneği vasıtasıyla anlaşılması istenmiştir. İkinci boyut ise, yeşil renkteki ayva tüyelerinin bir papağana benzetilmesi ve bu peykânlı gönlün demir bir kafes şeklinde düşünülmesiyle bu papağanın bu demir kafesin içerisindeymiş gibi algılanmasıdır. Divan şiiri geleneği açısından oldukça farklı olan bu beyitte şâir, teşbihin üç unsurunu (hayâl-i hat-ı sebz: benzetilen, tûtî: kendisine benzetilen, benzer: benzetme edatı) zikrederek “**Teşbih-i Mücmel**” sanatı yapmıştır. Diğer taraftan, “peykânlu gönül→demürden kafes” ve “hayâl-i hat-ı sebz→tûtî” eşleştirmeleriyle de “**Leff ü Neşr-i Gayr-ı Müretteb**” sanatı yapılmıştır.

III. Beyit:

La'lüñde 'ayân olsa n'ola hâl-i siyâhuñ
Her kanda ki şekker ola lâ-büd megesi var

Kelimeler:

Hâl(f.a.i): Vücutta husûle gelen ben, nokta.

Lâ-büdd(a.s.zf): Lâzım, gerekli, gerek (aslında: “ayrılık yok” demektir.)

Meges(f.i): Sinek

Nesre Çevirme:

Hâl-i siyâhuñ la'lüñde 'ayân olsa n'ola. Her kanda ki şekker ola lâ-büd megesi var.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) senin siyah benin dudağında çıksa ne olur ki? Çünkü, her nerede şeker olursa oraya sineğin gelmesi kaçınılmazdır.

Divan şiirinde, sevgilinin güzellik unsurlarından birisi de sevgilinin yüzünün her hangi bir yerinde bulunan benlerdir. Daha çok siyahlığı itibariyle ele alınan benler, yanak, saç, kaş, ayva tüyleri ve dudaklarla birlikte anılır. Benler, sevgilinin güzelliğine göz koymuş bir Habeş veya Hindû olarak algılanır. Bu beyitte de gördüğümüz gibi benler, dudaklarla birlikte anıldığında şekerin üzerine konan bir sinek olarak düşünülürler. Divan şiirinin genel karakterine oldukça uyan bu beyitte şâir daha çok kavramlar arasındaki münasebetlerden yararlanmaya çalışmıştır. Şâir bu beyitte "la'l→şekker" ve "hâl-i siyâh→meges" eşleştirmesi yaparak "Leff ü Neşr-i Müretteb" sanatı yapmıştır. Ayrıca, "n'ola" sorusuyla da "İstifham" sanatı yapılmıştır.

IV. Beyit:

Ben derd ü belâ vü gamuña râzıyam iy dost

Dünyâda bu resme işe kimüñ hevesi var

Nesre Çevirme:

İy dost, ben derd ü belâ vü gamuña râzıyam. Dünyâda bu resme işe kimüñ hevesi var.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey dost, ben senden gelen derde, belâyaya ve gama razıyım. Çünkü, böyle bir işe dünyada kimin hevesi olabilir?

Bilindiği gibi her âşık sevgiliden gelen derde, belâyaya ve sıkıntıya katlanmak durumundadır. Âşığın, sevgiliden gelen her türlü mihnete katlanması bir noktada onun âşıklığının şanıdadır. Yani, âşık, cev ü cefâyaya katlanabildiği ölçüde âşıktır. Âşığın bu sıkıntılara gösterdiği tahammül onu, aşk ikliminde, diğer âşıklardan çok daha üstün bir

yere taşır. Aslında her âşık kendisinin gerçek âşık olduğuna inanır. Çünkü, herkesin çektiği sıkıntı kendisine, dünyanın en büyük sıkıntısını çekiyormuş hissi verir. Âşıkların birbirleri arasında gerçekleşen, gerçek âşık olma yarışı divan şiiri sahasında şiirler kaleme almış olan pek çok âşıktaki dikkati çekmektedir. Hatta bunların arasından Fuzûlî'nin kendi yarattığı bir kahraman olan Mecnun'la bir rekabete girişmesi³⁹ oldukça ilgi çekicidir:

*Mende Mecnûn 'dan füzûn âşıklık istidâdı var
Âşık-ı sâdık menem Mecnûn 'un ancak adı var*

Fuzûlî'nin bu beyti, divan şiirindeki âşıklar arasındaki “âşık-ı sâdık” olabilme yarışının en bariz bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Cem Sultan bu beytinde de benzer bir durumu ele almaya çalışmıştır. Divan şiirindeki her âşık gibi o da sevgiliden gelen derde, belâya ve mihnete katlanma noktasında kendisinin rakipsiz olduğunu ileri sürmektedir. Şiirin başından beri yapılan hitapların muhatabı bu beyitte belirginleşmektedir. Daha önceki beyitlerdeki muhatap zikredilmemiş, muhatap şiirin sondan bir önceki beytinde ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla da bu durum, bu beyte, şiirin merkezi olma hüviyetini kazandırmıştır.

Bu beyitte, aşk ikliminin gözü pek, cefakâr bir üyesi olarak karşımıza çıkan şâir, “dost” kelimesini sevgili yerine kullanarak “İstiâre” sanatı yapmıştır. Ayrıca “kimüfi hevesi var” sözüyle de cevabını bildiği bir soruyu bilmezlikten gelerek “Tecâhül-i Ârif” sanatı yapmıştır.

V. Beyit:

Cân nakdini Cem yoluna harc itse n'ola kim
Ser-mâyesi sensin dahı 'âlemde nesi var

Nesre Çevirme:

Cem, cân nakdini yoluna harc itse n'ola kim? Ser-mâyesi sensin, dahı, 'âlemde nesi var?

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

³⁹ Süleyman Solmaz, *Türk Kültürü*, “Fuzûlî'nin Gözüyle Mecnûn”, S. 450, Ankara, 2000, s.632

(Ey sevgili) Cem, can varlığını senin yolunda harcasa ne olur? Çünkü, onun tek varlığı sensin, bu dünyada başka nesi var?

Bir âşığın dünyada sahip olduğu üç şey vardır: canı, sevgilisi ve sevgilisine olan aşkı. Aslında, âşığın canı da kendisine değil, sevgilisine aittir. Onun için âşığın, canını kendi nefesine değil sevgilisine adaması gerekir. Âşığın kendi canına veya nefesine ihtimam göstermesi onun nefesine düşkünlüğünden değildir. Âşığın her zerresinde sevgili olduğu için ve sevgilisine her hangi bir zarar vermek vermemek için âşık kendi nefesine ve canına ihtimam gösterir. Bu hususa açıklık getirmek için Leylâ ve Mecnûn hakkında anlatılan şu hikayeye bir göz atmak yerinde olacaktır: *“Bir gün Mecnûn kendi halinde Leylâ'nın adını tesbih ederken Leylâ'dan bir haberci gelir ve: 'Leylâ, Mecnûn eğer beni seviyorsa serçe parmağını kessin ve bana göndersin dedi' der. Bunun üzerine Mecnûn 'Hayır, olmaz' der. 'Neden? Yoksa Leylâ'yı o kadar sevmiyor musun?' diye sorar haberci. Bunun üzerine Mecnûn da 'Leylâ benim içimde, kanımda, canımdadır. Eğer ben parmağımı kesersem Leylâ'nın canı acır. Yoksa bir parmağın benim için ne gibi bir önemi olabilir ki...' diye cevap verir.”* Anlatılan bu hikaye bir âşığın kendi nefesine ve sevgilisine olan bakış açısını açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Bu beyitte de şâir, dünyadaki tek varlığının sevgilisi olduğunu vurgulamaktadır. Bunun için de kendi canını sevgilisinin yoluna harcama konusunda her hangi bir endişe yaşamamaktadır. Şiirin başından itibaren sevgilinin çeşitli güzelliklerini ele alan şâir son beyitte bu güzellikler karşısında tam bir teslimiyet içerine girmiş ve her şeyiyle sevgilisine tâbi olma yolunu seçmiştir. Beytin her iki mısra'ı da bir “İstifham”la sona ermektedir. Diğer taraftan şâir, “cân”ı “nakd”e benzeterek “Teşbih-i Belîğ” sanatı yapmıştır.

GAZEL 4

I. Beyit:

Şîrîn tudaguñ Çeşme-i Hayvân olacakdur
Rengîn yañağuş gün gibi tâbân olacakdur

Kelimeler:

Şîrîn(f.s): 1-) Tatlı 2-) Sevimli, cana yakın, sempatik. 3-) Türk müziğinde bir makam
Rengîn(f.s): 1-) renkli, parlak renkli; boyalı 2-) güzel, latif, hoş 3-) süslü 4-) kadın adı
Tâbân(f.s): 1-) Işıklı, parlak 2-) erkek adı

Nesre Çevirme:

Şîrîn tudaguñ Çeşme-i Hayvân olacakdur. Rengîn yañağûñ gün gibi tâbân olacakdur.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) senin sevimli dudağın insana sonsuz bir ömür bahşeden hayat suyu olacaktır. Ve senin renkli yanağın tıpkı bir güneş gibi parlak olacaktır.

Şiir, sevgilinin en önemli güzellik unsurlarından olan dudağın ve yanağın şâirde uyandırdığı tedailerin bir tasavvuruyla başlamıştır. Bilindiği gibi dudak bir âşık için sevgilinin en güzel yeridir. Sevgili buradan âşığına (veya âşıklarına) tıpkı Hz. İsa gibi hayat dağıtmaktadır. Sevgilinin dudağı bazen de, insanlara sınırsız bir hayat verdiğine inanılan ve edebiyatımızda sık sık bahsi geçen “âb-ı hayat”a teşbih edilir. Efsaneye göre İskender-i Zülkarneyn ordusuyla bir memlekete uğramış. Orada kendisine ileride bir deniz olduğu, o deniz geçilince üç ay süren karanlıklar ülkesinin başladığı ve bu ülkede âb-ı hayat olduğu söylenmiş. İskender, veziri Hızır’ı da yanına alarak denizi geçmiş ve karanlıklar ülkesine varmış. Bu arada yanlarında İlyas da varmış. İskender’de karanlıkları aydınlatan iki mücevher varmış. Birini Hızır ile İlyas’a vermiş. Hangisi suyu bulursa diğerine haber vermek üzere ayrılmışlar. Hızır ile İlyas yorulunca bir pınar kenarına oturup karınlarını doyurmak istemişler. Hızır yanında getirmiş olduğu pişmiş balıkları çıkarmış. Pınardan elini yıkarken bir damla su balığa damlamış. Balık o anda canlanmış ve suya karışmış. Hızır ve İlyas âb-ı hayatı bulduklarını anlayarak bu sudan kana kana içmişler. O sırada bunlara ilahi bir emir bu sudan İskender’e bahsetmemelerini söylemiş. Böylece Hızır ve İlyas ölümsüzlüğe erişmişler.⁴⁰

Diğer taraftan bu beyitte, sevgilinin yanağı da güneşe benzetilmiştir. Sevgilinin yanağı âşık için bir güneş gibi parlaktır. Zaman zaman da güneşten daha parlak olduğu ifade edilmektedir. Burada sevgilinin yanağının bir güneş gibi parlak olması daha çok manevi anlamdadır. Çünkü, âşığın gönlü ancak gerçek anlamda bir aşka kavuştuğu

⁴⁰ Bkz. İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, “Âb-ı Hayat”, “Hızır”, “zulmet”, “İlyas” “İskender” maddeleri, Ankara, 1995, s.15, 248, 585, 280, 287; Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, “Hızır” ve “İskender” maddeleri, Ankara, 2000, s.361, 187; Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, “Hızır” ve “İskender” maddeleri; İstanbul, 1996, s.268, 285; Mehmet Dikmen-Bünyamin Ateş, *Peygamberler Tarihi*, “Hazret-i Zülkarneyn (a.s)” maddesi, İstanbul, 1977, s.267

zaman aydınlanır. Aşğın gönlünü sevgilinin yanağı aydınlattığı için de âşık açısından onun bu şekilde ele alınması oldukça normaldir.

Bu beyitte şâir, sevgilinin “tudag”ını “Çeşme-i Hayvân”a benzeterek “**Teşbih-i Belîğ**” sanatı yapmıştır. Ayrıca, beytin ikinci mısra’ında teşbihin bütün unsurları da (yañak: benzetilen, gün: kendisine benzetilen, tâbân: Benzetme yönü, gibi: Benzetme edatı) kullanılarak “**Teşbih-i Mufassal**” sanatı yapılmıştır.

II. Beyit:

‘Îd ayı mıdur yoksa kemân mı kaşuñ iy dost
Her neyse gönül anlara kurbân olacakdur

Kelimeler:

‘Îd(a.i): Bayram

Kemân(f.i): 1-) yay (ok atan) 2-) kavis 3-) keman

Nesre Çevirme:

İy dost, kaşuñ ‘îd ayı mıdur yoksa kemân mı? Her neyse, gönül anlara kurbân olacakdur.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey dost, senin kaşın bayram hilâli midir, yoksa yay mı? Kaşların her ne olursa olsun gönlüm onlara kurban olmayı arzu eder.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, divan şiirinde kaşlar sevgilinin en önemli güzellik unsurlarındandır. Bir âşık için çok değişik çağrışımlara konu olan kaşlar çoğu zaman âşğın canına kasteden iki varlıktır. Kaşlar eğer bayramın geldiğini haber veren hilal şeklinde algılanıyorsa bu çoğunlukla kurban bayramıdır ve âşğın bu bayramda tıpkı Hz. İsmail gibi kendisini sevgilinin yoluna kurban etmelidir. Diğer taraftan kaşların bir yay olarak düşünüldüğü durumlarda da âşık yine sevgilinin yay kaşlarından atılan kirpik oklarına gönlünü siper etmelidir. Bu beyitte de vurgulandığı gibi, âşğın kaderi, kaşlar karşısında çoğunlukla kendini kurban etmektir. Tabi âşğın kendisini kurban etmesi zorla olan bir durum değildir. Âşık bunu, aşkın bir gereği olarak seve seve yapar.

Bu beyitte şâir, sevgilinin “kaş”larını “îd ayı” ve “kemân” olmak üzere iki farklı varlığa benzeterek “Teşbih-i Cem” sanatı yapmıştır.

III. Beyit:

La'lûñ dir imiş öldürürem beni işitdüm
Ol 'ahde iverem sormaga kaçan olacakdur

Kelimeler:

İvermek: acele, sürat, çabukluk, koşup gezmek, bir işi yapmaya girişmek

Nesre Çevirme:

La'lûñ beni öldürürem dir imiş, işitdüm. Ol 'ahde sormaga kaçan olacakdur, iverem.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) dudaklarının beni öldüreceğini işittim. Dudaklarının yaptığı bu ahdin ne zaman olacağını sormak için acele ediyorum.

Sevgilinin âşığa yaptığı veya yapacağı her şey bir lütuftan başka bir şey değildir. Çünkü, âşık kendi nefsiyle ilgili bütün her şeyi silip atmıştır. Onun için tek bir varlık vardır, o da sevgili... Dolayısıyla, sevgili hayatın yegane gayesi olduğu için onun istediği şeyleri yapmak âşık için en önemli görev konumundadır. Bu beyitte de görüldüğü gibi, sevgili âşığı öldürmek istese de, bu âşık için hiç vakit kaybetmeden yerine getirilmesi gereken bir istektir. Bu beyitte şâir, “kaçan olacakdur” ifadesiyle “İstifham Sanatı” yapmıştır.

IV. Beyit:

Sordum dehenüñ sırrını hışm eyledi gamzeñ
Hey dimez iseñ yok yire bir kan olacakdur

Kelimeler:

Dehen(f.i): ağız

Gamze(a.i): 1-) süzgün bakış. 2-) çene veya yanak çukurluğu

Nesre Çevirme:

Dehenüñ sırrını sordum, gamzeñ hışm eyledi. Hey dimez iseñ yok yire bir kan olacakdur

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) senin ağzının sırrını sordum, bunu duyan gamzen bana hışmeyleği. Eğer gamzene dur demeşsen hiç yoktan arada kan olacaktır.

Divan şiirinde, sevgilinin ağzı “yok” denecek kadar küçük olduğu için bir sır olarak telakki edilir. Sevgili, ağzını, konuşmak için hiç açmadığından dolayı ağız, bir sırlar aleminin kapısı konumunda tasavvur edilir. Diğer taraftan, gamze de sevgilinin en önemli silahlarından birisidir. Sevgili gamzesiyle etrafına her an ok ve kılıç saldırısı düzenler. Bundan dolayı da sevgilinin gamzesi ortaya çıktığında ortalıkta kan gövdeyi götürür.

Şâir, şiirin bu beytinde bazı kelime oyunları yapmıştır. Öncelikle “sordum” kelimesinde “Mugâlata-i Ma‘neviyye” sanatı yaparak beytin iki farklı şekilde de anlaşılabilmesini sağlamıştır. Beyit hem “(Ey sevgili) senin ağzının sırrının ne olduğunu sordum, gamzeñ hışmeyleği. Eğer gamzene dur demeşsen hiç yoktan arada kan olacaktır.” anlamına gelebilecek şekilde, hem de “(Ey sevgili) senin ağzını emdim, gamzen bana hışmeyleği. Eğer gamzene dur demeşsen hiç yoktan arada kan olacaktır.” anlamına gelebilecek şekilde kurgulanmıştır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi divan şiirinde sevgilinin ağzı yok denecek kadar küçüktür. Hatta, pek çok şâir sevgilinin ağzı söz konusu olduğunda ondan “yok” diye bahsederler. Bu beyitte de şâir, “dehen→yok” ve “gamze→kan” eşleştirmesiyle “Leff ü Neşr-i Müretteb” sanatı yapmıştır.

V. Beyit:

Yüzüñi koyup zülfüñe varmazdı dil-i Cem
Bileydi ki bu resme perîşân olacakdur

Kelimeler:

Dil(f.i): Gönül, yürek, kalp

Perîşân(f.s): 1-) Dağınık, karışık, dağınık saç. 2-) Bozuk, düzensiz. 3-) Kederli, kaygılı.

Nesre Çevirme:

Dil-i Cem, bileydi ki, bu resme perîşân olacaktı, yüzünü koyup zülfüne varmazdı.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey Sevgili) Cem'in gönlü, eğer bu derece perişan olacağını bilseydi senin yüzünü koyup saçlarına takılmazdı.

Divan şiirinde, sevgilinin saçları her zaman darmadağınktır, perişandır. Sevgilinin saçları işte bu şekilde perişan olduğu için de ona bağlanan, ondan ümit bekleyen bütün âşıkları perişan eder. Tasavvufi anlamda saçlar kesreti, yüz de vahdeti temsil ettiği için kişinin kesrette kalması, bu noktadan bakıldığında da, onun hem bu dünyada hem de öteki dünyada perişan olmasını kaçınılmaz kılan bir durumdur. Bu beyitte de şâir, sevgilinin güneş gibi parlak yüzünü bırakıp da gece gibi kara saçlarına tutulduğu için pişmanlığını ifade etmeye çalışmaktadır.

Şâir bu beyitte "perîşân" kelimesini hem "dağınık, karışık" anlamının, hem de "kederli, kaygılı" anlamının anlaşılacağı şekilde kullanarak "İham" sanatı yapmıştır.

GAZEL 5

I. Beyit:

İy bâd-ı subh yâr işiginden haber getir
Her-dem dimâg-ı câna saçından eser getir

Kelimeler:

Bâd-ı subh: sabah rüzgarı

Dimâg(a.i): 1-) beyin 2-) akıl, şuur

Nesre Çevirme:

İy bâd-ı subh, yâr işiginden haber getir. Her-dem dimâg-ı câna saçından eser getir.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey sabah rüzgarı, bana sevgilinin eşiginden haber getir. Her an cânın şuuruna sevgilinin saçından bir eser getir.

Divan şiirinde âşık, çektiği aşk ızdırabından dolayı sabahlara kadar uyumadan feryâd eder, âh eder. Onun çektiği bu sıkıntıyı en yakından duyan ve bilen, seher vaktinde esen rüzgardır. Bunun için sabah rüzgarı âşığın sırdaşı konumundadır. Sabah rüzgarının bir diğer görevi ise, âşığa postacılık etmektir. Bad-ı subh, bazen âşığın feryadlarını, sevgiliye iletmek için alıp götürür, bazen de sevgilinin saçından uğrulağığı kokuyu âşığa getirir. Seher yelinin getirdiği bu koku âşığın şuurunu açar ve gönlüne bir hoşluk verir. Âşığın çektiği derdi sevgili her ne kadar anlamasa da âşık için seher yelinin, sevgilinin saçından uğrularak getirdiği koku dünyalara bedeldir. Bu beyitte şâir, seher yelinden, sevgilinin eşiğinden bir haber getirmesini istiyor. Sevgilinin semtinden gelen en ufak bir haber kırıntısının bile âşığın şuurunu açacağını şâir, ifade etmeye çalışmaktadır.

Şiirin bu ilk beytinde şâir, bir insanın yapabileceği “haber getirmek” eylemini “bâd-ı subh”a yaptırmış ve “bâd-ı subh”u kişileştirerek “Teşhis” sanatını gerçekleştirmiştir.

II. Beyit:

İrdükce işigine anuñ lutf it iy sabâ
Kanlu gözüme çekmek için hâk-i der getir

Kelimeler:

Hâk(f.i): toprak

Der(f.e): 1-) –de, içinde 2-) i. Kapı 3-) mağara 4-) kere, defa 5-) cins, çeşit, kısım, nevi

Nesre Çevirme:

İy sabâ, anuñ işigine irdükce kanlu gözüme çekmek için hâk-i der getir, lutf it.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey sabah rüzgarı, sevgilinin eşiğine vardığın zaman, kanlı gözüme çekmek için sevgilinin kapısının toprağından getir, lutf et.

Yukarıda da söylediğimiz gibi âşık sevgilisine olan aşkından dolayı geceler boyunca feryâd ederek ağlamaktadır. Âşığın gözleri artık ağlamaktan kan çanağına dönmüştür. Öyle ki artık âşığın gözleri görmez olmuştur. Âşığın ağlamaktan kan çanağına dönen gözlerine en iyi ilaç şüphesiz ki sevgilinin bastığı topraklardır. Âşık

sevgilinin ayağı toprağını yüzüne ve gözlerine sürerek bu derdini dindirebilir. Şâirin bu beyitte ifade ettiği bu durum bize, Kur'an-ı Kerim'de anlatılan Hz. Yakup ve Hz. Yusuf kıssasını hatırlatmaktadır. Bilindiği gibi, Hz Yusuf, babasının, kendisini kardeşlerinden daha fazla sevdiği için kardeşlerinin kıskançlığı sonucunda onların bazı kötü muameleleriyle karşılaşır. Hz. Yusuf'u kardeşleri, önce kıra götürüp bir kuyuya atmışlar, daha sonrada köle diye ucuz fiyata köle tacirlerine satmışlardır. Köle tacirleri tarafından Mısır'a götürülen Hz. Yusuf, burada Mısır'ın maliye bakanı tarafından satın alınmıştır. Maliye bakanının karısı Zeliha, Hz. Yusuf'un eşsiz güzelliğine âşık olmuş ve bu aşkıdan dolayı Hz. Yusuf'a çeşitli tekliflerde bulunmuştur. Zeliha'nın hiçbir teklifini kabul etmeyen Hz. Yusuf, Zeliha'nın ona iftira etmesi sonucu zindana atılmıştır. Zindanda iki kölenin gördüğü rüyayı yorumlamış, yorumladığı bu rüyalar aynen gerçek olunca daha sonra da Mısır hükümdarının gördüğü bir rüyayı yorumlayarak zindandan kurtulmuş ve Mısır'a maliye bakanı olmuştur. Hükümdarın gördüğü rüya üzerine yedi yıl süren bolluk döneminde Hz. Yusuf bütün tahıl ambarlarını buğdayla doldurmuş, daha sonra gelen yedi kuraklık yılında da adaletli bir şekilde depoladığı bu tahılları halka dağıtmıştır. Bu kuraklık yıllarında Mısır'ın çevresindeki her yerden insanlar Mısır'a gelip Hz. Yusuf'tan tahıl temin etmişlerdir. Bu arada Hz. Yusuf'un babası Hz. Yakup, kaybolan evladının arkasından göz yaşı dökmekten dolayı gözlerini kaybetmiştir. Hz. Yakup'un isteğiyle tahıl almak için Mısır'a gelen Hz. Yusuf'un kardeşleri Hz. Yusuf'u tanıyamamışlardır. Kardeşlerini tanıyan Hz. Yusuf, küçük kardeşi Bünyamin'i yanında alı koyarak sırtındaki hırkayı, babasının gözlerine şifâ olması için kardeşlerine vermiştir. Hz. Yusuf'un hırkasını gözlerine süren Hz. Yakup'un gözleri açılmış ve hep birlikte Mısır'a giderek orada mutlu bir şekilde yaşamışlardır.⁴¹

Şâirin bu beyitte "Telmih" vasıtasıyla anlatmaya çalıştığı Hz. Yusuf kıssası özetle böyledir. Divan şiirinde, pek çok yönlerden ele alınan Hz. Yusuf kıssası bu beyitte sadece Hz. Yakup'un gözlerine sürülen hırka vasıtasıyla hatırlatılmıştır. Bu beyitte şâir yine "sabâ" rüzgarına canlı ve şuurlu bir varlıkmiş gibi seslenerek onu "Teşhis" sanatı vasıtasıyla kişileştirmiştir.

⁴¹ Yusuf konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, "Yusuf" ve "Yakup" maddeleri, Ankara, 1995, s.572, 566; Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, "Yusuf" maddesi, Ankara, 2000, s.306; Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, "Yusuf-Züleyha" maddesi, Ankara, 1992, s.507; Mehmet Dikmen-Bünyamin Ateş, *Peygamberler Tarihi*, "Hazret-i Yakub ve Hazret-i Yuşuf (a.s)" maddesi, İstanbul, 1977, s.285

III. Beyit:

Didüm ki vasluña irmege bir çâre var mıdur

Gül gibi güldi didi ki var sîm ü zer getür

Kelimeler:

Sîm ü zer: Gümüş ve altın

Nesre Çevirme:

Didüm ki, vasluña irmege bir çâre var mıdur? Gül gibi güldi didi ki, var; sîm ü zer getür.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) sana kavuşmak için bir çâre var mıdır, dedim. Gül gibi güldü, altın ve gümüş getirirsen evet var, dedi.

Âşık sevgiliye kavuşmak için her türlü çareye baş vurur. Sevgilisinin istediği her şeyi yerine getirmeye hazırdır. Bu uğurda âşık canını bile seve seve vermekten kaçınmaz. Ancak sevgili âşığın her türlü sıkıntısına kayıtsız kaldığı için âşığın bu isteğine de bir önem vermez. Bu beyitteki âşığın sorusuna, para karşılığında kendisine vuslatı vereceğini ifade etmektedir. Ancak, âşığın yalan dünyada sahip olabildiği sadece sevgilisine olan aşkıdır. Bunun dışında hiçbir şeyin âşığın yanında bir değeri olmadığı için, âşık, para gibi önemsiz bir şeye sahip değildir. Sonuç itibariyle, sevgilinin isteğini yerine getiremeyen âşık için vuslat, bir başka bahara kalmıştır.

Şâir bu beyitte, teşbihin üç unsurunu (sevgilinin gülmesi: benzetilen, gül: kendisine benzetilen, gibi: benzetme edatı) zikrederek “**Teşbih-i Mücmel**” sanatı yapmıştır. Aynı zamanda “gül” kelimelerinde de “**Cinas**” sanatı yapılmıştır.

IV. Beyit:

Bu haste gönümün sanemâ çün tabîbisin

La'lünden aña sıhhat için gül-şeker getür

Nesre Çevirme:

Sanemâ, bu haste gönümün tabîbisin çün. La'lünden aña sıhhat için gül-şeker getür.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey put gibi güzel olan sevgili, bu hasta gönlümün tabibi olduğun için, dudağından ona sağlık için gül şekeri getir.

Âşığın gönlü, aşk derdinden dolayı her zaman hastadır. Bu hastalığın tek doktoru sevgili, tek ilacı da sevgilinin hayat bağışlayan dudaklarıdır. Âşık sevgiliyi bir tabip olarak görür ancak, sevgili onun iyileşmesi için gerekli ilaçları verme konusunda hiçbir zaman istekli davranmaz. Bundan dolayı da âşık sürekli bu derdini tek başına çekmek zorunda kalır. Bu beyitte şâir, “sanemâ” söyleyişiyile “İsti’are” yoluyla sevgiliyi kastetmiştir.

V. Beyit:

Çün tîr-i gamzesi dile mihmân olup durur

İy Cem ciger kebâbın aña mâ-hazar getir

Kelimeler:

Tîr(f.i): 1-) ok 2-) ast. Utarit (Merkür)

Mihmân: misafir, konuk.

Mâ-hazar: daha önceden hazır olan, hazır bulunan şey, hazır olarak her ne varsa.

Nesre Çevirme:

İy Cem, çün tîr-i gamzesi dile mihmân olup durur. Ciger kebâbın aña mâ-hazar getir.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey Cem, sevgilinin gamze okları gönle misafir olmuştur. Bunun için sen daha önce hazırladığın ciğer kebabını getir.

Sevgilinin gamze okları, her an, âşığın gönlünü hedef alır. Bu oklar her ne kadar âşığın vücudunu parça parça etse de âşık için onlar, kırk yılda bir gönül evine gelen misafirden başkası değildir. Çünkü, sevgili, gamze oklarını lutfedip, kırk yılda bir kez ya gönderir ya göndermez. Bunun için âşığın, kırk yılda bir gönül evinde gördüğü misafirlerini en iyi şekilde ağırlaması gerekmektedir. Âşık, sevgilisine duyduğu aşkın hararetinden dolayı yanar kavrulur. Bu aşkın harareti öyle şiddetlidir ki âşığın ciğerini

yakıp kebab eder. Âşık da gönlüne misafir olarak gelen gamze oklarını ağırlamak için de daha önceden kebab olan ciğerlerini onlara ikram eder.

Bu beyitte şâir, “tîr-i gamze”yi tıpkı bir insan gibi “mihmân” olarak algılayarak “Teşhis” sanatı yapmıştır. Diğer taraftan şâir, kendisini farklı bir kişi olarak düşünüp kendi kendine “Ey Cem” diye hitap ederek “Tecrid” sanatı yapmıştır.

GAZEL 6

I. Beyit:

Cânuma cevr ü cefâ gâh gelür gâh gider

Bu da hoşdur ki şehâ gâh gelür gâh gider

Nesre Çevirme:

Şehâ, cânuma cevr ü cefâ gâh gelür gâh gider. Bu da hoşdur ki gâh gelür gâh gider.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey şâh, benim canıma cefâ ve eziyet bazen gelir bazen gider. Bunların bazen gelip bazen gitmesi de benim için oldukça hoştur.

Divan şiirinde sevgilinin âşığa cefâ etmesi iki şekilde düşünülebilir. Birincisi, sevgilinin âşığa tamamen kayıtsız kalarak âşığın rakipleriyle ünsiyet kurması, ikincisi de sevgilinin âşığa küfredip azarlaması, ona gamze ve kirpik oklarını atarak onun vücudunu yara bere içinde bırakmasıdır. Birincisi âşığın hiçbir zaman arzu etmediği ve âşığa gerçekten çok ağır gelen bir durumdur. İkincisi ise, âşığın her zaman olmasını istediği ve âşığı çok mutlu eden bir cefâ şeklidir. Sevgilinin, bu ikinci durumu pek tercih etmemesiyle birlikte zaman zaman bu şekilde bir davranış içine girdiği de olur. O daha çok rakiplerle vakit geçirir ve âşığı onulmaz dertlere salar. Sevgilinin, ender de olsa âşığa gamze ve kirpik oklarını gönderdiği durumlarda âşık bir bayram havasına girerek kendisini bu yolda kurban etmek ister.

Bu beyitte şâirin bahsettiği durum, sevgilinin çok ender olarak yaptığı âşığa yönelmesi durumudur. Şâirin de vurguladığı gibi sevgilinin âşıkla ilgilenerek âşığa cevr ü cefâ etmesi çok seyrek de olsa âşığı sonsuz derecede memnun etmektedir. Aslında sevgilinin, bu güzel tavrını çok ender sergilemesi yadırganacak bir durum değildir.

Çünkü sevgili, gönül mülkünün şâhıdır ve âşık da bu mülkün kölesi konumundadır. Tabii olarak da bir şâhın bir gedâ ile her gün ilgilenmesi mümkün değildir.

Bu beyitte şâir, “şeh” kelimesiyle sevgiliyi kastettiği için “İsti’âre” sanatı yapmıştır. Diğer taraftan, “gâh” kelimelerinde “Tekrir”, “gelür” ve “gider” kelimelerinde de “Tezat” sanatı dikkati çekmektedir.

II. Beyit:

Leb-i cân-bahşî müdâm olmayalı gözde ‘ayân
Haste gönlüme şifâ gâh gelür gâh gider

Kelimeler:

Leb(f.i): 1-) dudak 2-) uç, kenar

Müdâm(a.s): 1-) devam eden, süren, sürekli 2-) devam eden, arası kesilmeyen 3-) şarap

‘Ayân(a.s): belli, açık, meydanda

Nesre Cevirme:

Leb-i cân-bahşî, gözde müdâm ‘ayân olmayalı haste gönlüme şifâ gâh gelür gâh gider.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Sevgilinin) can bağışlayan dudakları sürekli bir şekilde gözüme gözükmediği için bu hasta gönlüme şifâ bazen gelir bazen gider.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, sevgilinin dudakları âşık için can bağışlayan bir hayat kaynağıdır. Âşık sevgilinin dudaklarını, en azından, görmediği zaman onun bütün yaraları azar ve âşığa müthiş ıztıraplar vermeye başlar. Âşığın yaraları ancak sevgilinin dudaklarını gördüğünde teskin olur. Âşığın ıztıraplarının kaynağı sevgiliye olan aşkıdır. Yani âşığın derdini veren sevgilidir, dermanı da ancak o verebilir. Hal böyle olmakla birlikte, sevgili, âşığın yaralarına merhem olmaya hiçbir zaman yanaşmaz. Aslında âşığın ıztıraplarının dinmesi için sevgilinin pek bir şey de yapması gerekmemektedir. Sevgili, âşığa kırmızı renkli dudaklarını bir gösterse âşığın bütün dertleri sona erecektir. Sevgili ise bunu çok nadir olarak yapar, yani âşığa kendini gösterir. O da âşığı azarlamak için. Bu bile âşığın hasta gönlünün teskin olması için yeterli bir lütuftur.

III. Beyit:

Severem didüm ise ger seni ‘ayb eyleme kim
‘Aklum iy mâh-likâ gâh gelür gâh gider

Nesre Çevirme:

İy mâh-likâ, ger seni severem didüm ise ‘ayb eyleme kim, ‘aklum gâh gelür gâh gider.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey ay yüzlü sevgili, eğer seni seviyorum dedimse beni ayıplama. Çünkü, benim aklım bazen gelir bazen gider.

Sevgili, gönül mülkünün sultanı, âşık ise sultanın bir kölesidir. Bunun için de âşığın sevgiliyi sevdiğini ulu orta söylemesi pek hoş karşılanmaz. Çünkü, bir bendenin sultanı sevmesi kolay kolay görülür bir durum değildir. Bu olsa olsa akıl nimetinden yoksun bir kişinin yapacağı bir şeydir. Bundan dolayı bu beyitte âşık, bir gaflet anında sevgiliye olan aşkını dile getirmesini aklının bazen gelip bazen gitmesine bağlayarak yaptığı hatanın hoş karşılanmasını istemektedir. Âşığın aklının bazen gelip bazen gitmesi, onun, aşkıdan dolayı kendinden geçecek derecede ıztırap duyması ve bu anda ettiği feryatların başkaları tarafından duyulması ile ilgilidir. Âşık böyle yapmakla bir anlamda gönül sırrını ele ifşâ etmiş olmaktadır. Asıl hoş karşılanmayan da âşığın işte bu ifşâsıdır. Çünkü, âşık böyle yapmakla kendi içinde yaşadığı aşkı dile düşürmüş olmaktadır. Bir aşkın dile düşmesi de onun değerini azaltmaktadır. Bu düşüncede bir hadis-i kudsîde yer alan “bir kişi âşık olduğunda bunu kimseye söylemeden ölürse şehit olarak ölmüş sayılır.” ifadesi oldukça etkilidir.

Bu beyitte, şâir, “iy mâh-likâ” sözünde “İsti’âre” yaparak sevgiliyi kastetmektedir. Diğer taraftan, “iy” hitabıyla da “Nidâ” sanatı yapılmıştır

IV. Beyit:

Gündüzüm gice gicem gündüz olursa n’ola kim
Yüzüne zülf-i dü-tâ gâh gelür gâh gider

Kelimeler:

Dü-tâ(f.b.s): iki kat, bükülmüş, eğrilmiş, kamburu çıkmış.

Nesre Çevirme:

Gündüzüm gece gecem gündüz olursa n'ola kim, yüzüne zülf-i dü-tâ gâh gelür gâh gider.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) benim gündüzüm gece, gecem de gündüz olursa ne olur? Senin yüzüne, kıvrım kıvrım olan saçların bazen gelir bazen gider.

Divan şiirinde, sevgilinin yüzü sanki bir zıtlıklar yumağı gibidir. Çünkü onun yüzünde, simsiyah olan kaşlar, gözler ve saçlar olduğu gibi gün gibi parlak olan yanaklar, dudaklar ve dişler mevcuttur. Bunlar, birbirinin zıttı varlıklar gibi görünse de, aslında, birbirlerinin güzelliğini ön plana çıkarmaktadırlar. Burada şâir, rüzgarlı bir havada, gece gibi olan sevgilinin saçlarının rüzgar estikçe gündüz gibi olan yüzünü örtmesini tasvir etmeye çalışmaktadır. Âşık, sevgilinin saçlarının yüzünü zaman zaman örtmesini fazla kötü bulmamaktadır. Çünkü, hem sevgilinin saçlarını hem de sevgilinin yüzünü benimsemiş gözükmektedir. Dolayısıyla, gece ne kadar karanlık olursa olsun onun da insana verdiği bir güzellik vardır.

Bu beyitte, “gündüz” ve “gece” kelimelerindeki “Tekrir”ler dikkati çekmektedir. Ayrıca, “gündüz→yüz” ve “gece→zülf-i dü-tâ” eşleştirmesiyle de “Leff ü Neşr-i Müretteb” sanatının varlığını görebiliyoruz. Diğer taraftan “n'ola” sorusuyla da “İstifham” sanatı yapılmıştır.

V. Beyit:

Cem ne gam görmez ise zevk ü safâyı ebedî

Ki bu demlerde safâ gâh gelür gâh gider

Nesre Çevirme:

Cem zevk ü safâyı ebedî görmez ise ne gam? Ki bu demlerde safâ gâh gelür gâh gider.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Cem zevki ve mutluluğu sonsuz görmezse ne gam? Çünkü, bu zamanlarda mutluluk bazen gelir bazen gider.

Tasavvufa göre, bu dünyada hiçbir mutluluk sonsuz olamaz. Çünkü, bu dünya sadece bir imtihan dünyasıdır. Asıl mutluluk ise bu dünyadan sonra başlayacak olan öteki dünyada olacaktır. Bunun için de bu dünyada bizim mutluluk diye tabir ettiğimiz şeyler, bizler için hevâ ve hevesten başka bir şey değildir. Divan şiirinde ise, mutluluk şüphesiz ki âşığın sevgiliyi gördüğü an başlar ve sevgili gittiği an biter. Sevgili de hiçbir zaman âşığın yanında sürekli kalmadığı için âşığın mutluluğu bu zaman çerçevesinde sınırlıdır. Bu beyitte de açık bir şekilde gördüğümüz gibi âşık da bu durumun farkındadır ve hiçbir zaman mutlak mutluluğu yakalamanın mümkün olmayacağını bilmektedir. Bunun için “ne gam” ifadesiyle elinde olanla yetinilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu beyitte şâir, “ne gam” sorusunu sorarak “İstifham” sanatı yapmıştır.

GAZEL 7

I. Beyit:

Dil bu mürde cisme umar cân gelür
Her kaçan kim ol lebi mercân gelür

Kelimeler:

Mürde(f.s ve i): ölü, ölmüş

Nesre Çevirme:

Her kaçan kim, ol lebi mercân gelür. Dil, bu mürde cisme cân gelür (diye) umar.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Her ne zaman ki o dudakları mercan olan sevgili gelse, gönül bu ölü vücuda can gelir diye umar.

Aşk, ma‘şuğun varlığından hayat bulma, onun varlığında kendini bulma hadisesidir. Hiçbir âşık yoktur ki sevgilinin yokluğunda gam çekmesin; yine hiçbir âşık yoktur ki sevgilinin varlığından dolayı mesrûr olmasın. Bir âşık için bu dünya, sevgilinin varlığından ibaret olduğu için onsuz bir dünya elbette ki tatsız ve zevksiz bir hal alır. Durum böyle olduğu için de sevgilinin yokluğu sırasında bir ölüden farksız olan âşığın bedeni o görüldüğünde yeniden can bulur ve hayatına neş’e gelir. Daha önce de belirtildiği gibi, divan şiirinde sevgilinin dudakları Hz. İsa’nın ölüleri diriltici gücüne

sahiptir. Bunun için âşık, sevgiliden ayrı kaldığı andan itibaren bir ölü görünümüne bürünen bedeninin sevgilinin dudaklarıyla yeniden can bulmak ister.

Bu beyitte şâir, “cân” ve “mercân” kelimelerinde “Cinâs-ı Merfu” sanatı yapmıştır. Diğer taraftan “leb” “mercân”a benzetilerek “Teşbih-i Belîğ” sanatı yapılmıştır.

II. Beyit:

Baglanaldan zülfüñüñ zünnârını
Kâkülüñ küfri baña îmân gelür

Kelimeler:

Zünnâr(a.i): Papazların bellerine bağladıkları uçları sarkık, ipten örme kuşak

Kâkül(f.i): Alnın üzerine sarkıtılan kısa kesilmiş saç, perçem.

Nesre Çevirme:

Zülfüñüñ zünnârını baglanaldan kâkülüñ küfri baña îmân gelür.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) senin saçlarının kuşağını bağladığımdan beri perçeminin küfrü bana iman gibi gelir.

Divan şiirinde, âşık, sevgilinin aşkına layık olabilmek için her ne gerekiyorsa yapar. Bunun için gerekirse canından vazgeçer, gerekirse toplum içinde rezil olmaktan çekinmez ve gerekirse sevgilinin küfrüne ortak olur. Bu aşkın bir gereğidir. Çünkü, âşık olan kişinin yapacağı işin önünü veya sonunu düşünmemesi gerekir. Eğer yapacağı şeyin sonunu düşünürse gerçek anlamda bir âşık olamaz. Bu da onun hem bu dünyasının hem de öbür dünyasının mahvolması demektir.

Sevgilinin saçları, bir âşık için, sevgiliyi güzelleştiren bir aksesuardan ziyade bir köle gibi bağlanması gereken ve o nereye götürüyorsa gidilmesi gereken bir zincirdir. Çünkü onlar küfür gibi kapkara olsalar bile ucu sevgiliye bağlandığı için reddedilemeyecek bir nimettir. Bu beyitte en dikkat çekici sanat “küfr” ve “îmân” arasındaki “Tezat”tır.

III. Beyit:

Gamzeñ okına nişân olalı dil
Her yañadan turmadın peykân gelür

Nesre Cevirme:

Dil, gamzeñ okına nişân olalı, her yañadan turmadın peykân gelür.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) gönül senin gamzenin oklarına kendini nişan ettiğinden beri her taraftan peykân gelir.

Âşık, her zaman sevgiliden gelecek gamze veya kirpik oklarına hedef olmak ister. Bu gerçekleştiği zaman sevgili âşığın farkına varmış olur. Âşığın da yegâne gayesi sevgilinin kendi varlığının farkına varmasıdır. Bunun ne şekilde gerçekleştiği önemli değildir. Bu, ister sevgilinin âşığa hakaret etmesiyle gerçekleşsin isterse sevgilinin âşığa cevr ü cefâ oklarını yollamasıyla. Bunun için her âşık sevgilinin gamze okları için vücudunu hedef tahtası yapmaya hazırdır. Bu beyitte âşık sevgilinin gamze oklarına vücudunu hedef etmiş ve o andan itibaren sevgilinin gamze oklarına maruz kalmıştır. Yani, buradaki âşık amacına ulaşarak sevgilinin ihsanlarına gark olmuştur.

IV. Beyit:

Baña düşvâr olalı derd ü firâk
Müşkil oldur kim aña âsân gelür

Kelimeler:

Düşvâr(f.s): güç, zor

Firâk(a.i): 1-) ayrılık, ayrılma; sevişenlerin ayrılığı 2-) hüznün, keder, sıkıntı

Âsân(f.s): kolay

Nesre Cevirme:

Derd ü firâk baña düşvâr olalı, müşkil oldur kim, aña âsân gelür.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Dert ve ayrılık bana zor gelmeye başladıktan sonra benim için asıl zor olan şey, bunların ona kolay gelmesidir.

Genel anlamda, bir insanın çektiği sıkıntı ve dertler kendisine belli bir süre sonra ağır ve zor gelmeye başlar. Ancak insanın asıl zorlandığı durum ise dostlarının kendi dertleriyle dertlenmemesidir. İnsan böyle bir durumla karşılaştığı zaman, ruhen daha zor ve sıkıntılı günler geçirir.

Bir âşık için de durum pek farklı değildir. Her ne kadar âşık, sevgilisinin kendi dertlerine ortak olmasına alışık olmasa da, sevgilinin, âşığın çektiği eziyet karşısındaki kayıtsız tutumu âşığın omzundaki yükü bir kat daha artırarak çekilmez bir seviyeye getirir. Gerçi divan şiiri bağlamında, bunlar oldukça normal ve hatta aşkın devamlılığı konusunda gerekli şeyler olsa da âşığın gönlü zaman zaman bir menzilde rahatlamak ister. Bu beyitte, “müşkil” ve “âsân” kelimelerinde “Tezat” sanatı yapılmıştır.

V. Beyit:

Dil yakaldan nâr-ı ruhsârûnda Cem
Şem‘ bigi meclise giryân gelür

Kelimeler:

Nâr(a.i): 1-) ateş, od 2-) cehennem

Ruhsâr(f.i): 1-) yanak 2-) yüz, çehre

Şem‘(a.i): 1-) balmumu 2-) mum

Giryân(f.i): ağlayıcı, ağlayan.

Nesre Çevirme:

Cem, nâr-ı ruhsârûnda dil yakaldan şem‘ bigi meclise giryân gelür.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) Cem, yüzünün ateşinde gönlünü yakalıdan beri mum gibi meclise ağlayarak gelir.

Divan şiirinde sevgilinin yüzü ateş kırmızısıdır. Âşık, gönlündeki aşk ateşini sevgilinin işte bu ateş rengindeki yüzünde tutuşturur. Buradan tutuşan gönüldeki bu ateş yavaş yavaş bütün vücuda yayılarak âşığın bedenini tıpkı bir mum gibi eritmeye başlar. Aslında âşığın varlık nedeni de tıpkı mum gibi sevgili uğruna yanıp tutuşmaktır. Âşık yanıp tutuştuğu sürece yaratılış gayesine ulaşır ve etrafını aydınlatabilir. Bu beyitte, söylenen şeylerden farklı olarak, mumun yanarken etrafında oluşan mum

damlacıklarının göz yaşına benzetilmesi söz konusudur. Şâir de bu benzetmeden hareketle âşığın, yani Cem'in eğlence meclisinde, aşkının hararetinden dolayı sürekli ağladığını ifade etmektedir. Bu beyitte teşbihin bütün unsurları (Cem: benzetilen, şem': kendisine benzetilen, bigi: benzetme edatı, giryân gelmek: benzetme yönü) zikredilerek "Teşbih-i Mufassal" sanatı yapılmıştır. Diğer taraftan, insana ait olan "ağlamak" eylemi "şem'"e yüklenerek "Teşhis" sanatı yapılmıştır.

GAZEL 8

I. Beyit:

Gönül ol lebleri mercânı ister

Kişi ne görse umar cânı ister

Nesre Çevirme:

Gönül, ol lebleri mercânı ister. Kişi ne görse umar cânı ister.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Gönül, o dudakları mercan gibi güzel olan sevgiliyi ister. (Bunda şaşılacak bir şey yoktur. Çünkü) insan, güzel olan neyi görse canı çeker, ona sahip olmak ister.

Sevgili, gönül mülkünün sultanıdır. Âşık ise, sultanın binlerce kölesinden sadece birisi. Sevgili sultan olduğu için onun en güzel hazinelere sahip olması yadırganamaz. Âşığın sevgiliye olan yakınlığı ancak bir kölenin sultana olan yakınlığı kadardır. Yani âşık her istediği an sevgiliyi göremez. Çok ender olarak sultanın kölelerine kendini gösterdiği zamanlarda ise âşık, sevgilinin güzelliklerini arzulamaktan kendini alamaz.

Genel olarak düşündüğümüzde, insanoğlu her zaman kendisi için ulaşılmaması zor olan şeyleri daha çok ister. Her zaman gördüğü, istediği an elini uzatıp sahip olabileceği şeyler insanoğluna heyecan vermez. O her zaman kendisi için zor olana sahip olduğunda kendini mutlu hisseder. Ulaşmakta zorlandığı şeyler, sahip olduğu şeylerden, değer bakımından, daha değersiz olsa da kişi ulaşmakta zorlandığı şeyi arzulamaktan geri durmaz.

Bu beyitte de bu genel yargıya uygun bir durum söz konusudur. Yukarıda da söylediğimiz gibi, divan şiirinde âşık sevgiliyi her istediği an göremez, gördüğünde de meftûn olduğu güzelliği kendisi için arzulamaktan geri duramaz. Bu, insanın zor olan şeyi daha çok arzulaması durumuyla iç içe giren bir tavidir.

Bu beyitte şâir, “lebler”i “mercân”a benzeterek “Teşbih-i Belîğ” sanatı yapmıştır.

II. Beyit:

Ben agladukca dil-ber gülse n’ola
Ki zîrâ berg-i gül bârânı ister

Kelimeler:

Berg(f.i): yaprak

Bârân(f.i): yağmur

Nesre Çevirme:

Ben agladukca dil-ber gülse n’ola? Ki zîrâ, berg-i gül bârânı ister.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ben ağladıkça o gönlü alıp götüren sevgili gülse ne olur? Çünkü, gül yaprağı yağmuru ister.

Âşığın işi her zaman feryâd etmek, âh etmek ve kendi derdine ağlamaktır. Onun döktüğü göz yaşları o kadar çoktur ki bazen Fırat’ı, Dicle’yi, Ceyhûn’u veya Nil’i taşıyabilir. Bazen de âşığın göz yaşları, yağmur olup yer yüzünü sular. Âşığın döktüğü göz yaşları çoğunlukla kanlıdır. Ancak, bu kanlı göz yaşları, âşığın çektiği ızdıraplara rağmen her dâim gülen sevgilinin gül gibi yüzüne gıda olarak onun daha da güzelleşmesini sağlar.

Burada şâir, divan şiirindeki bu duruma uygun bir şekilde cereyân eden bir mâcerâyı dile getirmektedir. Şâir, gül yaprağıyla sevgilinin gülen yüzü ve kendi ağlamasıyla yağmur arasında benzerlik ilişkisi kurarak gül yaprağının yağmur yağdığında mutlu olması şaşılacak bir şey değilse ben ağlarken sevgilinin de gülmesine şaşılmamalıdır demektedir. Burada “dil-ber” kelimesinde “sevgili” kastedildiği için “İsti’âre” sanatı yapılmıştır. Diğer taraftan, “agladukca→bârân” ve “gülse→berg-i gül” eşleştirmesiyle “Leff ü Neşr-i Gayr-ı Müretteb” sanatı dikkati çekmektedir. Ayrıca, “gül”ler arasındaki “Cinâs” sanatı ve “n’ola” sorusundaki “İstifham” sanatı da gözden kaçırılmamalıdır.

III. Bevit:

Görüp Kevser lebüfi cennet ruhufida

Kim ola Çeşme-i Hayvân'ı ister

Kelimeler:

Ruh(f.i): 1-) yanak, yüz, çehre 2-) anka kuşu 3-) bu kuşun adına verilen satranç taşlarından biri 4-) dizgin 5-) taç 6-) taraf, yön 7-) hasırotu

Nesre Çevirme:

Cennet ruhuıda Kevser lebüfi görüp kim ola Çeşme-i Hayvân'ı ister?

Türkiye Türkçesi:

(Ey sevgili) senin, cennete benzeyen yanaklarının üzerindeki Kevser ırmağı gibi olan dudaklarını gören kişi, insana sonsuz ömür bahşeden hayat suyunu ister mi?

Bir âşık için, sevgilinin yanakları cennet, dudakları da, cennette bulunup süttten beyaz, baldan tatlı, kardan soğuk ve kaymaktan yumuşak olduğuna inanılan Kevser suyudur. Kevser suyundan bir kez içildiğinde insanın bir daha hiç susamadığına inanılır. Şâir bu beyitte, iki farklı âlemle ilgili kavramlara yer vermiştir. Cennet ve Kevser,⁴² ölümden sonra başlayacak olan öteki âlemle ilgili kavramlardır. Çeşme-i Hayvân ise içen insana ölümsüzlük veren bu dünya ile ilgili bir kavramdır. Burada iki farklı âlemin karşılaştırılması söz konusudur. Âşığın amacı da öteki âlemdeki gerçek mutluluğa kavuşmak olduğu için, öteki âlemle ilgili olan kavramları bu dünyadaki ölümsüzlüğe tercih etmektedir. Çünkü, âşığın bu dünyada çektiği bütün cefâlara göğüs germesinin nedeni öteki âlemdeki gerçek mutluluğa kavuşmak istemesidir.

Bu beyitte şâir, sevgilinin “leb”ini “Kevser”e, “yanak”larını da “cennet”e benzeterek “Teşbih-i Belîğ” sanatı yapmıştır.

IV. Bevit:

Diler çâh-ı zenahdânufı göflüm

‘Aceb dîvânedür zindânı ister

Kelimeler:

⁴² İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, “Cennet” ve “Kevser” maddeleri, Ankara, 1995, s.110, 324; Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, “Cennet” ve “Kevser” maddeleri, Ankara, 1992, s.155, 317

Çâh(f.i): kuyu, çukur.

Zenahdân(f.i): çene

Nesre Çevirme:

Gönlüm, çâh-ı zenahdânı diler. Zindânı ister ‘aceb divânedür.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) benim gönlüm senin çene çukurunu ister. (benim bu gönlüm) zindanı isteyen acâyip bir delidir.

Divan şiirinde zaman zaman söz konusu edilen sevgilinin çene çukuru, çoğunlukla kuyu ve zindan ilişkisi içerisinde ele alınır. Suçluların zindanda tutulmaları dolayısıyla bend, zincir gibi bağlama araçlarıyla da zikredilir çâh-ı zenahdân, âşıkların bilerek veya bilmeyerek düştükleri bir zindan gibidir. Çâh-ı zenahdân, zindan olarak ele alındığında Yusuf ve Zeliha’yı, kuyu olarak ele alındığında da Çâh-ı Bâbil, Harut ve Marut’u⁴³ hatırlatır. Bu dünyanın genel yargıları itibariyle deli olarak kabul edilen âşık ise bu zindana atılmak için can atan bir divanedir. Çünkü, aşk ikliminde özgür olabilmenin tek yolu sevgiliye tutsak olmaktan geçmektedir.

Bu beyitte şâir, aynı düşünceyi vurgulamaya çalışmaktadır. Burada da, âşığın gönlü sevgilinin çene çukuru denen zindanına atılmak ister. Çünkü, o da aşk mülkünde özgür kalabilmenin tek yolunun bu olduğunu bilmektedir. Bu beyitte, “çâh-ı zenahdân→zindân” ve “gönlüm→divâne” kelimelerinin eşleştirilmesiyle “Leff ü Neşr-i Gayr-ı Müretteb” sanatı yapılmıştır.

V. Bevit:

Kad ü ebrûña cânın terk ider Cem
Ki ol miskîn hemîşe anı ister

Kelimeler:

Kadd(a.i): boy

Hemîşe(f.zf):dâimâ, her vakit, her zaman

⁴³ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, “Çâh-ı Bâbil”, “Harut” ve “Mârut” maddeleri, Ankara, 1995, s.119, 235, 358; Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, “Harut-Marut” maddesi, Ankara, 2000, s.354; Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, “Babil Kuyusu” ve “Harut, Marut” maddeleri, Ankara, 1992, s.126, 258

Nesre Çevirme:

Cem, kad ü ebrûña cânın terk ider. Ki ol miskîn hemîşe anı ister.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) Cem, senin boyun ve kaşın için canını terk eder. Zaten o miskîn her zaman bunu yapmak ister.

Divan şiirinde âşık, her zaman sevgili uğruna canını kurban etmek ister. Çünkü, âşık, kendisini, sevgilinin uğruna feda ettiğinde aşkının gereğini yerine getirdiğine inanır. Eğer âşık, sevgilisi için canından geçemiyorsa gerçek âşık olamaz. Âşıklık yolu, bu dünya ile ilgili bütün her şeyden vazgeçebilmeyi gerektirmektedir. Tabii bu noktada, sevgilinin de lutfedip âşığın, kendi uğruna canını fedâ etmesini, yani âşığın kurbanını kabul etmesi gerekir. Aksi halde âşığın canını feda etmesi hiçbir işe yaramaz.

Şâir, burada sevgilisine hitaben, boyu ve kaşları uğruna her an canını feda etmek için can attığını ifade ederek sevgilinin buna rıza göstermesi beklenmektedir.

GAZEL 9**I. Beyit:**

Âteş-i 'aşk ile her dem dil ü cân oda yanar
Ger bir âh eyler isem iki cihân oda yanar

Nesre Çevirme:

Âteş-i 'aşk ile her dem dil ü cân oda yanar. Ger, bir âh eyler isem iki cihân oda yanar.

Âşık, aşkın en ızdıraplı yollarında yürürken çektiği sıkıntılardan hiçbir kimseye hiçbir şekilde bahsetmeyen, halinden asla şikayetçi olmayan kişidir. Âşık eğer, çektiği sıkıntıları başkasına anlatırsa kendi gönül sırrını ifşâ etmiş olur. Bunun için de aşkının verdiği sıkıntılardan dolayı çekeceği âhı gece herkes uykudayken çekmeye özen gösterir. Âşık, bütün vücudunu, gönlünü ve cânını yakan aşkının hararetiyle âh ettiği zaman da bütün gök yüzünü yakarak gök yüzünde kıvılcımlar oluşturur. Bu kıvılcımlar onun aşk yolunun karanlık kıvrımlarında yolunu şaşırmasında için ona rehberlik eder.

Oldukça **mübâlağalı** bir anlatımın yapıldığı bu beyitte âşık, içinde kavrulduğu aşk ateşinden dolayı bütün varlığının ateşler içinde yandığını ve bu yangının bir dışa

vurumu şeklinde ortaya çıkabilecek olan âhını çektiğinde hem bu dünyanın hem de öteki dünyanın bu ateşe dayanamayıp yanıp kavrulacağını ifade etmeye çalışmaktadır. Diğer taraftan şâir, “dil (gönül)” ve “can” kelimelerini bu beyitte zikretmiştir. Her iki kelime de soyut birer kelime olmakla birlikte, “cân” bedenin bu dünyaya bağlılığını sağlayan bir unsur olarak bu dünyanın, dil de (gönül) kişinin mânevi dünyasının merkezi olması bakımından da öteki dünyanın bir ifadesi olarak düşünülebilir. Bu açıdan bakıldığında da beytin ikinci mısra’ında geçen “iki cihan” ibaresi daha anlamlı olmaktadır. Aynı zamanda bu beyte farklı bir açıdan da bakmak mümkün olabilir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, divan şiiri geleneği içerisinde âşğın çektiği âhlar, maddi olarak dünyayı yakabilecek derecede güçlüdür. Şâir, bu beyitte, âşğın çektiği âhların bu dünyayı yakabileceğini söylerken aynı zamanda, kendisinin çektiği sıkıntılardan dolayı sevgiliye âh ettiğinde (beddua ettiğinde) aşkın kurallarının dışına çıkarak öteki dünyasını da yakacağını düşünmüş olabilir. Çünkü, âşık, sevgili ne yaparsa yapsın tahammül göstermek zorundadır. Eğer tahammül göstermeyip halinden şikayetçi olursa hem bu dünyasını hem de öteki dünyasını mahvetmiş olur.

II. Beyit:

Sûziş-i ‘aşk beni şöyle yakupdur oda kim
Sözümü her kim işdirse hemân oda yanar

Kelimeler:

Sûziş(f.i): 1-) yanma, yakma 2-) te’sir etme, dokunma 3-) yürek yanması, büyük acı

Nesre Çevirme:

Beni sûziş-i ‘aşk, oda şöyle yakupdur kim, sözümü her kim işdirse hemân oda yanar.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Beni aşkın yakıcılığı öyle ateşlerde yakar ki benim sözümü işiten herkes tıpkı benim gibi ateşlere yanar.

Birinci beyitte ifade edilen durumun bir uzantısı şeklinde karşımıza çıkan bu beyitte âşık, aşk âteşinin kendisinde yarattığı tesirleri tasvir etmeye devam etmektedir. Burada âşık, kendisinin yandığı ateşin şiddetini kime anlatmaya kalksa anlattığı kişilerin

de içinde bulunduğu aşk ateşinin hararetinden dolayı yandığını ifade etmeye çalışmaktadır. Yani, âşığın içinde kavrulduğu aşk ateşinin şiddeti öyle fazladır ki bu ateşin sözle anlatılması bile karşıdaki muhatabını yakabilmektedir.

Şâir bu beyitte, akla ve geleneğe uygun olmayan bir **mübâlağalı** anlatımı tercih etmiştir.

III. Beyit:

Nice şerh eyleyeyin ruhlaruñuñ vasfını kim
Şem‘ bigi dehenüm içre zebân oda yanar

Kelimeler:

Zebân(f.i): 1-) dil, lisan 2-) anat. Dil 3-) lügat, lehçe

Nesre Çevirme:

Ruhlaruñuñ vasfını nice şerh eyleyeyin kim, şem‘ bigi dehenüm içre zebân oda yanar.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) ben senin yanaklarının sıfatlarını nasıl açıklayabilirim? Çünkü, mumun içindeki ipliğin yanması gibi benim de ağzımın içindeki dilim yanar.

Sevgilinin yanakları ateş kırmızısıdır. Onların her hangi bir özelliğini sıralamak veya açıklamak için “yanak” kelimesi telaffuz edilecek olursa yanakların ateş gibi kırmızı olmasından dolayı, onu telaffuz eden dil de yanar. Dolayısıyla, sevgilinin yanaklarını tasavvur edecek kadar hiçbir dil bu ateşe dayanamadığı için sevgilinin bu ateş kırmızısı yanakları hiçbir zaman tam olarak anlatılamaz. Burada şâir, kendi dilini mumun içindeki ipliğe benzeterek sevgilinin yanaklarının sıfatlarını saymaya başladığında dilinin, mumun içindeki ipliğin yanması gibi yanacağını ifade etmektedir. Bu beyitte şâir, teşbihin bütün unsurlarını (dehenüm içre zebân: benzetilen, şem‘: kendisine benzetilen, bigi: benzetme edatı, oda yanar: benzetme yönü) zikrederek “Teşbih-i Mufassal” sanatı yapmıştır.

IV. Beyit:

‘Aşkumı anuñ için bilmedüñ iy dost ‘ayân

Dil ü cân hasret odı ile nihân oda yanar

Kelimeler:

Nihân(f.s): 1-) gizli, saklı 2-) bulunmayan; görünmeyen 3-) sır

Nesre Çevirme:

İy dost, dil ü cân, hasret odı ile nihân oda yanar. Anuñ için ‘aşkımı ‘ayân bilmedüñ.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey dost, gönül ve can, hasret ateşiyle gizli gizli yanar. Sen bunun için benim sana karşı olan aşkımın farkına varamadın.

Daha önce de belirtildiği gibi, âşık aşkını her zaman gizli bir şekilde yaşamak ister. Çünkü, âşığın gönül sırrını hiç kimsenin bilmemesi gerekir. Eğer âşık, gönül sırrını başkasına bildirirse herkes onunla alay edecektir. Bunun için de âşık aşkını hiç kimseye fark ettirmeden gizli gizli yaşamaya çalışır. Hatta bunun için âhını bile herkesin uykuda olduğu zaman olan seher vakti çeker. Âşık gönül derdini hiç kimseye hissettirmeme konusunda öyle kararlıdır ki, bunun için çektiği aşkı sevgiliden bile gizli yaşar. Tabii olarak da sevgili onun aşkının hiçbir şekilde farkına varamaz.

Şâir burada “iy dost” hitabıyla sevgiliye seslenmektedir, yani, “dost” kelimesiyle sevgiliyi kastetmektedir. Bunun için bu kelimedede “İsti’âre” sanatı yapılmıştır.

V. Beyit:

Dil-berâ eyle hazer âhum odından ki benüm

Âteş-i âhum ile kevn ü mekân oda yanar

Kelimeler:

Hazer(a.i): sakınma, kaçınma, korunma, çekinme

Kevn ü mekân: varlık, kâinat

Nesre Çevirme:

Dil-berâ, benüm âhum odından hazer eyle ki, âteş-i âhum ile kevn ü mekân oda yanar.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey gönlü alıp götüren sevgili, benim âhımın ateşinden sakın. Çünkü, âhımın ateşi ile bütün kâinat yanar.

Âşığın gönlündeki aşk ateşi artık iyice büyümüştür. Bu aşk ateşi, âşığın kendisini ve etrafındaki her şeyi yaktıktan sonra yakacak bir şey bulamayarak, en sonunda kendisinin de hayat kaynağı olan sevgiliyi yakma noktasına doğru gitmektedir. Birinci beyitte vurgulanmak istenen düşüncenin devamı niteliğindeki bu beyitte şâir, artık sevgilisinin de âhının ateşinden sakınmasını istemektedir. Çünkü, şiirin başından beri, âşığın içine düştüğü aşk ateşi, kademe kademe, âşığın kendisi de dahil olmak üzere, çevresindeki her şeyi yakmaktadır. Bu beyitte, âşığın aşk ateşi, aşkın kaynağı olan sevgiliyi bile yakma noktasına gelmektedir. Bunu bilen âşık, sevgilisini bu noktada uyarırken ince bir şekilde tehdit etmeyi de ihmal etmemektedir.

“Mübâlağa” sanatının artık zirveye çıktığı bu beyitte şâir, “dil-berâ” derken sevgiliyi kastederek “İsti’âre” sanatı yapmıştır.

VI. Beyit:

Atma gamzeñ okını bu dil-i pür-âteşe kim
Ben benüm’çün dimezem tîrûñ i cân oda yanar

Nesre Çevirme:

İ cân, gamzeñ okını bu dil-i pür-âteşe atma kim, ben benüm’çün dimezem tîrûñ oda yanar.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey can, yan bakışlarının okunu bu ateşle dolu olan gönle atma. Ben benim için demiyorum, senin okun ateşte yanar.

Divan şiirinde, sevgili, âşığı yaralamak için bazen kirpik oklarını bazen de gamze oklarını âşığın sinesine gönderir. Bunlar her ne kadar âşığı yaralamak amacıyla gönderilse de âşık, sevgilinin gönderdiği bu okları, çoğu zaman, bir misafir gibi algılayarak gönlünde ağırlama gayreti içine girer. Bu beyitte ise, âşık, sevgiliyi, gamze oklarını ateşle dolu olan gönlüne göndermemesi için uyarmaktadır. Çünkü, âşık, okların gönlündeki ateşten tutuşur diye endişelenmektedir. Beyitte de zikredildiği gibi, âşık için

okların sinisini delmesi önemli değildir, âşık için önemli olan sevgilinin her hangi bir zarar görmemesidir.

Bu beyitte, “cân” kelimesiyle sevgili kastedildiği için “İsti’âre”, “î” hitabıyla da “Nidâ” sanatı yapılmıştır. Diğer taraftan, “gamze” “tîr”e benzetilerek “Teşbih-i Belîğ” sanatı yapılmıştır.

VII. Bevit:

Müdde‘î nâm u nişân isteme Cem’den yûri var
Ki hevâya uyıcak nâm u nişân oda yanar

Kelimeler:

Müdde‘î(a.s): 1-) iddia eden, davacı 2-) bir hükümde ayak direyen 3-) inatçı

Nesre Çevirme:

Müdde‘î, Cem’den nâm u nişân isteme, yûri var. Ki, hevâya uyıcak nâm u nişân oda yanar.

Divan şiirinde aşk bir ülke olarak algılanmaktadır. Sevgili bu ülkenin sultanı, âşık ise sultanın garip bir kölesidir. Âşık, çektiği her cefâ sonrasında sultandan rütbe kazanarak aşk iklimindeki derecesini artırır. Âşık için bu dünyada aldığı rütbe, pâyeye önemli değildir. Onun için önemli olan sevgilinin yanındaki rütbesidir. Müdde‘î, yani, rakip ise, bu dünyanın hevâ ve hevesine takılıp kaldığı için âşığa bu dünyadaki rütbesini sormaktadır. Çünkü, o, aşk iklimine girememiş bir zavallıdır. Dolayısıyla onun için bu dünyada kazanılan geçici rütbelerin büyük önemi vardır.

Şâir bu beyitte karşısındaki muhatap konumunda olan rakibe kendisinden şöhret ve rütbe sormamasını isteyerek kendisinin hevâ yolunda olmadığı için böyle şeylerle ilgilenmediğini ifade etmeye çalışmaktadır.

Şâir bu beyitte, “müdde‘î” kelimesiyle rakibi kastederek “İsti’âre” sanatı yapmıştır.

GAZEL 10

I. Bevit:

Dil yüzüñ tal‘atınuñ pertevini mâh bilür
Seni cân mülkine iy cân-ı cihân şâh bilür

Kelimeler:

Tal'at(a.i): 1-) yüz, surat, çehre 2-) güzellik

Pertev(f.i): 1-) ışık, parlaklık, yalın 2-) erkek adı

Nesre Çevirme:

İy cân-ı cihân, dil, yüzüñ tal'atınuñ pertevini mâh bilür. Seni cân mülkine şâh bilür.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey cihanın canı olan sevgili, benim gönlüm, senin yüzünün güzelliğinin parlaklığını ay olarak kabul eder. Bu gönül seni can mülküne sultan olarak kabul eder.

Âşığın nazarında sevgili, her zaman bütün kâinatın sahibi ve sultanı konumundadır. O, bütün güzelliğiyle âşığın bütün dünyasını kapladığı için âşık, ondan başka tâbi olacak bir şey kabul etmez. Diğer taraftan, onun güzel yüzü bir ay gibi âşığın bütün gecesini aydınlatmaktadır. Âşık, onun güzelliğinin parlamasıyla aşk vadisindeki karanlık yollarda yolunu kolayca bulabilir. Beyitte bu duruma işaret eden şâir, gönlünün, sevgilinin yüzünün parlaklığını karanlık gecelerinde bir ay olarak gördüğünü ve yine gönlünün sevgiliyi kendisine sultan olarak kabul ettiğini ifade etmeye çalışmaktadır.

Bu beyitte, sevgilinin “yüzünün tal'atının pertevi” “mâh”a benzetilerek “**Teşbih-i Belîğ**” sanatı yapılmıştır. Diğer taraftan, “iy cân-ı cihân” ifadesiyle sevgili kastedildiği için de “**İsti'âre**” sanatı yapılmıştır.

II. Beyit:

Ben kuluñ hâlini iy şâh bilürseñ n'ola kim

Şâh olan kullarınuñ hâlini geh gâh bilür

Nesre Çevirme:

İy şâh, ben kuluñ hâlini bilürseñ n'ola kim, şâh olan kullarınuñ hâlini geh gâh bilür.

Birinci beyitte yer alan anlam örgüsünün devamı niteliğindeki bu beyitte şâir, bir sultan olarak kabul ettiği sevgiliden kendisinin arada bir halini hatırını sormasını istemektedir. Çünkü, adaletli bir sultan, yönettiği kullarının durumlarını mutlaka arada

bir kontrol etmelidir. Divan şiirinin genel anlayışıyla sıkı bir ilişki içinde bulunan bu beyitte âşık, kontrolü yine, bir sultan olarak kabul ettiği sevgiliye bırakmakla birlikte, onu adaletli olması konusunda uyarmaktan geri durmaz. Çünkü, âşık, sevgilinin bir kulu olarak bunun bütün gereklerini yerine getirir; aynı şekilde sevgilinin de bir sultan olmanın bütün gereklerini yerine getirerek arada bir kendine itaat eden âşıkların halini hatırlama sorması gerekmektedir.

Bu beyitte, “şâh” kelimesiyle sevgili kastedildiği için “İsti‘âre” sanatı yapılmıştır. Diğer taraftan, muhataba yöneltilen “n’ola” sorusuyla da “İstifham” sanatı yapılmıştır.

III. Beyit:

Ben ne hâl ile firâk odına yandugumu âh
Âhımuñ sırrına her kim ola âgâh bilür

Kelimeler:

Âgâh(f.s): bilgili, haberli, uyanık

Nesre Çevirme:

Âh! Her kim âhımuñ sırrına âgâh ola ben ne hâl ile firâk odına yandugumu bilür.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Âh! Her kim benim çektiğim âhın sırrını anlayabilirse benim nasıl bir durumla ayrılık ateşlerinde yandığımı bilebilir.

Âşık, içine düştüğü aşk ateşiyle her dâim yanmaktadır. Ancak, âşığın bu derece ayrılık ateşiyle yanması, âşık olmayan kişiler tarafından ayıplanmaktadır. çünkü, onlara göre bir insanın nefesine bu derece zarar vermesi doğru değildir. Âşık içinde bulunduğu ızdırabı ancak, âşığın çektiği âhların hikmetini kavrayabilen kişiler anlayabilir. Bunu kavrayabilmek için de kişinin öncelikle aşk ateşine düşmesi gerekir. Çünkü, aşk veya aşkın halleri ancak, bizzat yaşayarak anlaşılabilir.

Şâir bu beyitte, bir anlamda, benim sıkıntılarımı anlayabilmek için sizin de benim gibi âşık olmanız gerekir demektedir. Çünkü, bir doktor bir hastalığın belirtilerini, seyrini ve tedavisini bilebilir. Ancak, eğer, kendisi aynı hastalığa yakalanmamışsa, hastalığın verdiği acıyı bilemez. Bu acıyı ancak hastanın kendisi bilir.

IV. Beyit:

Gerçi kim çâh-ı cefâdur zenahuñ çâhı velî
Dil-i dîvâne anı kendüzine câh bilür

Kelimeler:

Câh(a.i): itibar, makam, mevki

Nesre Çevirme:

Gerçi kim zenahuñ çâhı çâh-ı cefâdur. Velî, dil-i dîvâne anı kendüzine câh bilür.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) her ne kadar senin çene çukurun cefâ çukuru olsa da divane gönül onu kendisine bir itibar olarak kabul eder.

Divan şiirinde, sevgilinin çene çukuru kuyu veya zindan olarak ele alınır. Bir kişinin zindana atılması için o kişinin toplum huzurunu bozacak veya toplum huzurunu tehdit edecek bir suç işlemesi gerekmektedir. Kişinin zindan veya hapisaneye atılmasının sebebi de, kişinin topluma veya ferde karşı işlediği suçu bir daha işlememesi için kişiyi bu suçtan caydırmaktır. Bunun için zindan ve hapisanelere dışarıdaki hayata göre bazı kısıtlamalar getirilir. İşte bu kısıtlamalardan dolayı zindan hayatı insana büyük sıkıntı vermektedir. Ancak, divan şiirindeki âşık, her zaman, sevgilinin çenesindeki zindana atılmayı arzular. Çünkü, zindana atılırsa sevgilinin âb-ı hayat dağıtan dudaklarına daha da yaklaşmış olur. Zaten âşığın bu dünyadaki yegâne gâyesi, bu dünyada ölmeden önce ölecek sevgilinin hayat dağıtan dudaklarında tekrar dirilmek olduğu için, âşığın, sevgilinin, tıpkı bir zindanı andıran çene çukuruna atılması onun için bulunmaz bir nimettir. Çünkü, kendisini amacına çok yaklaşmış olarak görmektedir.

Şâir bu beyitte, “zenâhuñ çâhı”nı “çâh-ı cefâ”ya benzetererek “**Teşbih-i Belîğ**” sanatı yapmıştır. Diğer taraftan “dil-i dîvâne” ile asıl âşığın kendisi anlatılmak istenmiştir. Yani, parça söylenerek bütün kastedildiği için “**Mecâz-ı Mürsel**” sanatı yapılmıştır.

V. Beyit:

Cem neler çekdiğini derd ü firâkuñla müdâm
N'idelüm bilmez iseñ iy sanem Allah bilür

Nesre Cevirme:

İy sanem, Cem derd ü firâkuñla müdâm neler çekdiğini bilmez iseñ n'idelüm Allah bilür.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey put gibi güzel olan sevgili, Cem'in, senin derdin ve ayrılığınla neler çektiğini anlamazsan ne yapalım, Allah bilir.

Divan şiirinde sevgili, âşığın çektiği ıztırapları hiçbir zaman anlamaz. Âşık, her dâim sevgiliden ayrı kalmanın verdiği ıztıraptan dolayı yanıp kavrulduğu halde sevgili onun derdini anlayıp ayrılığa bir son vermek için her hangi bir girişimde bulunmaz. Aksine âşığın içine düştüğü durumla alay edercesine âşığın gözü önünde rakiplerle ıyş ü işret eder. Bu da âşığın durumunu daha da içinden çıkılmaz bir hale sokar. Âşık böyle bir durumla karşılaştığı zaman da, elinden her hangi bir şey gelmediği için, Allah'a sığınarak derdini hiç kimse anlamasa da Allah'ın mutlaka anlayacağını düşünür. Şiirin bu son beytinde bu duruma işaret eden şâir, yine çektiği ıztıraptan dolayı hiç kimsenin kendisini anlamadığını, ama, derdini kimse anlamasa da Allah'ın mutlaka anlayacağını ifade etmektedir.

Bu beyitte şâir, "n'idelüm" sorusunu sorarak "İstifham" sanatı yapmıştır. Diğer taraftan, "sanem" kelimesiyle sevgili kastedildiği için "İsti'âre", "iy" hitabıyla da "Nidâ" sanatı yapılmıştır.

GAZEL 11

I. Beyit:

Görse yüzüñi gül utanup sürh-rû olur
Añsa benefşe sünbülüñi kaygulu olur

Kelimeler:

Sürh(f.s): 1-) kırmızı, kızıl 2-) kırmızı mürekkep 3-) bab veya fasıl başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmış olan yazma kitap.

Rû(f.i): yüz, çehre

Benefşe(f.i): 1-) menekşe 2-) mor

Nesre Çevirme:

Gül, yüzüni görse utanup sürh-rû olur. Benefşe sünbülüñi ańsa kaygulu olur.

Türkiye Türkçesi:

(Ey sevgili) gül, senin yüzünü görse utanıp yüzü kızarır. Menekşe, senin sümbül gibi olan saçlarının adını andığı zaman kaygılanır.

Divan şiirinde, sevgilinin yüzü bin bir çeşit çiçeğin yetiştiği bir bahçe gibidir. Sevgilinin saçları sümbül, gözleri badem, yüzü gül gibi algılanır. Dolayısıyla sevgilinin sahip olduğu bu bahçenin çiçekleri dünyadaki bütün çiçekleri kışkırtacak kadar güzeldir. Bu beyitte şâir, gülün ve benefşenin, sevgilinin sahip olduğu güzellikler karşısında utanarak kendilerinin geleceği konusunda kaygıya düştüklerini ifade etmektedir.

Bilindiği gibi, “gül”ün tabii rengi kırmızıdır. Ancak, şâir burada, gülün, sevgilinin yüzü karşısında utandığı için kırmızı rengi aldığı şeklinde algılayarak “Hüsn-i Ta’lil” sanatı yapmıştır. Diğer taraftan, “utanmak” insana ait bir özelliktir. Şâir bu özelliği “gül”e yükleyerek gülü kişileştirmiş ve “Teşhis” sanatı yapmıştır. Ayrıca, “benefşe sünbülüñi ańsa” söyleyişinde de “benefşe”nin kişileştirilmesi söz konusu olduğu için burada da “Teşhis” sanatı yapılmıştır.

II. Beyit:

Didüm ne manzar idi yüzüñi zülfüñ olmasa

Güldi didi çerâğ dibi karañu olur

Kelimeler:

Manzar(a.i): 1-) nazar edilen, bakılan, görünen yer 2-) görünüş 3-) çehre, yüz 4-) gözbebeği.

Çerâğ(f.i): 1-) fitil, mum 2-) otlama, otlak

Nesre Çevirme:

Zülfüñ olmasa, yüzüñ ne manzar idi didüm. Güldi, çerâğ dibi karañu olur didi.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Sevgiliye) saçların olmasa yüzünün ne güzel bir görünüşü olurdu dedim. (sevgili de) gülerek mumun dibini karanlık olur dedi.

Saçlar, rengi itibariyle ele alındığında sevgilinin yüzünün parlaklığını gölgelemeye çalışan bir örtü olarak düşünülür. Özellikle, rüzgar estiğinde saçların, sevgilinin yüzüne gelmesi şeklindeki tasavvurlarda bu durumu açık bir şekilde görmek mümkündür. Bu beyitte şâir, bu durumla ilgili iki farklı bakış açısı kullanmıştır. Bunlardan ilki, âşığın bakış açısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Âşık, sevgilinin saçlarını olumsuz bir şekilde ele alarak onları, sevgilinin güzelliğini engellemeye çalışan bir varlık olarak değerlendirmektedir. İkinci bakış açısı ise, bizzat sevgilinin bakış açısıdır. Sevgili burada, âşığın saçları ile ilgili olumsuz değerlendirmesine farklı bir yönden bakarak mumun kendi dibini aydınlatamadığını söylemiş ve dolayısıyla da saçlarının, yüzünün güzelliğini engellemediğini, yüzünün etrafı aydınlatmaktan kendi dibini aydınlatmaya fırsat bulamadığını ifade etmeye çalışmıştır.

Bu beyitte şâir, “yüzüñ→çerâğ” ve “zülfüñ→karañu” eşleştirmesi yaparak “**Leff ü Neşr-i Müretteb**” sanatı yapmıştır.

III. Bevit:

Gül yüzüñ itse dilde n'ola yaşımı gül-âb
Gül şişe içre çünkü harâretle su olur

Nesre Çevirme:

Gül yüzüñ dilde yaşımı gül-âb itse n'ola? Çünkü, gül, şişe içre harâretle su olur.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) gül yüzün, gönülde yaşımı gül suyuna dönüştürse ne olur? Çünkü, gül, şişe içinde sıcakta bırakılırsa suya dönüşür.

Âşığın gönlü, aşk ateşiyle yanıp kavrulmaktadır. Sevgilinin yüzünün hayali ise her daim âşığın gönlündedir. Âşık çektiği aşk ızdırabından dolayı sürekli gözyaşı dökmektedir. Ancak bu gözyaşlarını âşık, dışarıya akıtmaz. O, derdini kimseye belli etmemek için gizli gizli ağlar ve gözyaşlarını hep içine akıtır. Âşık, burada, sevgiliye, “senin güle benzeyen yüzünün hayali benim gönlümdedir ve ben içime akıttığım gözyaşlarımı gönlümdeki aşk ateşinin harareti ve senin yüzünün hayaliyle gül suyuna

çevirmek istiyorum. Çünkü, gül, su ve ateş bir araya geldiğinde ortaya çıkan şey gül suyudur.” şeklinde hitabetmektedir.

Bu beyitte, gül suyunun yapılış şekline “**Telmih**” vardır. Ayrıca, sevgilinin “yüzü” “gül”e benzetilerek “**Teşbih-i Belig**” sanatı yapılmıştır. Diğer taraftan, “yüz→gül”, “dil→şîşe” ve “yaşam→su” eşleştirmesiyle “**Leff ü Neşr-i Müretteb**”, “n’ola” sorusuyla da “**İstifhâm**” sanatı yapılmıştır.

IV. Beyit:

Ger zülf-i müşg-bûyı yanına gelürse müşg
Ol topraga berâber olur müşg-bû olur

Nesre Çevirme:

Ger, müşg, (onun) zülf-i müşg-bûyı yanına gelürse ol topraga berâber olur müşg-bû olur.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Eğer, misk, onun misk kokulu saçlarını yanına gelirse (utancından) yerin dibine geçer; misk kokusu olarak tekrar çıkar.

Sevgilinin saçlarının kokusu miski bile kıskandıracak derecede güzeldir. Öyle ki, etrafa güzel koku saçma konusunda misk,⁴⁴ sevgilinin saçlarının yanına bile yaklaşamaz. Bu beyitte şâir, miskin, sevgilinin saçlarının yakınına gelmesi durumunda, sevgilinin saçlarının kokusunun kendi kokusu yanında çok daha güzel olduğunu görerek utancından yerin dibine geçeceğini söylemektedir.

Bu beyitte, miskin toprağa düştükten sonra kokmaya başlamasına “**Telmih**” yapılmıştır. Aynı zamanda, miskin güzel kokusunu sevgilinin saçlarının kokusunun verdiği söylenerek “**Hüsn-i Ta’lil**” sanatı yapılmıştır. Diğer taraftan, “müşg” kelimesi tekrar edilerek “**Tekrir**” sanatı yapılmıştır.

V. Beyit:

La’lün meyi hevâsıla Cem ölse toprağı
Mey-hânelerde yâ kadeh ü yâ sebû olur

Kelimeler:

⁴⁴ Misk konusunda ayrıntılı bilgi için bkz İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, “Misk” maddesi, Ankara, 1995, s.389

Sebû(f.i): 1-) testi 2-) şarap kabı

Nesre Çevirme:

Cem, la'lüñ meyi hevâsıla ölse toprağı, mey-hânelerde yâ kadeh ü yâ sebû olur.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) Cem, senin dudaklarının şarabını içme arzusuyla ölürse, onun toprağı meyhanede ya kadeh, ya da şarap testisi olur.

Sevgilinin dudakları, renginden dolayı, âşık için içilmesi gereken bir şarap gibidir. Âşık, her dâim sevgilinin dudaklarına ağzını dayayarak bu şaraptan kana kana içmek ister. Ancak, sevgili buna hiçbir zaman rıza göstermez. Çünkü, âşık, onun için sefil bir köledir. Dolayısıyla bir kölenin bir sultanın dudaklarından öpmeye çalışması büyük bir cürettir.

Bu beyitteki âşık da sevgilinin dudaklarını öpme arzusuyla yanıp tutuşmaktadır. Âşık, bir şarap olarak düşündüğü sevgilinin dudaklarını öpmeden ölürse, vücudunun toprak olduğunda ondan kadeh veya şarap testisi yapılacağını ifade etmektedir. Böylelikle sevgilinin şarap içmek için dudağını, âşığın toprağından yapılan kadehe, değdirmesi sonucu âşık amacına ulaşmış olcaktır.

GAZEL 12

I. Beyit:

Her-geh ki âftâb cemâlüñ zuhûr ider

Başdan başa cihân yüzünü cümle nûr ider

Nesre Çevirme:

Her-geh ki âftâb cemâlüñ zuhûr ider. Başdan başa cümle cihân yüzünü nûr ider.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) senin güneşe benzeyen yüzün her ne zaman ortaya çıkarsa baştan başa bütün yer yüzünü nûra gark eder.

Divan şiirinde, sevgilinin yüzü güneş gibi parlaktır. Hatta zaman zaman, güneşe parlaklık bahşeden de sevgilinin yüzüdür. Sevgili ortaya çıktığında güneş utanarak bulutların arasına gizlenmek durumunda kalır. Bu beyitte de görüldüğü üzere, sevgilinin

güneş gibi parlak olan yüzü ortaya çıktığında bütün yer yüzü aydınlığa kavuşur. Bu bakış açısı çoğunlukla, divan şiirindeki âşık için geçerlidir. Âşığa göre, sevgilinin ortalıkta gözükmediği zamanlar bütün dünya karanlıklara bürünür. Ne zaman ki sevgili ortaya çıkar, işte o zaman yer yüzü aydınlanır.

Bu beyitte sevgilinin “cemâl”i “âftâb”a benzetilerek “Teşbih-i Belîğ” sanatı yapılmıştır. İkinci mısra’da bir “Mübâlağa” olmakla birlikte, güneşin doğmasından sonra etrafın aydınlanması sevgilinin yüzünün görünmesine bağlanıldığı için de “Hüsn-i Ta’lîl” sanatı düşünülebilir.

II. Beyit:

Zülfüñ hevâsına ölenüñ ‘ûd imiş diyü

Tâbüti tahtasını melekler buhûr ider

Kelimeler:

‘ûd(a.i): 1-) ağaç, odun 2-) ödağacı 3-) müz. Ut

Buhûr(f.i): tütsü

Nesre Çevirme:

Melekler, zülfüñ hevâsına ölenüñ tâbüti tahtasını ‘ûd imiş diyü buhûr ider.

Türkiye Türkçesi:

(Ey sevgili) melekler, senin saçlarının hevâsıyla ölenin tabutunun tahtasını öd ağacı diyerek tütsülerler.

Ûd (öd ağacı), ateşte yakıldığı zaman güzel bir koku ifraz eden küçük ve ince çubuklar halinde bulunur. Özellikle, toplantılarda, tekkelerde vs. öd ağacı yakılır. Öd yanınca kıvrım kıvrım olur. Divan şiirinde yanışı, ateş ile olan münasebeti ve güzel kokusu ile ele alınır. Sevgilinin yanağı ateş olunca ben’i de ûd olur. Âşığın çektiği gam da ûd gibidir.⁴⁵

Aşk yolunda, sevgilinin uğrunda ölmek şüphesiz en güzel ölümlerden birisidir. Âşık, sevgili uğrunda can verebildiğinde bu dünyadaki amacına ulaşmış olur. Böyle bir ölüm gerçekleştiğinde de âşığın mükâfatı tabuta konulduğunda başlar. Bu beyitte, âşığın tabutunu melekler tütsülemektedir.

⁴⁵ Bkz. İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, “Ud” maddesi, Ankara, 1995, s.550

III. Beyit:

Şöyle müşebbek eyledi sînem sihâm-ı gam

San gamzeñ okları için anı kubûr ider

Kelimeler:

Müşebbek(a.s): 1-) şebeke şekline sokulmuş, ağ ve kafes gibi örülmüş olan. 2-) küçük ağaç parçalarından yapılan oymalı pano. 3-) Tersî ve yüzü ayrı ayrı kullanılabilen sim ve renkli ipliklerle yapılmış hesap işi nakış

Sihâm(a.i): 1-) oklar 2-) sehimler, hisseler

Kubûr(a.i): kabirler

Nesre Çevirme:

Sihâm-ı gam, sînem(i) şöyle müşebbek eyledi. San, anı, gamzeñ okları için kubûr ider.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Gam okları, sinemi öyle bir hale getirdi ki, sanki, onu, senin gamzenin okları için kabir yaptı.

Âşık, sevgiliye duyduğu aşk yüzünden her an gam içindedir. Onun çektiği gam, bazen ok olup âşığın sinisini deler, bazen de kılıç olup âşığın vücudunu şerha şerha yaralar içinde bırakır. Ancak, âşık hiçbir zaman çektiği bu sıkıntılardan şikayetçi olmaz. Aksine çektiği gamın sonucunda sevgilinin nazarı üzerine gelecek diye sevinir. Çünkü, onun en büyük arzusu, her ne pahasına olursa olsun, sevgilinin dikkatini üzerine çekebilmektir. Sevgilinin bakışları ona kızgınlıkla veya hışımla bir ok gibi çevrilsen bile, o, bunları kendi gönlüne gelmiş bir misafir olarak algılar. Benzer bir durumun dile getirildiği bu beyitte şâir, çektiği aşk ızdırabının, sinisini, sevgilinin gamze okları için kabir olarak hazırladığını söylemektedir.

Bu beyitte şâir, âşığın “sîne”sini “kubûr”a, sevgilinin “gamze”sini de “ok”a benzeterek “Teşbih-i Belîğ” sanatı yapmıştır.

IV. Beyit:

Gamzeñ hadengi şöyle tekellüfsüz oldu kim

Dil hânesinde sadra geçüp hoş huzûr ider

Kelimeler:

Hadeng(f.i): 1-) kayın ağacı 2-) kayın ağacından yapılmış ok.

Tekellüfsüz: külfetsiz, sıkıntısız, tabii olarak

Sadr(a.i): 1-) göğüs 2-) yürek 3-) her şeyin önü, başı, ilerisi, en yukarı, en baş 4-) oturulacak en iyi yer 5-) baş, başkan 6-) kazasker 7-) sadrazam sözünün kısaltılmışı.

Nesre Cevirme:

Gamzeñ hadengi şöyle tekellüfsüz oldı kim, dil hânesinde sadra geçüp hoş huzûr ider.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) senin gamzenin okları öyle bir hale geldi ki, tabii bir şekilde gönül evinde baş köşeye geçip huzurlu huzurlu oturur.

Bir önceki beyitte de belirttiğimiz gibi, âşık, sevgilinin gamzesinin oklarını her zaman en güzel bir şekilde gönlüne kabul eder. Onun için sevgiliden gelen her şey, bu kendisine acı ve ızdırap veren bir şey olsa da, en iyi şekilde karşılanmayı hak eder. Çünkü, bütün bunlar âşığın var olmasını sağlayan şeylerdir. Bunların olmadığı bir yerde âşıktan da bahsetmek mümkün değildir. Bu beyitte de şâir, sevgilinin gamzelerini, gönlüne gelip baş köşeye kurulan bir misafir olarak düşünmektedir.

Burada, sevgilinin “gamze”si “hadeng”e benzetilerek “**Teşbih-i Belîğ**” sanatı yapılmıştır. Diğer taraftan, yine, sevgilinin gamzesi, eve gelip baş köşeye kurulan bir insan gibi düşünülerek “**Teşhis**” sanatı yapılmıştır.

V. Beyit:

Cân terkin eylemez dir imişsin yolumda Cem

Yok yire gör ki hâtıruña ne hutûr ider

Kelimeler:

Hutûr(a.i): hatıra gelme, akla gelme

Nesre Cevirme:

Cem, yolumda cân terkin eylemez dir imişsin. Gör ki, yok yire hâtırına ne hutûr ider.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) Cem, yolumda canını terk etmez dermişsin. (Ancak, gel) gör ki, yok yere hatırına neler gelir.

Âşık, sevgilinin uğruna her şeyini fedâ etmeye her an hazırdır. Öyle ki, kendisini bu dünyaya bağlayan tek varlığı olan canını bile seve seve sevgilisinin yolunda fedâ edebilir. Çünkü, onun için, sevgilinin istekleri her şeyin önünde gelir. Benzer bir durumun anlatıldığı bu beyitte şâir, sevgilisine biraz sitemli bir şekilde hitap etmektedir. Çünkü, sevgilisi, “Cem yolumda canını terk etmez” demekle kendisinin aşkıdan şüpheye düşmüştür. Hafiften sitemini hissettirmeye çalışan şâir, sevgilisine, boş yere kendine vesvese vererek benim günahıma giriyorsun demeye çalışmaktadır.

Bu beyitte şâir, aynı kökten gelen “hâtır” ve “hutûr” kelimelerini kullanarak “İştikak” sanatı yapmıştır.

GAZEL 13

I. Beyit:

Câm-ı la'lüñ var iken bâde-i gül-reng nedür
Sâz-ı nâlem var iken zezeme-i çeng nedür

Kelimeler:

Zezeme(a.i): ezgili, nağmeli ses

Çeng(f.i): 1-) el 2-) pençe 3-) kanuna benzer, dik tutularak çalınır bir çeşit saz 4-) zf. Eğri büğrü

Nesre Çevirme:

Câm-ı la'lüñ var iken bâde-i gül-reng nedür? Sâz-ı nâlem var iken zezeme-i çeng nedür?

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) senin kırmızı dudaklarının kadehi var iken gül renkli şarap nedir? Benim inlemelerimin sazi var iken çengin nağmeleri nedir?

Divan şiirinde, âşığın önem verdiği iki şey vardır: birisi sevgilinin şahsı ve güzelliği, diğeri de içinde bulunduğu aşktan dolayı çektiği ıztıraplar ve bu ıztıraplara bağlı olarak ortaya çıkan haller. Âşığın çektiği ıztıraplara önem vermesi, bunların kendisini sıkıntıya düşürmesinden değil, bütün bu hallerin kendisini sevgiliye yaklaştırdığını düşünmesindedir. Âşık için, bu dünyada, sevgiliden ve sevgilinin sahip olduğu güzelliklerden başka hiçbir şey dikkate değer bir önem taşımaz. Bundan dolayı şâir, bu beyitte, sevgilinin kırmızı dudaklarının yanında gül renkli şaraba önem vermemektedir. Aslında, genel itibariyle divan şiiri geleneğine bakıldığında şarabın âşık için önemi oldukça fazladır. Çünkü, şarap, âşığın sıkıntılarını hafifleten ve onun kendinden geçmesini sağlayan bir unsurdur. Ancak, âşığın kendinden geçmesi konusunda, hiçbir şarap sevgilinin dudaklarını yarattığı etkiyi yaratamaz. Diğer taraftan, âşığın çektiği aşk ıztırabından dolayı ortaya çıkan inlemelerin oluşturduğu âhengi de hiçbir müzik aletinin yakalaması mümkün değildir. Bunun için âşık, kendi inlemeleri varken bir başka şeyin âhenk oluşturma çabasını boş ve ehemmiyetsiz görür.

Bu beyitte, “la’l” “câm”a, “nâle” de “sâz”a benzetilerek “Teşbih-i Belîğ” sanatı yapılmıştır. Aynı zamanda “reng” ve “çeng” kelimelerinde de “Cinâs-ı Lâhık” sanatı yapılmıştır. Ayrıca, şiirin genelinde redif olarak yer alan “nedür” sorusuyla “İstifham” sanatı yapılmıştır.

II. Beyit:

Her seher nâlemi gel diñle eger bilmez iseñ

Mûcib-i nâle-i mürgân-ı şeb-âheng nedür

Kelimeler:

Mûcib(a.s): 1-) icabeden, lazım gelen, gereken, gerektiren 2-) sebep, vesile

Mürgân(f.i): kuşlar

Nesre Çevirme:

Eger, mûcib-i nâle-i mürgân-ı şeb-âheng nedür bilmez iseñ, her seher nâlemi gel diñle.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Eğer, geceye âhenk veren kuşların inlemelerinin sebebinin ne olduğunu bilmiyorsan her seher benim inlemelerimi gel dinle.

Âşık, çektiği aşk ızdırabından dolayı her dâim feryat etmektedir. Fakat, âşık, âhını ve feryadını, genellikle herkes uykuya vardıktan sonra çekmeye çalışır. Çünkü, kendi sırrını hiç kimseye duyurmak istemez. Gecenin geç saatlerinde veya seher vaktinde yapılan bu feryatları da gece dolaşan kuşlardan başka duyan olmaz. Aslında, bir açıdan da, kuşların bu ötüşü âşığın inlemelerine eşlik etme kaygısı taşımaktadır. Dolayısıyla âşığın feryadındaki âhenkle kuşların ötüşündeki âhenk bir birinden pek farklı değildir. Bu beyitte şâir, geceye ahenk katan kuşların inlemelerinin sebebini anlamak isteyen kişinin kendi inlemelerine bakmasının yeterli olacağını söylemektedir.

III. Beyit:

Sîm seng içre olur hod sanemâ dil diyü sen

Sîne-i sîmde bu sakladuğñ seng nedür

Nesre Çevirme:

Sanemâ, sîm seng içre olur; hod sen dil diyü sîne-i sîmde bu sakladuğñ seng nedür?

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey put gibi güzel olan sevgili, gümüş taşın içinde bulunur; (ancak) senin gönül diyerek gümüş sîne içinde bu sakladığın taş nedir?

Bilindiği gibi, gümüş toprağın altında bulunan değerli bir madendir. Gümüşün çıkartılabilmesi için toprağın kazılarak gümüşün taşların içinden ayıklanması gerekir. Bu beyitte şâir, “gümüş taş içinde olur” demekle bunu kastetmektedir. Diğer taraftan, sevgilinin sinesi gümüş, kalbi veya gönlü de taş olarak düşünülmüştür. Burada şâir, sevgiliye “taş kalpli” suçlamasını yöneltmektedir.

Gümüşün maden olarak topraktan çıkartılmasına “Telmih” vardır. “sanem” kelimesiyle sevgili kastedildiği için “İsti’âre” vardır. Diğer taraftan, “sîne” “sîm”e benzetildiği için “Teşbih-i Belîğ” sanatı yapılmıştır. Aynı zamanda “sîm, seng” kelimelerindeki “Tekrir”i de unutmamak gerekir.

IV. Beyit:

İy gönül bagladuñ ise sefer-i 'ışka kemer
Gel kadem bas gidelüm sorma ki ferseng nedür

Kelimeler:

Ferseng(f.i): fersah, mesafe

Nesre Çevirme:

İy gönül, sefer-i 'ışka kemer bagladuñ ise sorma ki ferseng nedür, gel kadem bas gidelüm.

Ey gönül, aşk seferine kemer bağladıysan mesafe nedir diye sorma, gel ayaklarını kaldır da gidelim.

Aşk yolu oldukça uzun ve çetindir. Aşk yolunda yürümek isteyen kişinin bu yolun sonunu veya yolda karşılaşılabilecek sıkıntıları düşünmemesi gerekir. Çünkü, aşk yoluna çıkmaya karar veren kişinin bunları baştan hesaplaması gerekir. Zaten, çıkılan yolun ne zaman biteceğini sorgulamak bu yolun adabına yakışmayan bir durumdur. Kişi, bu ve benzeri durumları sorgulamaya başladığı an bu yolun gereklerini yerine getirmemiş, dolayısıyla da bu yoldan sapmış olur. Burada şâir, kendi gönlüne seslenerek aşk yolunda oluşabilecek hiçbir şeyi göz önüne getirmeden yoluna devam etmesi gerektiğini söylemektedir. Bir anlamda, iman tazeleyerek yoluna devam etmeye çalışmaktadır. Bu beyitte şâir, kendi gönlüne seslenmektedir. Ancak, şâirin burada asıl seslendiği kendi nefsidir. Dolayısıyla da şâir bu beyitte "Tecrid" sanatı yapmaktadır. Diğer taraftan, "iy" hitabıyla "Nidâ" sanatı yapılmıştır.

V. Beyit:

Zülf ü çeşmüñ dehenüñ üzre niza' itdi hatuñ
Girüp araya didi yok yire bu ceng nedür

Kelimeler:

Niza'(a.i): çekişme, kavga

Nesre Çevirme:

Zülf ü çeşmüñ dehenüñ üzre niza' itdi. Hatuñ araya girüp yok yire bu ceng nedür didi.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) saçların ve gözlerin ağzının üzerine kavga etmeye başladı. Yüzünde bulunan ayva tüyleri de araya girip yok yere bu savaş nedir dedi.

Divan şiirinde, sevgilinin sahip olduğu her şey güzeldir. Ancak, sevgilinin güzellik unsurları arasında en fazla öne çıkan ise şüphesiz ki sevgilinin ağzıdır. Çünkü, sevgilinin ağzı yok denecek kadar küçük olduğu için bütün sırları kendi bünyesinde taşır. Sevgili de bu sırları ifşa etmemek için ağzını her zaman kapalı tutar. Sevgilinin güzellik unsurlarının farklı birer kişi olarak ele alındığı bu beyitte şâir, sevgilinin saçlarının ve gözlerinin sevgilinin ağzı için kavga etmeye başladığını ve sevgilinin yüzündeki ayva tüylerinin de bir arabulucu gibi araya girerek yok yere kavga edilmeyeceğini söylediğini ifade etmektedir. Burada “yok” kelimesiyle “dehen” kelimesi arasındaki ilişki göz ardı edilmemelidir.

Bu beyitte, kavga etmek, konuşmak gibi insana ait özellikler “zülf, çeşm ve hat”ta yüklenerek “Teşhis” sanatı yapılmıştır. Diğer taraftan, “dehen→yok”, “niza’→ceng” eşleştirmesiyle de “Leff ü Neşr-i Müretteb” sanatı düşünülebilir.

VI. Beyit:

Hûn-ı eşküm çü degül mûcib-i sürhî-i şafak
Her gice dâmen-i çerhi boyayan reng nedür

Kelimeler:

Hûn(f.i): kan, öldürme, ölç

Eşk(f.i): gözyaşı

Sürhî(f.i): kırmızılık, kızılık

Dâmen(f.i): etek

Nesre Çevirme:

Çü mûcib-i sürhî-i şafak hûn-ı eşküm degül. Her gice dâmen-i çerhi boyayan reng nedür?

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Madem ki, şafağın kızılığının sebebi benim göz yaşlarımın kanı değildir. Her gece gökyüzünün eteğini boyayan renk nedir?

Âşık, çektiği aşk acısından dolayı hep kanlı göz yaşı dökmektedir. Bu göz yaşları bazen Nil'e karışarak Nil'in rengini kan kırmızısına boyar, bazen sel olup bütün cihanı boğar, bazen de gökyüzüne kızıl bir renk verir. Bu beyitte âşık, kendisine itiraz eden muhatabına, "eğer şafağın kızıl rengini veren benim kanlı göz yaşlarım değilse gökyüzünü böyle kızıla boyayan nedir" diye sormaktadır. Yani, âşık, gök yüzüne kızıl rengi veren şeyi kendi kanlı göz yaşları olduğu konusunda ısrar etmektedir. Dolayısıyla şâir, normal bir tabiat hadisesi olan tan yerinin kızıllaşmasını âşığın kanlı göz yaşlarının tan yerine bu rengi vermesi şeklinde yorumlayarak "Hüsni Ta'lil" sanatı yapmıştır.

VII. Beyit:

Nâm u neng isteme iy müdde'î Cem'den yûri var
Bî-nevâlar ne bilür nâm nedür neng nedür

Kelimeler:

Bî-nevâ(f.b.s): nasipsiz, çaresiz, zavallı, fakir, muhtaç

Nesre Çevirme:

İy müdde'î, Cem'den nâm u neng isteme yûri var. Bî-nevâlar nâm nedür, neng nedür ne bilür?

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey iddia sahibi olan, Cem'den ad ve ün isteme yürü git. Çaresiz insanlar ad nedir, ün nedir ne bilsin?

Divan şiirinde, rakip ve âşık her dâim bir çekişme içindedirler. Rakip daha çok bu dünya ile ilişkili olan şeylerle ilgilenir. Âşık ise bu dünyadaki bütün varlığını sevgilisi için terk ettiğinden dolayı bu dünya ile ilgili hiçbir şeyde bir anlam bulamaz. Ona göre, bu dünyada ilgilenecek tek şey sevgili ve sevgiliden gelen zulüm, eziyet gibi durumlardır. Bunun için de âşığın bu dünyadaki şan ve şöhretin ne olduğunu bilmemesi oldukça tabiidir. Bu beyitte, "müdde'î" kelimesiyle "rakip" kastedildiği için "İsti'âre" sanatı yapılmıştır. Diğer taraftan, "nâm" ve "neng" kelimeleri tekrar edilerek "Tekrir" sanatı yapılmıştır.

I. Beyit:

Hânesinde dil gamuñdan gayrı mihmân istemez
Cân lebüñ câmindan özge Âb-ı Hayvân istemez

Kelimeler:

Mihmân(f.i): misafir, konuk

Nesre Çevirme:

Dil, hânesinde gamuñdan gayrı mihmân istemez. Cân, lebüñ câmindan özge Âb-ı Hayvân istemez.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) gönül, senin verdiğin gamdan başka misafir istemez. Can, senin dudağının kadehinden başka insana ölümsüzlük veren su istemez.

Âşık için bu dünyada, sevgiliden gelecek eziyet ve zulüm her şeyden önemlidir. Çünkü, sevgilinin âşığa zulmetmesi demek sevgilinin âşığın varlığından haberdar olması demektir. Aynı zamanda, sevgilinin sahip olduğu her şey âşık için tasvir edilemez güzellikte olan şeylerdir. Âşık, sevgilinin saçının bir tek telini dünyalara değişmez. Bu beyitte de görüldüğü üzere, âşık, sevgilinin kendisine verdiği gamı gönlüne gelen bir misafir olarak algılamaktadır. Aynı zamanda, âşık için, sevgilinin dudakları, içen insana bu dünyada ölümsüzlük veren su olan âb-ı hayattan daha tercih edilir bir pozisyondadır. Çünkü, âb-ı hayat insana bu dünyada ölümsüzlük verir; ancak, sevgilinin dudakları, âşığa göre, öteki âlemde sonsuz mutluluğun kaynağıdır. Bunun için, akıllı olan kişinin bu dünyanın geçici güzelliklerine kapılmaması gerekmektedir.

Bu beyitte, “gam” kişileştirilerek “Teşhis” sanatı yapılmıştır. “Leb” renginden dolayı içi şarapla dolu olan “câm”a benzetilerek “Teşbih-i Belîğ” sanatı yapılmıştır.

II. Beyit:

Ben cemâlûñe hevâ-dâr olduğum sormaz rakîb
Ehl-i îmân olanı elbette şeytân istemez

Nesre Çevirme:

Rakîb, ben(im), cemâlûñe hevâ-dâr olduğum sormaz. Elbette, şeytân, ehl-i îmân olanı istemez.

Divan şiirinde, rakip, âşığı her zaman sevgiliden uzaklaştırmak isteyen bir karakterdir. Âşık, sevgilinin yanına bile yaklaşamazken, rakip, sevgiliyle gülüp eğlenerek âşığın gönlünü yaralar. Bunun için de âşık, rakibe her türlü olumsuz sıfatları uygun görür. Burada, âşık kendisini “ehl-i îmân” rakibi de “şeytan” olarak düşünmektedir. Bu düşüncenin bir sonucu olarak da şeytan, iman sahibi olan kişiyi imanından, yani, sevgiliden ayırmaya çalışmaktadır.

Bu beyitte, “ben→ehl-i îmân” ve “rakîb→şeytân” eşleştirmesiyle “**Leff ü Neşr-i Müretteb**” sanatı yapılmıştır. Aynı zamanda, şeytanın iman sahibi kişileri imanından ayırmaya çalıştığı inancına da “**Telmih**” yapılmıştır.

III. Beyit:

Kapuñuñ bir dem gedâsı olan iy şâh-ı cihân
Olur ise ger yidi iklîme sultân istemez

Nesre Çevirme:

İy şâh-ı cihân, bir dem kapuñuñ gedâsı olan, ger, yidi iklîme sultân olur ise istemez.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey bütün cihanın sultanı, bir an senin kapının kölesi olan kişi, eğer yedi iklimde sultan olursa da bu sultanlığı istemez.

Sevgili, âşık için, bütün dünyaya hükmünü geçiren bir sultandır. Onun kapısında köle olmak, âşık için, sultan olmaktan daha yeğdir. Çünkü, âşık, bu dünya ile ilgili her türlü beklentilerden sıyrılmıştır. Dolayısıyla bu dünyanın sultanlığı âşık için hiçbir şey ifade etmez. Onun tek istediği şey, sevgilinin yanına biraz daha yaklaşabilmektir. Sevgilinin kölesi olmak, sevgilinin yakınlarında bulunmak demek olduğu için dünyadaki hiçbir şey bunun yerini tutamaz.

Bu beyitte şâir, “şâh-ı cihân” ifadesiyle sevgiliyi, “gedâ” kelimesiyle de âşığı kastetmiştir; bunun için her iki ifadede de “**İsti’âre**” sanatı yapılmıştır.

IV. Beyit:

Gül yüzüñ bâğın gören ‘âlemde iy serv-i sehî
Ömri oldukça dahı seyr-i gülîstân istemez

Kelimeler:

Sehî(f.i): 1-) düz, doğru 2-) fidan gibi 3-) erkek adı

Nesre Çevirme:

İy serv-i sehî, ‘âlemde gül yüzüñ bâğın gören, dahı ömri oldukça seyr-i gülîştân istemez.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey servi gibi dümdüz olan sevgili, bu dünyada senin gül yüzünü gören kişi, artık ömrü boyunca gül bahçesini seyretmek istemez.

Sevgilinin sahip olduğu güzellikler bu dünyadaki bütün güzelliklerden üstündür. Onun boyu, bu dünyadaki en gösterişli serviden daha gösterişli, onun yüzü bu dünyadaki en güzel gülden daha güzeldir. Dolayısıyla, sevgilinin yüzünü bir kez gören kişinin, bu dünyadaki ikinci sınıf güzelliklere tekrar temayül göstermesi mümkün değildir.

Bu beyitte, “serv-i sehî” ifadesiyle sevgili kastedildiği için “İsti’âre” sanatı yapılmıştır. Aynı zamanda, “yüz” “gül”e benzetilerek “Teşbih-i Belîğ” sanatı yapılmıştır.

V. Beyit:

Cem bilelden derdüñüñ zevk ü safâsın iy sanem
Derdüni ister velî derdine dermân istemez

Nesre Çevirme:

İy sanem, Cem derdüñüñ zevk ü safâsın bilelden derdüni ister. Velî derdine dermân istemez.

Türkiye Türkçesi:

Ey put gibi güzel olan sevgili, Cem, derdinin zevkini ve mutluluğunu bileliden beri hep derdini ister. Ancak, derdine derman istemez.

Bilindiği gibi, âşık, her zaman sevgiliden gelen zulme, cefâyâ ve eziyete katlanarak sevgilinin takdirini kazanmaya çalışır. Bu, âşıkta öyle bir noktaya varmıştır ki, âşık, gerçek mutluluğu sevgiliden gelen dertte ve kederde bulmaya başlamıştır.

Bunun için de sevgilinin eziyetine katlanmak, onun için en önemli ve mutluluk verici bir hadise haline gelmiştir. Âşık, mutluluğu dert çekmekte bulunduğu için bu derdinin sona ermesi noktasında her hangi bir girişimde bulunmaktan kaçınır. Çünkü, derdinin sona ermesi demek, onun hayatının anlamsız hale gelmesi demektir. Bu beyitte şâir, zikredilen bu noktadan hareketle, kendisinin gerçek mutluluğu sevgiliden gelen derdi çekmekte bulunduğunu, mutluluğu bulunduğu için de bu derdine her hangi bir çare bulunmasını istemediğini söylemektedir.

Bu beyitte, “iy sanem” ifadesiyle sevgili kastedildiği için burada “İsti’âre” sanatı yapılmıştır. Aynı zamanda, “derd” kelimelerinde “Tekrir”; “derd” ve “dermân” kelimelerinde de “Tezat” sanatı yapılmıştır.

GAZEL 15

I. Beyit:

Hatufî kim safha-i câna yazılmış
Gazeldür sanki dîvâna yazılmış

Kelimeler:

Safha(a.i): 1-) bir şeyin düz yüzü 2-) bir cismin görünen tarafları 3-) yazılmış veya yazılabilir sahife 4-) ince, yassı ve geniş cisim, levha; yufka 5-) bir hadisede bir biri ardınca görülen hallerin her biri.

Nesre Çevirme:

Hatufî kim safha-i câna yazılmış. Sanki dîvâna yazılmış gazeldür.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) senin yüzündeki ayva tüyleri benim canımın sayfalarına yazılmıştır. Bunlar sanki divana yazılmış birer gazel gibidir.

Daha önce de belirtildiği gibi, sevgilinin sahip olduğu her şeyin âşığın yanında çok farklı bir yeri vardır. Sevgilinin yüzü veya bedeninin her hangi bir yeri, âşık için farklı hayallere konu edilmesi gereken şeylerdir. Bu beyitte de şâir, sevgilinin yüzünde bulunan ayva tüylerini kendi canına yazılmış bir yazıya ve aynı zamanda, bunları, bir divana yazılmış gazele benzetmiştir. Hat kelimesinin asıl anlamı olan “yazı” anlamını da göz ardı etmeyen şâir, burada teşbihin bütün unsurlarını da (hat: benzetilen, gazel:

kendisine benzetilen, dîvâna yazılmak: benzetme yönü, sanki: benzetme edatı) zikrederek “**Teşbih-i Mufassal**” sanatı yapmıştır. Diğer taraftan, “hat→gazel” ve “safha-i cân→dîvân” eşleştirmesiyle “**Leff ü Neşr-i Müretteb**” sanatı yapılmıştır.

II. Beyit:

Ne deñlü kan iderse tîr-i gamzeñ
Ciger kanıyla peykâna yazılmış

Nesre Çevirme:

Tîr-i gamzeñ ne deñlü kan iderse (bu) ciger kanıyla peykâna yazılmış(tır).

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) senin gamze okların ne kadar kan dökecekse, bu, ciğer kanıyla okunun ucundaki sivri demire yazılmıştır.

Bilindiği gibi, İslam dinindeki bir inanca göre, insanların kaderleri “Levh-i Mahfuz” denen bir yerde yazılıdır. Buraya yazılan alın yazıları, vakti geldiğinde zuhur etmektedir. Şâir, bu beyitte, “peykân”ı “Levh-i Mahfuz” olarak ele almakta ve bir anlamda, benim sana âşık olacağım “Levh-i Mahfuz”da yazılıdır demektedir.

III. Beyit:

Çü ‘îd ayı durur kaşuñı göster
Ki cânım sañâ kurbân yazılmış

Nesre Çevirme:

Çü ‘îd ayı durur kaşuñı göster. Ki cânım sañâ kurbân yazılmış.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) mademki bayram ayı gelmiştir kaşını göster. Çünkü, benim canım senin için kurban yazılmıştır.

Bilindiği gibi, İslam dininde iki bayram vardır. Birisi, bir aylık oruç zamanından sonra gelen Ramazan bayramı, birisi de mü’minlerin, Allah’a bağlılıklarını göstermek amacıyla sığır, deve, koyun keçi gibi büyük baş hayvanları kurban ettikleri Kurban bayramıdır. Her iki bayramın da başlangıcı ayın tam hilal şeklinde görünmeye başladığı gündür. Divan şiirinde, sevgilinin kaşları, âşık için, bayramın geldiğini haber veren

hilalidir. Âşık, sevgilinin kaşlarını gördüğü zaman Kurban bayramının geldiğini anlar ve sevgiliye bağlılığını göstermek amacıyla kendini sevgili için kurban etmek ister. Âşık, kendini sevgilinin uğruna kurban edebildiği zaman gerçek âşık olabilir. Bu, bir anlamda, âşığın, canı dahil, sahip olduğu her şeyin sevgilinin olduğunu kabul etmesidir. Bu anlayışın vurgulandığı bu beyitte şâir, sevgilisine, benim canım senin için kurban olmaya hazırdır; o zaman sen de kaşlarını göster de bayramın geldiği belli olsun demektedir.

IV. Beyit:

Lebüñde hattufı gören didi kim
Mahabbet-nâmedür câna yazılmış

Nesre Çevirme:

Lebüñde hattufı gören didi kim, câna yazılmış mahabbet-nâmedür.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) senin dudaklarının üzerindeki ayva tüylerini gören, cana yazılmış sevgi mektubudur dedi.

Divan şiirinde, sevgilideki güzellik unsurları çok farklı hayallere konu olmuştur. Aslında sevgilinin güzelliğini zedeleyen bir unsur olan ayva tüylerini de âşık, sevgilinin güzelliğinin bir parçası olarak algılamaya gayret eder. Bu algılayış bazen, sevgilinin güzelliğini rakipten gizlemeye yarayan bir örtü olarak, bazen de, sevgilinin yüzüne yazılmış bir yazı olarak kendini gösterir. Burada da, sevgilinin dudaklarının üzerindeki ayva tüyleri, bir sevgi mektubuna benzetilmiştir. Bu durum, divan şiirindeki âşığın, sevgilide hiç bir zaman kötü veya çirkin bir şeyin varlığını kabul etmemesinin bir sonucudur. Diğer taraftan, âşığın cânının varlığı veya yokluğu sevgilinin dudaklarından çıkacak olan sözlere bağlıdır. Yani, âşığın canı sevgilinin dudaklarındadır. Bu noktadan bakıldığında, “leb→cân” ve “hat→muhabbet-nâme” eşleştirmesiyle “Leff ü Neşr-i Gayr-ı Müretteb” sanatı düşünülebilir.

V. Beyit:

Didüm Cem defterüñde nicedür dir
Bu defterde o dîvâne yazılmış

Nesre Cevirme:

Cem defteründe nicedür didüm. O, bu defterde dîvâne yazılmışdır.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(sevgiliye) Cem defterinde nasıl yazılmıştır dedim. (O da bana) o, bu deftere deli olarak yazılmıştır dedi.

Âşıklık, reel dünyanın bütün kabullerinin dışında davranmayı gerektirir. Çünkü, bu dünyadaki insanlar, sergilenen bütün davranışlarda bir mantık ölçüsü aramaya çalışırlar. Ancak, âşık olan bir insanın davranışları, bu dünyadaki mantığa pek uymadığından dolayı âşık olan kişiler, mantık açısından bakıldığında, deli olarak algılanır. Zaten, bu dünyanın genel kabullerine göre, deli olamayan kişinin de âşık olamayacağı kabul edilir. Bu beyitte de şâir, kendisi hakkındaki hükmü merak ederek sevgilinin nazarında yerinin ne olduğunu öğrenmek istiyor. Sonuç itibariyle de, sevgilinin kendisini bir deli olarak gördüğünü öğreniyor.

GAZEL 16**I. Beyit:**

Ol lâle-ruh semen-ber bir serv-kâmet ancak
Yok yok ne serv-kâmet ol kad-kıyâmet ancak

Kelimeler:

Semen-ber(f.b.i): göğsü yasemin gibi beyaz olan, yasemin göğüslü

Nesre Cevirme:

Ol lâle-ruh, ancak semen-ber bir serv-kâmet(tir). Yok yok ne serv-kâmet, ol, ancak kad-kıyâmet(tir).

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

O lâle yanaklı (sevgili), ancak, yasemin göğüslü bir selvi boydur. Yok yok ne selvi boyu, o, ancak boyu kıyamettir.

Sevgilinin en önemli güzellik unsurlarından birisi de boyudur. Divan şiirinde sevgilinin boyu en çok serviye benzetilir. Sevgili yürüdükçe onun endâmı, rüzgar estikçe sallanan bir servi gibi sallanır. Âşık ise sevgilinin bu salınışını gördükçe

kendinden geçer. Bazen de sevgilinin boyu, ortalığı fitneye ve kargaşaya boğan kıyamet olarak zikredilir. Çünkü, sevgili ortaya çıktığında bütün âşıklar onu görmek için bir biriyle yarış içine girerler. Bu da ortalığın karışmasına sebep olur. Bu beyitte âşık, sevgilinin boyunu önce serviye benzetmiş, ancak, bu teşbihinden vazgeçerek sevgilinin boyunun, ortalığı karıştıran bir kıyamet olduğunu söylemiştir.

Bu beyitte şâir, birinci mısra'da söylediği sözden, ikinci mısra'dan "yok yok" ifadesiyle vazgeçerek "**Rücu**" sanatı yapmıştır. Diğer taraftan, "ruh" "lâle"ye, "ber" "semen"e, "kâmet" de "serv"e benzetilerek ayrı ayrı "**Teşbih-i Belîğ**" sanatı yapılmıştır.

II. Beyit:

Eşküm cihânı tutdı âb üzre yürürem ben
Dervîş-i 'ışk-bâza bu da kerâmet ancak

Nesre Çevirme:

Eşküm cihânı tutdı. Ben, âb üzre yürürem. Dervîş-i 'ışk-bâza ancak bu da kerâmet(tir).

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Göz yaşlarım bütün dünyayı kapladı. Ben, su üzerinde yürürüm. Aşk oyunu oynayan derviş için bu da kerâmettir.

Âşık, sevgilisine duyduğu aşkın acısından dolayı her an cefâ çeker ve göz yaşı döker. Onun döktüğü göz yaşı öyle bir hale gelir ki, bazen Nil nehrini taşırır, bazen de dünyayı göz yaşı selinde boğacak seviyeye gelir. Bu beyitte ise şâir, kendisini aşk oyunları oynayan bir dervişe benzetmiş, bir derviş olarak da kerâmetini bütün dünyayı tutan kendi göz yaşlarının üzerinde yürüyerek göstermiştir. Bu beytin temel kurgusu, İslam inancına göre, evliyanın veya bazı Allah dostlarının, her hangi bir vasıta olmadan denizin veya nehrin üzerinden yürüyerek karşıya geçmeleri inancına dayanmaktadır. İslam dinindeki bu inancın "**Telmih**" vasıtasıyla hatırlatılmaya çalışıldığı bu beyitte şâir, göz yaşlarının cihanı tutması konusunda da "**Mübalağa**" yapmıştır.

III. Beyit:

Zülfî ucında bu dil hattın görüp didi kim

Gelmiş ecel dirîgâ bu 'ömre gâyet ancak

Nesre Çevirme:

Bu dil, zülfî ucunda hattın görüp didi kim: dirîgâ ecel bu 'ömre gâyet ancak gelmiş.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Bu gönül, sevgilinin saçlarının ucunda ölüm fermanını görüp eyvah ecel bu ömre çok yaklaşmış dedi.

Divan şiirinde, sevgili, gönül mülkünün sultanıdır. Dolayısıyla da, âşıkla ilgili her türlü karar verme yetkisi sevgiliye aittir. Bu beyitte ise şâir, kendi ölüm fermanını sevgilinin saçlarının ucunda görerek ölümün kendisine çok yaklaştığının farkına varmıştır. Burada, âşığın sevgilinin saçlarında can verme isteğiyle birlikte eski dönemlerde idam fermanlarının insanların göreceği bir yerlere asılması geleneğini de göz önünde bulundurmak gerekir.

IV. Bevit:

Gün yüzüfî seherde garbdan yaña gören dir
Mahşer nişânlarından bu bir 'alâmet ancak

Kelimeler:

Garb(a.i): 1-) güneşin battığı taraf, günbatısı, batı 2-) memleketimizin yönüne göre Avrupa.

Nesre Çevirme:

Gün yüzüfî seherde garbdan yaña gören dir: Bu, mahşer nişânlarından ancak bir 'alâmet(tir).

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) senin güneş gibi olan yüzünü batıdan tarafta gören der ki: Bu, kıyamet alametlerinden birisi olsa gerektir.

Bilindiği gibi, İslam dinine göre, güneşin batıdan doğması kıyametin kopması ile ilgili alametlerden birisidir. Bu alamet kıyametin kopması ile ilgili en son ve en büyük alamettir. Güneş batıdan doğduktan sonra tövbe kapıları kapatılarak kıyametin kopması

beklenmeye başlanacaktır. Bu beyitte şâir, sevgilinin yüzünü güneşe benzeterek sevgilinin batı tarafından gözükmemesini güneşin batıdan doğması şeklinde algılamıştır. Burada, sevgilinin, güzelliğiyle ortalıkta kargaşa çıkarmasına da bir gönderme yapılmıştır.

Bu beyitte, sevgilinin “yüz”ü “gün”e benzetilerek “**Teşbih-i Belîğ**” sanatı yapılmıştır. Diğer taraftan, kıyamet alametlerinden olan “güneşin batıdan doğmasına” “**Telmih**” yapılmıştır.

V. Beyit:

N’ola hadeng-i gamzeñ cânı kılursa mecrûh

Ol dahı Cem garîbe bir hoş sa’âdet ancak

Nesre Çevirme:

Hadeng-i gamzeñ cânı mecrûh kılursa n’ola? Cem garîbe ol dahı ancak bir hoş sa’âdet(tir).

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) gamzenin oku canı yaralarsa ne olur ki? Cem gibi bir garibe o dahi ancak bir hoş mutluluktur.

Divan şiirinde, sevgilinin süzgün süzgün bakışı âşığı yaralar. Âşığın, bir ok olarak tasavvur ettiği bu bakışlar sinisini delik deşik eder. Ancak, hiçbir âşık bu durumdan şikayetçi olamaz. Çünkü, sevgili gamze oklarını âşiğe yöneltmekle ona büyük bir lütufta bulunmuş olur. Burada şâir, sevgilisinin attığı gamze oklarından dolayı bütün bedeninin yaralarla dolduğunu, ancak, bu durumun kendisi için bir mutluluk kaynağından başka bir şey olmadığını söylemektedir.

Bu beyitte şâir, “n’ola” sorusunu sorarak “**İstifham**” sanatı yapmıştır.

GAZEL 17

I. Beyit:

Dem-beste vü hayrân yaturam bir nefesüm yok

Cân virmege bir mürdeye ‘Îsâ nefesüm yok

Kelimeler:

Dem-beste(f.b.s): nefesi bağlanmış, susmuş, soluğu kesilmiş.

Mürde(f.s ve i.): ölü, ölmüş

Nesre Çevirme:

Bir nefesüm yok; dem-beste vü hayrân yaturam. Bir mürdeye cân virmege 'Îsâ nefesüm yok.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Bir nefesim yok; suskun ve şaşkın bir şekilde yatıyorum. Bir ölüye can verecek Îsâ nefesim yok.

Divan şiirinde âşık, aşk ve ızdırıp dolu günler yaşar. Çektiği bu ızdıraplar âşığı mecalsiz bırakacak kadar güçlüdür. Öyle ki, âşık, bir ölü gibi ayağa kalkmadan yerinde yatar kalır. Âşığı, bu durumdan kurtarabilecek tek kişi ise, Hz. İsa gibi ölüleri diriltmeye muktedir olan sevgilidir. Sevgili, gelip âşığa dudaklarından bir bûse verse âşık, bu ölü halinden uzaklaşarak hayata dönebilecektir. Ancak, sevgili hiçbir zaman âşığa böyle bir lütufta bulunmaz. Burada şâir, çektiği aşk ızdırabından dolayı bitkin ve mecalsiz kaldığını, kendisine can verecek İsa nefesli sevgilisinin gelmediğini söylemektedir.

Bu beyitte, "Îsâ nefes" ifadesiyle sevgili kastedildiği için "İsti'âre" sanatı yapılmıştır. Aynı zamanda, Hz. İsa'nın nefesiyle ölüleri diriltmesi hadisesine de "Telmih" yapılmıştır.

II. Beyit:

Gül-zâr-ı ruhuñ yâdına bülbül gibi her-dem
Feryâd iderem âh ki feryâd-resüm yok

Kelimeler:

-res(f.s): "erişen, yetişen, ulaşan" manalarıyla birleşik kelimeler yapar: feryâd-res: feryâda yetişen

Nesre Çevirme:

Bülbül gibi her-dem gül-zâr-ı ruhuñ yâdına feryâd iderem. Âh ki feryâd-resüm yok.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ben, bülbül gibi her an yanağının gül bahçesini hatırlayarak feryat ederim. Âh ki, benim feryadımı işiten hiç kimse yok.

Bilindiği gibi, bülbül, divan şiirinin en önemli elemanlarından birisidir. O, her şeyiyle âşığın kendisine benzettiği bir âşıktır. Bülbül, güle âşık olduğu için her an onun etrafında tatlı tatlı şakıyarak aşkını dile getirmeye çalışır. Ancak, gül, bülbülün bu aşkına kayıtsız kalarak dikenleriyle bülbülü yaralar. Bülbül, sevgilisinden bu şekilde cevri ü cefâ görse de hiçbir zaman aşkıdan vazgeçemez. Âşık da tıpkı bülbül gibi sevgilisinin etrafında dolanarak tatlı sözlerle onun güzelliğini dile getirmeye çalışır. Sevgili ise gülün bülbüle yaptığı gibi âşığa cevri ve cefâ oklarını atarak onun yaralanmasına sebep olur, âşığın ettiği feryadı duymazlıktan gelir.

Bu beyitte kendisini bülbülle özdeşleştiren şâir, sevgilinin “ruh”unu “gül-zâr”a benzeterak “**Teşbih-i Belîğ**” sanatı yapmıştır.

III. Beyit:

İy bâd-ı sabâ yâr işiginden demidür gel
Kim senden ilerü dahı bir hem-nefesüm yok

Kelimeler:

Hem-nefes: arkadaş.

Nesre Çevirme:

İy bâd-ı sabâ, yâr işiginden gel. Demidür. Kim, senden dahı ilerü bir hem-nefesüm yok.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey seher yeli, sevgilinin eşiğinden gel. Vaktidir. Ki, benim senden daha ileri bir arkadaşım yoktur.

Âşık, çektiği aşk ızdırabından dolayı geceler boyu feryat eder. Âşığın bu feryadını, herkes uykuda olduğu için, sadece seher yeli işitir. Âşığın bu haline acıyan seher yeli de sevgilinin mahallesine doğru eserek âşığa sevgilinin kokusunu getirir. Bunun için âşığın en büyük sırdaşı ve en yakın dostu seher yelidir. Bu beyitte de şâir, tek dostu olan seher yeline seslenerek bir an önce gelip sevgiliden haber getirmesini istemektedir.

Bu beyitte, “bâd-ı sabâ” bir insan gibi düşünülerek “Teşhis” sanatı yapılmıştır. “iy” hitabıyla da “Nidâ” sanatı yapılmıştır.

IV. Beyit:

Bu ravza-i kûyuñda makâm eyleyeli dil
Cennetde mukîm olmaga bir dem hevesüm yok

Kelimeler:

Ravza(a.i): ağacı, çayırı, çimeni bol olan yer.

Mukîm(a.s): ikâmet eden, oturan

Nesre Çevirme:

(Ey sevgili) Dil, bu ravza-i kûyuñda makâm eyleyeli, cennetde mukîm olmaga bir dem hevesüm yok.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) gönül, mahallenin bu yemyeşil bahçelerinde oturmaya başlayalı cennette bulunmak için bir an bile istek duymaz.

Âşık için sevgilinin bulunduğu her yer gerçek bir cennettir. Âşık, sevgiliye yakın bir yerde bulunma imkanını elde ettiğinde cenneti ve cennetin nimetlerini anlamsız bulur. Onun için en güvenli sığınak ve uğruna çaba sarf edilmesi gereken yer sevgilinin mahallesi veya semtidir. Âşık burada bulunduğu zaman kendini bütün kötülüklerden emin hisseder. Şâir, gönlünün, sevgilinin mahallesindeki bahçede gezinmeye başladığından beri cennetin bahçelerini istemediğini söylemektedir. Çünkü, âşığın bu dünyadaki bütün gayreti ve çabası cennete kavuşmak değil, sevgilinin yakınlarında bulunmaktır. Bunun için de âşık, sevgilinin mahallesini cennete tercih etmektedir.

“Mukîm” ve “makâm” kelimelerinin her ikisinin de kökü “kıyâm”dır. Bu iki kelime de aynı kökten geldiği için “İştikak” sanatı yapılmıştır.

V. Beyit:

Oldum yine Cem gibi esîr-i gam-ı hicrân
Vaslına dirîg ol sanemüñ dest-resüm yok

Nesre Çevirme:

Yine, Cem gibi esîr-i gam-ı hicrân oldum. Dirîg, ol sanemüñ vaslına dest-resüm yok.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Yine, Cem gibi ayrılık gamının esiri oldum. Eyvah ki, o put gibi güzel olan sevgiliye kavuşmak için el uzatanım yok.

Âşık, aşk iklimi içerisinde ayrılık derdini çekmek zorundadır. Çünkü, sevgili onun bu hasretini bitirmek için her hangi bir çaba göstermez. Aksine, âşığı yanından uzaklaştırmak için kâh gamze oklarını atar, kâh hakaretlerde bulunur. Ancak, her şeye rağmen, âşık, sevgiliyi sevmeye devam ederek bir gün mutlaka vuslata ereceği hayaliyle avunur durur.

Bu beyitte, “sanem” kelimesiyle sevgili kast edildiği için “İsti’âre” yapılmıştır.

GAZEL 18

I. Beyit:

Derd-i ‘ışkuñ âh kim tedbîri yok
Çünkü takdîr işidür tagyîri yok

Kelimeler:

Takdîr(a.i): 1-) beğenme, değer biçme, değer verme; verilme 2-) (değerini, ehemniyetini, lüzumunu) anlama 3-) ezelde Allah’ın olmasını istediği şeyler

Tagyîr(a.i): başkalaştırma, değiştirme, bozma.

Nesre Çevirme:

Âh kim, derd-i ‘ışkuñ tedbîri yok. Çünkü, takdîr işidür tagyîri yok.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Âh ki, aşk derdinin tedbiri yoktur. Çünkü, (bu) takdir işidir ve bu takdirin değiştirilme şansı yoktur.

Aşk, insanın yüreğine kendiliğinden gelen bir şeydir. Dolayısıyla da, insanın aşk konusunda her hangi bir dahlinin olması söz konusu değildir. Yani, bir insanın âşık olması sadece bir yazgı işidir. İnsanın kendisinin ‘ben şuna âşık olacağım veya âşık

olmayacağım' gibi bir seçimde bulunma şansı yoktur. Bu beyitte şâir, bu durumu ele almaya çalışmıştır.

II. Beyit:

Düşde öpdüm la'lüfi didüm didi
Çekme zahmet bu düşün ta'bîri yok

Nesre Çevirme:

Düşde la'lüfi öpdüm didüm. Zahmet çekme, bu düşün ta'bîri yok didi.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(sevgiliye) düşümde senin dudaklarını öptüm dedim. (o da) zahmet çekme, bu düşün yorumu yok dedi.

Âşık, sevgilinin can bağışlayan dudaklarını öpme arzusuyla kavrulur. Ancak, âşığın, sevgilinin dudaklarını öpmesi hayal veya rüyadan öteye geçemez. Çünkü, sevgili sultan, âşık da köledir. Bir kölenin bir sultanı öptüğü görülmüş şey değildir. Âşık, sevgilinin dudaklarını ancak, rüyasında öpebilir. Bu beyitte şâir, rüyasında sevgilisini öptüğünü görüyor ve sevgilisinden bu rüyasını tabir etmesini istiyor. Aslında, âşık, sevgilinin rüyayı tabir etmesini istemekten ziyade, sevgiliye, 'benim rüyamı gerçekleştir' demek istiyor. Sevgili de âşığın bu isteğini geri çeviriyor.

III. Beyit:

Zikri hayr olsun beni öldürmege
Gamzeñüñ bir vechile taksîri yok

Kelimeler:

Vech(a.i): 1-) yüz, surat, çehre 2-) üst, satıh, düz, yüz 3-) ön, alın 4-) üslup, tarz 5-) sebep, vesile, münasebet 6-) vasıta

Taksîr(a.i): 1-) kısaltma 2-) bir işi eksik yapma 3-) bir şeyi yapabilir iken çekinip yapmama 4-) kusur etme 5-) kabahat, suç, günah

Nesre Çevirme:

(ey sevgili, gazeñüñ) Beni öldürmege zikri hayr olsun. Gamzeñüñ bir vechile taksîri yok.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) gamzenin beni öldürmek için ettiği zikir hayırlı olsun. Gamzenin bu sebepten dolayı bir kusuru yoktur.

Sevgili, âşığın feryatlarına karşı âşığa zulm ve eziyet ederek gamze oklarını gönderir. Sevgilinin gamze oklarını âşığa göndermesi, sevgilinin âşığa temâyül göstermesinden değil, bilakis âşığı öldürmek istemesindedir. Bunun için, sevgilinin gönderdiği gamze oklarının bu hususta her hangi bir suçu yoktur. Çünkü, onlar sevgiliden böyle emir almışlardır.

IV. Beyit:

Bilmezem sehâr mıdur ya kaşuñ
Kim cigerde zahmı vardur târi yok

Kelimeler:

Sehâr(a.s): 1-) (pek) büyücü 2-) büyü gibi bir kuvvetle çeken, büyüleyici

Zahm(f.i): yara

Nesre Çevirme:

Ya kaşuñ sehâr mıdur, bilmezem. Kim, cigerde zahmı vardur, târi yok.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) senin yay kaşın büyücümüdür, biliyorum. Çünkü, ciğerimde (ondan kaynaklanan) yara var ama, onun oku yok.

Divan şiirinde, sevgilinin kaşları yay, kirpikleri de oktur. Sevgili, kaşlarını gererek âşığa kirpik oklarını atarak âşığın ciğerini delik deşik eder. Âşık da sevgiliden gelen bütün her şeye tahammül gösterdiği gibi, ciğerini delen bu oklara da tahammül göstererek onları gönlünün baş köşesinde misafir eder. Bu beyitte ise şâir, sevgilinin kaşlarına büyücülük özelliği yükleyerek sevgiliye, kaşlarının ciğerini nasıl yaraladığını sormaktadır. Çünkü, âşığın ciğeri delik deşik olmuştur ama, ortalıkta sevgilinin kirpik oklarından eser yoktur.

Bu beyitte sevgilinin “kaş”ları “ya”ya benzetilerek “**Teşbih-i Belîğ**” sanatı yapılmıştır. Diğer taraftan, sevgilinin kaşlarının “sehâr” olduğu söylenmiştir. Ancak

burada asıl kastedilmek istenen, sevgilinin “sehhâr”lığıdır. Yani, bütünün bir parçası söylenerek bütün kastedilmiştir. Bundan dolayı burada “Mecâz-ı Mürsel” sanatı yapılmıştır.

V. Beyit:

Egleme öldür Cem’i iy mâh-rû
Çün bilürsin hayr işüñ te’hîri yok

Nesre Çevirme:

İy mâh-rû, Cem’i egleme, öldür. Çün hayr işüñ te’hîri yok, bilürsin.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey ay yüzlü (sevgili), Cem’i öldürme konusunda vakit kaybetme, onu öldür. Çünkü, hayır işinin ertelemesinin olmadığını bilirsin.

Âşık için, ölümü sevgilinin elinden yakalamak ulaşılması zor bir durumdur. Sevgilinin âşığı öldürmeye karar vermesi, âşık için bulunmaz bir nimettir. Bunun için de âşık, hayırlı bir iş olarak gördüğü sevgilinin kendisini öldürmesi hadisesinin bir an önce gerçeğe dönüşmesini istiyor. Âşık, sevgilinin elinden ölümü tattığı anda, gerçek anlamda ölümsüzlüğe kavuşacağına inanmaktadır. Çünkü, sevgili, kendisini öldürdükten sonra, ölümsüzlük dağıtan dudaklarından bir bûse vererek âşığa ölümsüzlük bahşedecektir.

Bu beyitte şâir, “mâh-rû” ifadesiyle sevgiliyi kastetmektedir. Bunun için bu ifadede “İsti’âre” vardır. “rû” “mâh”a benzetilerek “Teşbih-i Belîğ” sanatı yapılmıştır. Aynı zamanda “iy” hitabıyla da “Nidâ” sanatı yapılmıştır.

GAZEL 19

I. Beyit:

Dâg-ı gamla lâle bigi bagrumı hûn eyledüñ
Kanlu yaşumla ruhum rengini gül-gûn eyledüñ

Kelimeler:

Dâg(f.i): 1-) yanık yarası 2-) insan veya hayvan vücuduna kızgın demirle vurulan damga, işaret, im.

Gül-gûn(f.b.s): gül renkli, pembe

Nesre Cevirme:

(Ey sevgili) dâg-ı gamla lâle bigi bagrumı hûn eyledüñ. Kanlu yaşımla ruhum rengini gül-gûn eyledüñ.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) gam dağıyla lale gibi bağrımı kan ettin. Gözlerimden dökülen kanlı göz yaşlarıyla yüzümün rengini gül rengine dönüştürdün.

Âşık, sevgilinin ettiği cefâlarla kahrolan, günden güne eriyip tükenen; sevgili ise, âşığın bu kötü durumuna aldırmaııp onu hor gören ve aşağılayan bir kahramandır. Âşık, çektiği aşk ızdırabından dolayı sürekli gam çekerek feryat eder. Âşığın çektiği bu acılardan dolayı vücudu da yara bere içinde kalır. Âşık, öyle bir göz yaşı döker ki, döktüğü göz yaşıyla bütün cihanı sele gark ettiği gibi kendi yüzü de doğal rengini kaybederek pembe bir renk alır.

Bu beyitte, teşbihin üç unsuru (bagrum: benzetilen, lâle: kendisine benzetilen, gibi: benzetme edatı) zikredilerek “Teşbih-i Mücmel” sanatı yapılmıştır. Aynı zamanda, “ruhum rengi” “gül-gûn”a benzetilerek “Teşbih-i Belîğ” sanatı yapılmıştır.

II. Beyit:

Fikr iderken zülfüñüñ sevdâsını dil mülkine

Leşker-i gam gönderüp ańsuz şebîhûn eyledüñ

Kelimeler:

Leşker: 1-) asker 2-) mec. Yiğit, kahraman, cesur

Şebîhûn(f.i): gece baskını

Nesre Cevirme:

Zülfüñüñ sevdâsını fikr iderken dil mülkine leşker-i gam gönderüp ańsuz şebîhûn eyledüñ.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) ben senin saçlarını düşünürken (sen), gönül mülküne gam askerlerini gönderip ansızın gece baskını yaptın.

Divan şiirinde sevgili, aşk ikliminin sultandır. Bunun için sevgili, aşk ikliminin kölesi konumunda olan âşıklara her türlü davranışta bulunabilir. Oldukça farklı bir hayalin işlendiği bu beyitte, sevgilinin âşığa çektiği gamlar asker olarak düşünülmüş ve bu askerlerin de âşığa bir gece baskını yaparak onu perişan ettikleri söylenmiştir. Gam askerlerinin âşığa gece gelmelerinin sebebi, âşığın dertlerini gece daha yoğun yaşamasıdır. Çünkü, âşık sırrını ele vermemek için, gece herkes uykudayken derdini haykırmaya başlar. “Teşhis” vasıtasıyla “gam” kişileştirilerek bir asker gibi ele alınmıştır.

III. Beyit:

‘Işk odın bu sîne-i mahzûndan def itmege
Gözlerüm yaşını derd ü gamla Ceyhûn eyledüñ

Nesre Çevirme:

‘Işk odın bu sîne-i mahzûndan def itmege gözlerüm yaşını derd ü gamla
Ceyhûn eyledüñ.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) aşk ateşini bu kaygılı sineden kovmak için gözlerimin yaşını dert ve gamla Ceyhun nehri yaptın.

Âşık, içine düştüğü aşk ateşiyle her daim yanmaktadır. Âşığı yakan bu ateşi söndürebilmek için âşığın göz yaşı selini serbest bırakması gerekmektedir. Göz yaşı selinin aşk ateşini söndürecek seviyeye gelebilmesi için âşığın çektiği cefânın daha da artması gerekir. Sonuç itibariyle, âşığın derdine dermanı yine âşığın kendisi bulacaktır. Bu beyitte şâir, “gözlerüm yaşını”nı “Ceyhûn”a benzeterek “Teşbih-i Belîğ” sanatı yapmıştır.

IV. Beyit:

Leylî zülfüñ girih-gîr eyle dakı dil boynına
Çünkü ol miskîni sen ‘ışk ile Mecnûn eyledüñ

Kelimeler:

Girih-gîr(f.b.s): düğüm tutmuş; düğümlü, dolaşık

Nesre Çevirme:

(Ey sevgili) leylî zülfüñ dil boynına dakı girih-gîr eyle. Çünkü ol miskîni sen
‘ışk ile Mecnûn eyledüñ.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey sevgili, senin gece renginde olan saçlarını gönlümün boynuna düğümle.
Çünkü, sen o miskin gönlü aşk ile Mecnûn ettin.

Divan şiirinde, âşık, akıldan yoksun olarak âvâre âvâre dolaşan bir kişi olarak tasavvur edilir. Bu noktadan ele alındığında da, âşık, “Leylâ vü Mecnûn” hikayesindeki Mecnûn’la özdeşleştirilir. Âşıklık konusunda kendini Mecnûn’la kıyaslayan şâir, zaman zaman Mecnûn’u bu konuda küçümsemekten geri durmaz. Bu beyitte de görüldüğü üzere, âşık, sevgilinin saçlarını gece rengine benzettiğinde kendini Mecnûn olarak zikreder. Sevgilisinden, saçlarıyla kendisini bağlamasını isteyen âşık, bu beyitte, eskiden delilerin zincire vurulmasına da bir gönderme yapmıştır. Burada âşık, sevgilisine, sen beni aşkınla zaten Mecnun ettin; o zaman beni gece rengindeki saçlarınla bağla demektedir.

Bu beyitte, “dil boynına” ifadesiyle asıl kastedilen âşığın boynudur. Dolayısıyla da “bütün-parça” münasebetiyle burada “**Mecâz-ı Mürsel**” sanatı yapılmıştır. Diğer taraftan, “Leylâ vü Mecnûn” hikayesine de “**Telmih**” yapılmıştır.

V. Beyit:

Tûba-i kaddine iy Cem cân u dilden şi‘rûñi
Kadd-i mevzûnı gibi her lahza mevzûn eyledüñ

Kelimeler:

Mevzûn(a.s): 1-) vezinli, tartılı, tartılmış 2-) vezinli, vezinle yazılmış olan 3-) biçimli, yakışıklı, güzel, uygun, düzgün

Nesre Çevirme:

İy Cem, Tûba-i kaddine (söylediğin) cân u dilden şi‘rûñi, kadd-i mevzûnı gibi
her lahza mevzûn eyledüñ.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey Cem, sevgilinin Tûba gibi olan boyu için söylediğin can ve gönülden gelen şiirini, sevgilinin vezinli (düzgün) boyu gibi vezinli yaptın.

Divan şiirinde sevgilinin boyu doğruluğu ve uzunluğuyla dikkat çeker. Genel itibariyle, serviye teşbih edilen sevgilinin boyunun, cennetteki bir ağacın adı olan Tûba'ya da benzetildiği görülür. Bu beyitte ise şâir, sevgilinin boyu için söylediği şiirlerin tıpkı sevgilinin boyu gibi vezinli, yani biçimli olduğunu söylemektedir. Şâir, bu beyitte bir anlamda, sevgiliyi övmekten ziyade kendi şiirini övmektedir.

Bu beyitte, “kadd” “Tûbâ”ya benzetilerek “Teşbih-i Belîğ” sanatı yapılmıştır. Diğer taraftan, “iy” hitabıyla da “Nidâ” sanatı yapılmıştır.

GAZEL 20

I. Beyit:

Ugrayup derd ü belâya cân u dil
İrmedi bir dem devâya cân u dil

Nesre Çevirme:

Cân u dil, derd ü belâya ugrayup, cân u dil bir dem devâya irmedi.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Can ve gönül, derd ve belâya uğradı, (ancak) bir an olsun deva bulamadı.

Kişinin aşk ikliminde nam salabilmesi için her şeyden önce, aşkın en onulmaz dertleriyle dertlenmesi gerekmektedir. Gerçek anlamda dert çekmeyen bir kişinin aşk yolunda doğru ve düzgün yol alabilmesinin imkanı yoktur. Çünkü, kişi aşk yolunda dert çektikçe gerçek anlamda olgunluğa erişerek aşkın gereklerini yerine getirebilecek seviyeye erişebilir. Dert ve belâ potasında benliğini eritebilen kişi derman arama yetkinliğine kavuşabilir. Bu beyitte de görüldüğü üzere, âşık, kendisinin dert ve belâ sahibi olduğunu, ancak, bu dertlerine henüz bir derman bulamadığını belirtmektedir.

II. Beyit:

Cân u dil aldı ele didüm didi
Ne gerek sen mübtelâya cân u dil

Kelimeler:

Mübtelâ(a.s): 1-) düşkün 2-) tutkun, tutulmuş

Nesre Cevirme:

Cân u dil ele aldı didüm. Sen mübtelâya cân u dil ne gerek didi.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Can ve gönül ele aldı dedim. Senin gibi bir düşküne can ve gönül ne gerek dedi.

Can ve gönül ölmeyi istemektedir. Sevgili de onların hâlâ ölmemesine şaşırarak âşığa, sana can ve gönül ne gerekiyor diye sormaktadır. Burada, sevgili, bir anlamda, âşığa, benim olmadığım yerde sen bir ölüsün demektedir.

III. Beyit:

Çün tabîb-i cân u dilsin iy sanem

Niçün irişmez şifâya cân u dil

Nesre Cevirme:

İy sanem, çün tabîb-i cân u dilsin, cân u dil niçün şifâya irişmez?

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey put gibi güzel olan sevgili, mademki sen can ve gönül doktorusun, (öyleyse) can ve gönül niçin şifâ bulmaz.

Divan şiirinde sevgili, hem dertlerin, hem de bu dertlerin çözümünün kaynağıdır. Yani, âşığı dert sahibi eden de odur, âşığı derdinden kurtaracak da odur. Ancak, âşığın dertlerinden kurtulabilmesi için rûhî olarak belli bir olgunluğa erişmesi gerekmektedir. Bu, âşığın, aşk yolunda korkusuzca yürüebilmesi için gerekli bir durumdur. Kaldı ki, sevgili, âşığa dert verirken sıkıntı yaratmaz, ancak, derdin dermanını verme konusunda nazlanır ve dermanı vermemek için elinden geleni yapar. Şâir, burada, sevgilisine, sen doktorsan benim derdimin dermanını neden vermiyorsun diye sormaktadır.

Bu beyitte, “niçün” sorusuyla “İstifhâm” sanatı yapılırken, “sanem” kelimesiyle de sevgili kastedildiği için “İsti’âre” sanatı yapılmıştır. Aynı zamanda “iy” ünlemiyle de “Nidâ” sanatını gözden kaçırmamak gerekir.

IV. Beyit:

Cân u dil câ tutdı zülfünde gözüm

Nice enîs oldı ejdehâya cân u dil

Kelimeler:

Câ(f.i): 1-) yer, mevki, mekân 2-) ay kısaltmasında cemâziyel evvel

Enîs(a.i): dost, arkadaş; yar, sevgili

Nesre Cevirme:

(Ey) Gözüm, cân u dil zülfünde câ tutdı. Cân u dil ejdehâya nice enîs oldı?

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey) gözüm (sevgilim), can ve gönül saçlarında yer tuttu. Can ve gönül ejderhaya nasıl arkadaş olur?

Divan şiirinde, saçlar, sevgilinin en önemli güzellik unsurlarından birisidir. Sevgili, saçlarıyla âşıklara tuzaklar kurarak onları avlar ve kendisine köle eder. Şekli itibariyle ele alındığında, daha çok, yılan ve ejderhaya benzetilen saçlar, âşığın gönlünü kendisine bağlayarak oradan ileri gitmesine engel olur. Bu beyitte âşık, sevgilinin saçlarını ejderhaya benzeterek can ve gönül ejderhaya nasıl arkadaş oluyor diye hayret etmektedir.

Bu beyitte, “gözüm” ifadesiyle sevgili kastedildiği için “İsti’âre” sanatı yapılmıştır. Diğer taraftan, “zülf” “ejdehâ”ya benzetilerek “Teşbih-i Belîğ” sanatı yapılmıştır.

V. Beyit:

Her gün akar yaşlarum seyyâresi

Vireli sen meh-likâya cân u dil

Kelimeler:

Seyyâre(a.i): 1-) astr. Güneş’in etrafında dolaşan gezegen 2-) kervan, kabile

Nesre Cevirme:

Sen meh-likâya cân u dil vireli her gün yaşlarum seyyâresi akar.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Sen ay yüzlü sevgiliye can ve gönlümü verdiğimden beri her gün göz yaşlarımın yıldızları akar.

Âşık, aşk yoluna çıktıktan sonra çektiği dert ve ıztıraptan dolayı göz yaşı dökmeye başlar. Dökülen bu göz yaşları bütün dünyayı sele gark edecek kadar çok olmasına rağmen âşığın içinde yanan aşk ateşini söndürmeye yetmez. Aslında, bir noktadan bakıldığında, âşığın döktüğü bu göz yaşları âşığın nefsini öldürmektedir. Zaten kişi, nefsinin göz yaşı selinde boğmadığı sürece gerçek âşık olamaz. Şâir, burada, sevgilisine içinde bulunduğu durumdan haberdar etmek için canımı ve gönlümü sana verdiğimden beri göz yaşlarım durmadan akar demektir.

Şâirin kozmik âlemlerle ilgili imajlara yer verdiği bu beyitte, “likâ” “mâh”a benzetilerek “**Teşbih-i Belîğ**” sanatı yapılmıştır. Aynı zamanda, “mâh-likâ” tabiriyle sevgili kastedildiği için “**İsti’âre**”; “yaşlar” “seyyâre”ye benzetilerek yine “**Teşbih-i Belîğ**” sanatı yapılmıştır.

VI. Beyit:

Zülfi dahî bî-vefâlık gösterür

Düşeli ol bî-vefâya cân u dil

Nesre Çevirme:

Cân u dil, ol bî-vefâya düşeli zülfi dahî bî-vefâlık gösterür.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Can ve gönül, o vefâsız düşeli beri, saçları dahi vefâsızlık gösterir.

Yukarıda da belirtildiği gibi, divan şiirinde sevgilinin en belirgin özelliği âşıklara cefâ ve eziyet ederek hiçbir zaman onlara vefâ göstermemesidir. Sevgilinin bu tavrı karşısında, aşk yolunda yürümek isteyen âşıklar karşılaştıkları sıkıntılara göğüs gererek sevgiliden kaynaklanan bu sıkıntılara tahammül göstermeye çalışırlar. Zaten, âşıklar için aşk yolunda iki seçenek vardır: biri tahammül, bir de sefer. Sefer, hiçbir âşığın kolay kolay tercih etmediği bir durumdur. Çünkü, seferi tercih eden âşığın âşıklığından bahsedilemez. Bunun için her âşık, sevgiliden gelecek her türlü sıkıntıya tahammül göstermek zorundadır. Bu beyitte şâir, bütün benliğiyle sevgiliye âşık olduktan sonra sevgilinin her şeyinin kendisine vefâsızlık gösterdiğini söylemektedir.

Bu beyitte, “bî-vefâ” ile sevgili kastedildiği için “**İsti’âre**” sanatı yapılmıştır.

VII. Beyit:

Zülfine çün düşdüñ iy Cem bilürem
Terk idersin bu hevâya cân u dil

Nesre Cevirme:

İy Cem, çün zülfine düşdüñ, bu hevâya cân u dil terk idersin bilürem.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey Cem, mademki, sevgilinin saçlarına düştün, bu hevâ için can ve gönlünü terk edersin bilirim.

Divan şiirinde, sevgilinin en önemli güzellik unsurlarından birisi saçlarıdır. Genel itibariyle siyah olarak ele alınan saçlar, âşık için, sevgilinin yanağına ulaşma konusunda en büyük engeldir. Çünkü, sevgilinin saçları bir tuzak gibi âşıkları avlayarak onları esir eder. Tasavvufi bağlamda kesreti (çokluk) temsil eden saçların her bir telinde bin âşık gönlü asılıdır. Dolayısıyla, âşıkların çoğu saçlarda takılıp kaldığı için yanaklara veya dudaklara erişemezler. Bu bağlamda ele alınması gereken bu beyitte şâir, kendisine seslenerek, mademki sevgilinin saçlarına takıldın, öyleyse bu uğurda canını ve gönlünü terk etmelisin demektedir. Çünkü, canından geçemeyen, yani, ölmenden önce ölemeyen kişinin kesreti aşip vahdete ulaşması mümkün değildir.

GAZEL 21**I. Beyit:**

Şîve vü nâz olsa idi bâr-ı gül
Andan öyküne yüzüñe bârî gül

Kelimeler:

Şîve(f.i): naz, edâ

Bâr(f.i): 1-) Tanrı, Allah 2-) yük 3-) defâ, kere 4-) meyve, yemiş 5-) izin, müsaade

Öykünmek: taklit etmek, taklide çalışmak, özenmek

Bârî(f.e): hiç olmazsa, bir kere; hasılı, hülâsa

Nesre Cevirme:

Bâr-ı gül şîve vü nâz olsa idi. Bârî gül, yüzüñe andan öyküne.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Eğer) gülün meyvesi edâ ve nâz olsaydı, (keşke) gül, yüzüne (eda ve naz konusunda) özenseydi.

Gül, gül bahçesinin sultanı, sevgili de aşk ikliminin sultanıdır. Her iki sultanın da güzellik bakımından bir birleriyle benzer tarafları vardır. Ancak, aşk ikliminin sultanı olan sevgilinin güzelliği gülü kıskandıracak noktadadır. Hatta bazen, gül güzellik konusunda sevgiliyi kıskanarak keşke ben de böyle güzel olsaydım diye hayıflanır. Bilindiği gibi, gülün bülbüle ettiği naz bülbüle âh ettirerek onun ciğerini dağlar. Ancak, bu beyitte de görüldüğü üzere, gülün sahip olduğu naz ve eda, sevgilinin sahip olduğu naz ve edadan oldukça azdır. Çünkü, sevgili, naz ve eda konusunda bütün dünyaya ders verecek kadar uzmandır.

II. Beyit:

Gel temâşâ kıl yüzüñ gül-zârını

Kim zemîni lâledür dîvârı gül

Kelimeler:

Dîvâr(f.i): duvar

Nesre Çevirme:

Yüzüñ gül-zârını gel temâşâ kıl. Kim, zemîni lâledür, dîvârı gül(dür).

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) yüzünün gül bahçesini gel seyret. Ki, (o gül bahçesinin) zemini lâle, duvarı da güldür.

Bilindiği gibi divan şiirinde sevgilinin yüzü gül bahçesine benzetilir. Çünkü, sevgilinin yüzü de tıpkı bir gül bahçesi gibi rengarenk çiçeklerle doludur: saçlar sümbül, gözler badem, yanaklar da gül... Bu beyitte de, yanaklar gül bahçesini çevreleyen duvara benzetilmiş ve bu bahçede çiçeklerin en asillerinden olan “gül ve lâle” ön plana çıkartılmıştır. Bu noktada, âşık, kendi güzelliğinin derecesinden habersiz olan sevgiliyi de kendi yüzünü seyretmeye çağırmıştır.

Bu beyitte, sevgilinin “yüz”ü “gül-zâr”a benzetilerek “**Teşbih-i Belîğ**” sanatı yapılmıştır.

III. Beyit:

Bâga geldüğüñ bilüp iy serv-i nâz
Yüz virüben zeyn ider gül-zârı gül

Kelimeler:

Zeyn(a.i): süs, bezek

Nesre Çevirme:

İy serv-i nâz, gül, bâga geldüğüñ bilüp yüz virüben gül-zârı zeyn ider.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey nazlı servi, gül, senin bâga geldiğini öğrenip bütün gül bahçesini süsler.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, gül, gül bahçesinin sultanıdır. Sevgili ise aşk ikliminin sultanı. Sevgili, gül bahçesine teşrif ettiğinde ortalığı hummalı bir telaş sarmaktadır. Çünkü, bütün cihanın hakimi olan sevgili gül bahçesini şerefliendirecektir. Sevgilinin gül bahçesini ziyareti sırasında hazırlıklarla ilgilenme işi de gül bahçesinin sultanı olan güle düşmektedir.

Bu beyitte, “serv-i nâz” ifadesiyle sevgili kastedildiği için “**İsti’âre**” sanatı yapılmıştır. Diğer taraftan, bahar geldiğinde gül bahçesi tabii bir güzelliğe kavuşur. Bu beyitte şâir, gül bahçesinin güllerle süslenmesini sevgilinin gül bahçesini ziyaret etmesine bağlamıştır. Bunun için burada “**Hüsn-i Ta’lil**” sanatı yapılmıştır.

IV. Beyit:

Gülşen-i kûyuñ hevâsıyla müdâm
Hâke düşüp yasdânur ahcârı gül

Kelimeler:

Hâk(f.i): toprak

Ahcâr(a.i): taşlar

Nesre Çevirme:

Gül, gülşen-i kûyuñ hevâsıyla müdâm, hâke düşüp ahcârı yasadandır.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) gül, senin mahallenin gül bahçesine kavuşmak hevesiyle sürekli toprağa düşüp taşlara yaslanır.

Divan şiirinde, âşığın bakış açısına göre, bu dünyadaki en güzel ve en güvenli yer sevgilinin mahallesidir. Çünkü, sevgilinin mahallesi cennetin en güzel köşesi gibidir. Bunu için de sevgilinin mahallesine yakın olan her şey ve herkes cennette gibi huzur içinde olur.

Şüphesiz ki gül, bu dünyanın en güzel çiçeklerinden birisidir. Ancak, âşığa göre, bu dünyadaki güllerin içinde en güzel gül de sevgilinin mahallesini süsleyen güldür. Bunun için bu beyitte, gül, sevgilinin mahallesindeki güllerden birisi olmak için çaba sarf etmektedir. Diğer taraftan, bu beyitte, gül de bir âşık hüvvüyeti kazanarak sevgilinin mahallesinde bulunmayı arzulamaktadır. Bu açıdan bakıldığında “gül”ün “Teşhis” sanatı vasıtasıyla kişileştirilerek âşık olarak karşımıza çıkartıldığını söyleyebiliriz. Aynı zamanda, gül bitkisinin susuzluktan veya başka sebeplerden dolayı cansızlaşıp toprağın üzerine düşmesi, gülün sevgilinin mahallesindeki gül bahçesine heves etmesine bağlandığı için burada “Hüsn-i Ta’lil” sanatı yapılmıştır.

V. Beyit:

Gül kaçan beñzeye yüzüñ ayına

Kim bir ay kalmaz geçer bâzâr-ı gül

Nesre Çevirme:

Gül, yüzüñ ayına kaçan beñzeye? Kim, bâzâr-ı gül bir ay kalmaz geçer.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) gül, (senin) yüzünün ayına nasıl benzer? Ki, gül pazarı bir ay kalmaz geçer.

Sevgili, bu cihanın sultanı olduğu için onun güzelliğine bütün her şey imrenmektedir. Gül de, sevgilinin hüküm sürdüğü cihanın bir parçası olduğu için sevgilinin güzelliğine imrenir, sevgilinin güzelliği gibi bir güzelliğe sahip olmak ister. Ancak, gülün sevgilinin güzelliğine sahip olmak istemesi biraz boş bir çabadır. Çünkü,

gölün ömrü, beyitte de zikredildiği gibi, çok kısadır. Ancak, sevgilinin güzelliği bâkidir. O, var olan güzelliğiyle aşk ikliminin sultanı olmaya devam edecektir.

Bu beyitte, sevgilinin “yüzü” “ay”a benzetilerek “**Teşbih-i Belig**” sanatı yapılmıştır. Diğer taraftan, “kaçan” sorusuyla da “**İstifham**” sanatı yapılmıştır.

VI. Beyit:

Sihir ider beñzer ‘izârı âbına
Kim bitürdi âteş-i ruhsârı gül

Kelimeler:

‘izâr(a.i): yanak

Nesre Çevirme:

‘izârı, beñzer âbına sihir ider. Kim, âteş-i ruhsârı gül bitürdi.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Yüzü, sanki, suyuna sihir yaptı. Ki, yanağının ateşinden gül bitirdi.

Güzellik açısından sevgilinin yüzüyle, bu bunyadaki hiçbir şey ve hiç kimse boy ölçüşemez. Sevgilinin yüzü o kadar güzeldir ki, yüzü suyuyla gül bitirmeye muktedirdir. Bu beyitte şâir, sevgilinin, yanağının suyuna sihir yaparak yüzünün ateşinden gül bitirdiğini söylemektedir.

Bu beyitte, insana ait olan “sihir yapmak” özelliği “ ‘izâr”a yüklenerek “**Teşhis**” sanatı yapılmıştır.

VII. Beyit:

Cem yüzüñ gül-zârına irişemez
Gel kerem eyle yüzine bâri gül

Nesre Çevirme:

Cem, yüzüñ gül-zârına irişemez. Gel, kerem eyle, bâri yüzine gül.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) Cem, yüzünün gül bahçesine erişemez. Gel, kerem eyle, hiç olmazsa yüzüne gül.

Sevgilinin yüzüne kavuşmak, âşığın en büyük arzularından birisidir. Ancak, âşığın bu amacına erişmesi oldukça zordur. Çünkü, sevgilinin saçları âşığı bu amacına ulaşmasını engeller. Âşık, sevgilinin yüzüne doğru yol alırken sevgilinin, bir tuzağı andıran saçlarında takılarak orada kalır. Bu beyitte şâir, sevgilisinin yüzüne erişemeyeceğini, sevgilinin en azından kendisine bir tebessüm etmesini istemektedir.

Bu beyitte, sevgilinin “yüz”ü “gül-zâr”a benzetilerek “Teşbih-i Belîğ” sanatı yapılmıştır. Aynı zamanda, “gül” ve “gel” kelimelerinde “Cinas” yapılmıştır.

GAZEL 22

I. Beyit:

Çünkü gösterdi nikâbın keşf idüp dîdâr gül
Bülbül-i miskîni gamdan eyledi bîmâr gül

Kelimeler:

Nikâb(a.i): 1-) peçe, yüz örtüsü 2-) perde, örtü

Dîdâr(f.i): 1-) yüz, çehre 2-) görme, görüşme 3-) görüş kuvveti, göz 4-) s. Açık, meydanda

Bîmâr(f.s): hasta, sayrı

Nesre Çevirme:

Gül, çünkü, nikâbın keşf idüp dîdâr gösterdi. Gül, bülbül-i miskîni gamdan bîmâr eyledi.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Gül, yüzündeki örtüyü açıp yüzünü gösterdiği için zavallı bülbülü gamdan hasta etti.

Gül, gül bahçesinin sultanıdır. Bülbül ise sultanın âşığı ve kölesidir. Gül, hiçbir zaman bülbüle yüz vermez. Ancak, bülbül, her şeye rağmen, gülün etrafında dolanarak ona olan aşkını tatlı tatlı terennüm etmeye çalışır. Gülün, gonca halinden gül haline dönüşmesi esnasında etrafındaki yeşil yapraklarda kurtulup kırmızı renginin görünmeye başladığı anın anlatılmaya çalışıldığı bu beyitte şâir, gülü kişileştirerek “Teşhis” sanatı yapmıştır. Aynı zamanda, gülün büyümesinin normal bir seyri olan bu durum “Hüsn-i Ta’lîl”le gülün bülbüle görünme isteği olarak algılanmıştır.

II. Beyit:

Fürkat-i derd ile itdi bülbülü zâr u nizâr
Soñra vasla ırgürüben itmedi tîmâr gül

Kelimeler:

Zâr(f.s): 1-) (sesle) ağlayan, inleyen 2-) zayıf, dermansız 3-) inleme, ağlayış

Nizâr(f.s): zayıf, arık

İrgürmek: ulaştırmak, eriştirmek

Tîmâr: 1-) yara bakımı 2-) ağaç bakımı 3-) hayvanı temizleme, tımar 4-) tar. Beslediği siphahilerle harbe giden beylere -öşrünü almak üzere- ayrılan arazi

Nesre Çevirme:

Gül, fürkat-i derd ile bülbülü zâr u nizâr itdi. Soñra vasla ırgürüben tîmâr itmedi.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Gül, ayrılık derdi ile bülbülü dermansız ve zayıf etti. Sonra, onu, vasla ulaştırıp yarasını iyileştirmedi.

Divan şiirinde, âşıkla sıkı bir ilişki içinde bulunan bülbül, âşığın pek çok özelliğini bünyesinde barındırır. Bülbül de, tıpkı bir âşık gibi, gülün aşkından feryat ederek yataklara düşer. Klasik şiirimizin en önemli unsurlarından olan bülbül, bu beyitte, gülden ayrı kaldığı için dermansız kalan ve bu derdinin dermanı için sevgilisinden, yani gülden, vuslat isteyen bir âşık olarak ele alınmıştır. Burada şâir, bülbül ve gülün şahsında kendi derdini dile getirmeye çalışmaktadır.

Bu beyitte, “zâr” ve “nizâr” kelimeleri arasında “Cinâs-ı Mükerrer” sanatı yapılmıştır.

III. Beyit:

Almaga gül-zâr-ı hüsnüñden nasîb iy gonçe-leb
Muntazır olup oturur subha dek bîdâr gül

Kelimeler:

Muntazır(a.s): intizar eden, gözleyen, bekleyen

Bîdâr(f.b.s): uyanık, uyumayan, uykusuz

Nesre Çevirme:

İy gonce-leb, gül, gül-zâr-ı hüsnüñden nasîb almaga muntazır olup subha dek bîdâr oturur.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey gonca dudaklı, gül, (senin) güzelliğinin gül bahçesinden nasip almayı beklediği için sabaha kadar uykusuz bir şekilde oturur.

Sevgili, güzellik bakımından bu dünyadaki hiçbir şeyle kıyas kabul etmez. Onun güzelliği her şeyin ve herkesin üzerindedir. Bu dünyada güzellik adına ne varsa hepsi sevgilinin güzelliğinden pay almaya veya güzellik açısından sevgiliye benzemeye çalışır. Gül bahçesinin en nadide parçası konumunda olan gül de sevgilinin güzelliğine imrenir. Bunun için, herkes gibi, o da sevgilinin gül bahçesini şerefliendirmesini bekler. Çünkü, sevgili, gittiği her yere güzellik götürmektedir. Onun çevresinde bulunan her şey güzeldir. Bundan dolayı, bu beyitte de işaret edildiği gibi, gül, uyuyup dinlenmeden sevgilinin gül bahçesine gelmesini beklemektedir.

Bu beyitte, “leb” “gonce”ye, “hüsn” “gül-zâr”a benzetilerek “Teşbih-i Belîğ” sanatı yapılmıştır. Aynı zamanda, “gonce-leb” ifadesiyle sevgili kastedildiği için “İsti’âre” sanatı, “iy” hitabıyla da “Nidâ” sanatı yapılmıştır. Diğer taraftan, gül kişileştirilerek “Teşhis” sanatı yapılmıştır.

IV. Beyit:

Gül yüzüñ gül-zârda ger eyleye ‘arz-ı cemâl
Şâh-ı gül şerm eyleyüp virmeye hergiz bâr gül

Kelimeler:

Şâh(f.i): 1-) dal, budak 2-) geyik ve benzeri hayvanların dallı boynuzu 3-) parça 4-) kadeh 5-) parmak uçlarından koltuğa kadar insan eli 6-) su arkı 7-) ege kemiği 8-) alın 9-) elbise tirizi 10-) büyük boy ney

Şerm(f.i): utanma

Hergiz(f.zf): asla, katiyen, hiçbir zaman, hiçbir surette

Nesre Çevirme:

Ger gül yüzün gül-zârda ‘arz-ı cemâl eyleye, şâh-ı gül şerm eyleyüp hergiz gül bâr(1) virmeye.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) eğer, senin gül yüzün gül bahçesinde kendini gösterirse gül dalı (senin yüzünden) utanarak hiçbir zaman gül meyvası vermez.

Yukarıda da belirtildiği gibi, sevgili, bu dünyadaki güzelliklerin hepsinden de üstündür. Bu dünyada güzel adına ne varsa hepsi sevgilinin güzelliğine imrenerek bakar. Sevgili öyle mükemmel bir güzelliğe sahiptir ki, kendisini güzel olarak gören her şey onun güzelliğini görünce utanarak sahip olduğu güzelliği saklamaya çalışır. Çünkü, sevgilinin yanında, güzellik açısından, hiçbir şeyin hükmü olamaz. Sevgilinin bu özelliğinin zikredildiği bu beyitte şâir, sevgilinin gül bahçesinde yüzünü gösterdiği anda gül fidanının utanarak yaprakları arasından bir daha gül bitirmeyeceğini söylemektedir.

Bu beyitte, insana ait bir özellik olan “şerm eylemek (utanmak)” özelliği “şâh-ı gül”e yüklenerek “Teşhis” sanatı yapılmıştır. Sevgilinin “yüz”ü “gül”e benzetilerek “Teşbih-i Belîğ”, “gül” kelimesi tekrar edilerek “Tekrir” sanatı yapılmıştır.

V. Beyit:

Reng ü bûy ile özin teşbîh idermiş yüzüne
Benzemedüğün bilüp soñra eyledi inkâr gül

Nesre Çevirme:

Gül, reng ü bûy ile özin yüzüne teşbîh idermiş. Soñra benzemedüğün bilüp inkâr eyledi.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) gül, rengi ve kokusuyla kendisini senin yüzüne benzetirmiş. (Ancak) sonra, benzemediğini anlayınca bunu inkar etti.

Gül, rengi ve kokusu itibarıyla her zaman dikkat çekici bir çiçek olmuştur. Divan şiirinde, özellikle rengi bakımından, sevgilinin yüzüyle ilişkilendirilen gülün, bu beyitte, renk ve koku bakımından sevgilinin yüzüne benzediği iddiasında bulunduğu, ancak, gerçeği anladığında bu iddiasını inkar ettiği söylenmiştir.

Bu beyitte, insana ait olan her hangi bir iddiada bulunma özelliği “gül”e yüklenerek “Teşhis” sanatı yapılmıştır.

VI. Beyit:

Gül yañağun güllerin şerh itse Cem gül-zârda
Gonceler her yirden üstine kılur isâr gül

Kelimeler:

Şerh(a.i): 1-) açma, ayırma 2-) açıklama 3-) bir kitabın ibaresini kelime kelime açıp izah ederek yazılan kitap 4-) açık anlatma

İsâr(a.i): 1-) ikram; bahşiş 2-) cömertlikle verme 3-) dökme, saçma, serpmeye 4-) kendi muhtaç olduğu halde bahşiş verme 5-) seçme

Nesre Çevirme:

Cem, gül-zârda, gül yañağun güllerin şerh itse, gonceler her yirden üstine gül isâr kılur.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) Cem, gül bahçesinde, (senin) gül yanağının güllerini anlatmaya kalksa goncalar her taraftan onun üzerine gül saçar.

Divan şiirinde, âşığa göre, sevgili, bu dünyadaki hiçbir varlıkla kıyas kabul etmeyecek ölçüde güzeldir. Bunun için güzelliğiyle ön plana çıkan varlıklar, sevgilinin güzelliğini kıskanırlar. Bu beyitte de görüldüğü gibi, gül bahçesinin en güzel birkisi konumunda olan gül de sevgiliyi kıskanmaktadır. Bu beyitte şâir, “ben sevgilinin güzelliğini gül bahçesinde anlatmaya çalışsam goncalar kıskanarak her taraftan benim üzerime gül atar” demektedir. Bu beyitteki, “gül yağdırmak” her ne kadar olumlu bir anlam çağrıştırıyorsa da burada aslolan goncaların sevgilinin güzelliğini kıskanmasıdır.

Bu beyitte, sevgilinin “yañağ”ı “gül”e benzetilerek “Teşbih-i Belîğ” sanatı yapılmıştır. Aynı zamanda, “gül” kelimelerinde “Tekrir” yapılmıştır.

VII. Beyit:

Sensüz iy serv-i sehî bâğ içre olsam bir nefes
Hançer olur çeşmüme sûsen gözüme hâr gül

Nesre Çevirme:

İy serv-i sehî, bâğ içre bir nefes sensüz olsam çeşmüme sûsen hançer olur gözüme gül hâr (olur).

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey doğru servi, bağ içinde bir nefes sensiz olsam gözüme susen hançer, gül de diken olarak gözüdür.

Divan şiirinde, sevgilinin bulunduğu her yer bir cennet, sevgilinin bulunmadığı yer de cehennem olarak algılanır. Yani, bir şeyin değeri veya güzelliği sevgiliye olan yakınlığıyla doğru orantılıdır; sevgiliye yakın olursa veya sevgiliye benzerse güzel, sevgiliden uzak olursa veya sevgiliye benzemezse çirkin. Bunun için, bu beyitte de görüldüğü üzere, âşık, gül bahçesinde sevgili bulunmadığı zaman, burayı güzelleştiren her şeyi kendisine düşman bir varlık olarak algılamakta, suseni kendisine yöneltilmiş bir hançer, gülü de gözlerine batmaya hazırlanan bir diken olarak görmektedir. Kısacası, bir âşık için, bu dünyayı güzelleştiren tek şey sevgilidir.

Bu beyitte, “serv-i sehî” ifadesiyle sevgili kastedildiği için “İsti’âre” sanatı yapılmıştır. “İy” hitabıyla “Nidâ”; “sûsen” “hançer”e, “gül” de “hâr”a benzetilerek “Teşbih-i Belîğ” sanatı yapılmıştır.

GAZEL 23**I. Beyit:**

Gitmege ‘azm itme şâhum gitme gel

Çün yigitsin alma âhum gitme gel

Nesre Çevirme:

Şâhum, gitmege ‘azm itme, gel gitme. Çün yigitsin âhum alma, gel gitme.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Sultanım, gitmek için niyetlenme, gel gitme. Mademki yigitsin benim ahımı alma, gel gitme.

Divan şiirinde âşık, sevgiliden ayrı kaldığı her an âh ederek kanlı göz yaşları dökmektedir. Sevgilinin olmadığı yerde gönül huzuru bulamayan âşık, bütün eziyetine, zulmüne ve cefâsına rağmen sevgilinin yanında bulunmak ister. Sevgilinin yanında

bulunmak için kendi canını bile fedâ etmekten çekinmeyen âşık, tek teselliyi yine içinde yanan aşk ateşinde kavrulmakta bulur. Bu beyitte şâir, sevgilisine, gitmemesi için yalvararak benim âhımı alma demektedir.

Bu beyitte, “şâhum” kelimesiyle sevgili kastedildiği için “İsti’âre” sanatı yapılmıştır.

II. Beyit:

Sen sefer ‘azmin kılıcak cân u dil
Çagırur kim âh şâhum gitme gel

Nesre Çevirme:

(Ey sevgili) sen sefer ‘azmin kılıcak cân u dil çağırur kim, âh şâhum gitme gel.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) sen gitmeye niyetlendiğinde can ve gönül, ‘âh şâhım gitme gel’ diye çağırır.

Yukarıda da belirtildiği gibi, âşık, sevgiliden ayrı kalmaya tahammül edemez. Âşık için sevgiliden ayrı kalmak ölümlle eş değerdir. Hatta, âşık, sevgiliden ayrı kalmaktansa ölmeyi tercih eder. Ayrılık ateşine düşmek istemeyen âşık bu beyitte, canı ve gönlüyle sevgiliye gitmemesi için yalvarmaktadır.

Bu beyitte, “âh” ve “şâh” kelimelerinde “Cinâs-ı Mükerrer” sanatı yapılmıştır. Aynı zamanda, “şâh” kelimesiyle sevgili kastedildiği için “İsti’âre” sanatı yapılmıştır.

III. Beyit:

Sinüm⁴⁶ üzre ger güzer kılsañ saña
Dil uzadur her giyâhum gitme gel

Nesre Çevirme:

(Ey sevgili) ger, sinüm üzre güzer kılsañ, her giyâhum, gitme gel (diye) saña dil uzadur.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

⁴⁶ Bu kelime divanda “sînem” şeklinde okunmuş. Ancak, anlam itibarıyla “sinüm” şeklinde olması gerekir.

(Ey sevgili) eğer, mezarımın üzerinde dolaşırsan, (mezarımın üzerinde biten) her ot sana 'gitme gel' diye dil uzatır.

Âşık, sevgilinin gitmemesi için yalvarmalarını devam ettirmektedir. Öyle ki, âşık, öldüğünde mezarının üzerinde biten otların bile sevgiliye, kendisini terk etmemesi için yalvaracağını söylemektedir.

IV. Beyit:

Çün yañıldum secde-i sehv ola mı
Kaşlaruñdur secde-gâhum gitme gel

Kelimeler:

Sehv(a.i): 1-) yanlış 2-) yanılma

Nesre Çevirme:

Çün yañıldum. Secde-i sehv ola mı? Secde-gâhum kaşlaruñdur, gitme gel.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) ben yanıldım. Yanılma secdesi olmaz mı? Benim secde yerim senin kaşlarındır, gitme gel.

Divan şiirinde, âşık, aşka bir din gibi bağlılık gösterir. Bunun için de sevgiliye karşı yapılan saygısızlık veya sevgisizlik Allah'a yapılmış gibi algılanır. Bu beyitte de, âşık, kendi imanı veya dini olarak "aşk"ı düşünmektedir. Dolayısıyla da, aklına aşkla ilgili her hangi bir kötü düşünce geldiğinde veya aşkın ıztıraplarına karşı tahammülsüzlük gösterdiğinde bunu bir yanılğı olarak görmekte, bu yanılğının sehv secdesiyle giderilip giderilemeyeceğini sormaktadır. Bilindiği gibi, sehv secdesi, namaz esnasında her hangi bir yanılğıya düşüldüğünde namazın sonunda yapılan bir secdedir. Sehv secdesinin yapılabilmesi için, namaz esnasında namazın farzlarından birinin unutulması geciktirilmesi veya namazın vaciplerinden birinin unutulması geciktirilmesi ya da yapılmaması gerekir. Farzlardan birinin bilerek veya unutulması yapılmaması durumunda ya da vaciplerden birisinin bilerek terk edilmesi durumunda sehiv secdesi yeterli gelmez, namazın tekrar kılınması gerekir.

V. Beyit:

Cem kuluñ sensüz olamaz rahm kıl
Gel kerem kıl pād-şâhum gitme gel

Nesre Çevirme:

Rahm kıl, Cem kuluñ sensüz olamaz. Pād-şâhum, gel kerem kıl, gitme gel.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Merhamet et, Cem kulun sensiz olamaz. Sultanım, gel lutfet, gitme gel.

Âşık, hiçbir zaman sevgiliden ayrı yaşamayı düşünemez. Sevgiliden ayrı kalmak demek bir âşık için ölmek demektir. Çünkü, bir âşığı bu dünyaya bağlayan tek şey sevgilinin varlığıdır. Bu dünyada, sevgili dışında hiçbir şey âşığa anlamlı gelmez. Âşığın bu dünyadaki tek beklentisi, sevgiliye kavuşmaktır. Sevgiliye kavuşma umudunun tükendiği noktada âşığın bu dünya ile ilgili her hangi bir beklentisi kalmamaktadır. Beklentisi kalmayan bir insan için hayat anlamını yitirir. Bu beyitte şâir, sevgiliye, sensiz bu hayatın bir anlamı olmaz, gel merhamet et, beni terk etme diye yalvarmaktadır.

Bu beyitte, “pād-şâhum” ifadesiyle sevgili kastedildiği için “İsti’âre” sanatı yapılmıştır.

GAZEL 24

I. Beyit:

‘Ahd-i kadîmi arada iy yâr unıtma gel
Agyâra baş koşup beni zinhâr unıtma gel

Kelimeler:

‘Ahd(a.i): 1-) söz verme 2-) and, yemin 3-) devir, zaman, gün

Kadîm(a.s): 1-) eski 2-) öncesi bilinmeyen şey 3-) huk. Başlangıcı olmayan, öteden beri mevcut olan 4-) i. Eski zaman

Zinhâr(f.e): sakın! Asla, olmaya, aman!

Nesre Çevirme:

İy yâr, ‘ahd-i kadîmi arada unıtma, gel. Agyâra baş koşup zinhâr beni unıtma, gel.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey yar, eski yemini arada unutma, gel. Rakiplerle birlikte olup sakın beni unutma.

İslam inancına göre, Allah ruhları yaratığı zaman bütün ruhlara hitaben “elestü bi-Rabbiküm (Ben sizin Rabbiniz değil miyim?)” buyurunca ruhlar “Kâlu: Belâ (Evet, Sen bizim Rabbimizsin)” dediler. İşte o zaman ikrar vermiş olan insanoğlu, dünya hayatına geldiği zaman bu verdiği söze sadık kalmalıdır. Çünkü Allah, sözünden dönen olmasın diye ruhları bir birine şahit tutmuştur. Bu meclis “bezm-i ezel” olarak da bilinir. Tasavvufta ve İslam edebiyatlarında en eski zaman, en eski meclis olarak değişik biçimlerde çokça kullanılmıştır. Şâirler, sevgililerine “elest bezmi”nde âşık olduklarını, aşklarının o zamandan bu yana devam ettiğini söylerler.⁴⁷

Bu beyitte, şâir, sevgilisine, bezm-i elest”te ettiği yemini hatırlatarak sevgilinin kendisine orada yazıldığını, dolayısıyla da rakibe meylettğinde bu yeminine ihanet edeceğini söylemektedir.

Bu beyitte, İslam inancındaki “bezm-i elest” inanışına “Telmih” yapılmıştır. Diğer taraftan, “iy” hitabıyla da “Nidâ” sanatı yapılmıştır.

II. Beyit:

Dil haste oldu derdüñ ile iy tabîb-i cân
La'lüfiden itmege aña tîmâr unıtma gel

Nesre Çevirme:

İy tabîb-i cân, dil derdüñ ile haste oldu. Aña la'lüfiden tîmâr itmege unıtma, gel.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey can doktoru, gönül senin derdin ile hasta oldu. Dudaklarınla onu iyileştirmeyi unutma, gel.

Âşık, çektiği aşk ızdırabından dolayı dermansız bir derdin esiri olmuştur. Âşığın bu derdinin tek çaresi sevgilinin kendisidir. Sevgilinin dışında hiçbir şey âşığın bu derdine çare bulamaz. Sevgilinin, âşığın dudaklarından bir kere öpmesi onun iyileşmesi için yeterlidir. Ancak, sevgili, hiçbir zaman âşığın bu isteğine olumlu bir cevap vermez.

⁴⁷ İskender Pala, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, “Bezm-i Elest” maddesi, Ankara, 1995, s.90

Sevgilinin bu tavrından dolayı âşığın derdi dermansız olarak kabul edilir. Dünya üzerinde aşk oldukça âşık dertlenecek, sevgili de âşığın bu derdine çâre olmayacaktır.

Bu beyitte, “tabîb-i cân” ifadesiyle sevgili kastedildiği için “İsti’âre”, “iy” hitabıyla da “Nidâ” sanatı yapılmıştır.

III. Beyit:

İrdükçe ışigine sabâ ben garîb için
Di şeh katında bir iki güftâr unıtma gel

Kelimeler:

Güftâr(f.i): söz

Nesre Çevirme:

Sabâ, ışigine irdükçe ben garîb için şeh katında bir iki güftâr di, unıtma gel.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(ey) sabah rüzgarı, sevgilinin eşigine eriştiğin zaman ben garip için sultan katında bir iki söz söylemeyi unıtma.

Sevgili, aşk ikliminin sultanı, âşık ise sultanın kölesi konumundadır. Bunun için âşık, sevgilinin huzuruna çıkamaz. Âşığın çektiği sıkıntıları sevgiliye anlatacak olan tek varlık sabah rüzgarıdır. Çünkü, âşığın acısını bilen, âşığın âhını işiten ve dolayısıyla da âşığı anlayabilecek tek varlık odur. Âşık, sırrını başkalarına bildirmemek için sadece sabah rüzgarıyla konuşup dertleşir. Hiç kimseye güvenemediği için de sevgiliye göndereceği haberleri sabah rüzgarıyla gönderir. Bu beyitte şâir, “Teşhis” vasıtasıyla bir haberci olarak kişileştirdiği sabâdan sevgilinin huzuruna çıktığı vakit sevgiliye kendisinden bahsetmesini istemektedir.

IV. Beyit:

Çün-kim vefâña irmedi bu haste dil senüñ
Bârî cefâñ ile anı dil-dâr unıtma gel

Nesre Çevirme:

(Ey) Dil-dâr, çün-kim bu haste dil senüñ vefâña irmedi, bârî anı cefâñ ile unıtma gel.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey gönül alan sevgili, mademki bu hasta gönül senin vefana kavuşamadı, bari onu cefan ile unutma.

Sevgilinin âşığa yaptığı her türlü zulüm ve cefâ âşık için bir lütuftur. Çünkü, sevgilinin âşığa cefâ etmesi demek sevgilinin âşığın farkında olması demektir. Zaten, bu dünyada kavuşma ümidini pek taşımayan âşık için bu durum oldukça önemlidir. Âşık için, sevgilinin kendisini övmesi de birdir, sövmesi de birdir. “vefâ” ve “cefâ” kelimeleri arasında “Cinâs-ı Lâhık” sanatının yapıldığı bu beyitte şâir, sevgiliye ‘bana vefa göstermedin, bari cefa göstererek beni şereflendir’ diye seslenmektedir.

V. Beyit:

Dimişdüñ iy perî ki Cem’i vasla irgürem

Dimeli olmasun saña tekrâr unitma gel

Nesre Çevirme:

İy perî ki Cem’i vasla irgürem dimişdüñ. Saña tekrâr dimeli olmasun, unitma gel.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey peri, Cem’i vasla kavuşturayım demiştin. Sana tekrar demek gibi olmasın ama bunu unutma, gel.

Âşığın bu dünyada en çok arzu ettiği şeylerden bir tanesi sevgiliye kavuşmaktır. Âşık, her daim bu arzuyla yarıp tutuşur. Ancak, sevgili, âşığın bu arzusunu hiçbir zaman yerine getirmez. Bu beyitte şâir, sevgilisine, beni vasla kavuşturacaktın, artık beni vasla ulaştır demektir.

Bu beyitte, “perî” kelimesiyle sevgili kastedildiği için “İsti’âre”, “iy” hitabıyla da “Nidâ” sanatı yapılmıştır.

GAZEL 25**I. Beyit:**

Kazıd iy dost kazıd hatt-ı semen-sâyufñ gel

Saklama ebr-i siyehde sanemâ ayufñ gel

Kelimeler:

Semen-sâ(a.f.b.s): 1-) yasemin döşeyen 2-) yaseminimsi

Ebr(f.i): bulut

Nesre Çevirme:

Kazıd iy dost hatt-ı semen-sâyufı gel kazıd. Sanemâ ebr-i siyehde ayuñı gel saklama.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Kazıt ey dost, yasemine benzeyen ayva tüylerini gel kazıt. Ey put gibi güzel olan sevgili, siyah bulutta ayını gel saklama.

Sevgilinin güzellik unsurlarından olan ayva tüyleri, daha çok, sevgilinin yüzünün güzelliğini perdelemesi itibariyle ele alınır. Âşık, sevgilinin, bazen, ayva tüylerini kazıyıp dünyayı güneş yüzüyle aydınlatmasını isterken, bazen de, sevgilinin, yüzünü ortaya çıkartarak bütün cihanı fitneye boğacağından korktuğu için ayva tüylerini kazıtmamasını ister. Bu beyitte ise şâir, sevgilinin ayva tüylerini, ayın önünde duran bir bulut gibi algılayarak onları kazıtmamasını istemiştir. Sevgilinin ayva tüylerini kazımasıyla da geceyi aydınlatan bir ay olarak düşünülen sevgilinin yüzü ortaya çıkacaktır.

Bu beyitte, “sanemâ” ifadesiyle sevgili kastedildiği için “İsti’âre”, yine aynı ifadedeki Türkçede “ey” anlamına gelen “â” Farsça hitabıyla da “Nidâ” sanatı yapılmıştır. Diğer taraftan, “ey dost→sanemâ” ve “hatt-ı semen-sây→ebr-i siyeh” eşleştirmesiyle de “Leff ü Neşr-i Gayr-ı Müretteb” sanatı yapılmıştır.

II. Beyit:

Dest-keş kılma kaşuñ yayını agyâra müdâm

Her kişiye sanemâ sunma igen yayuñı gel

Kelimeler:

Dest-keş(f.b.s): 1-) el çeken, gözleri görmeyen kimseyi elinden tutup gezdiren 2-) bir işten vazgeçen 3-) el uzatan, dilenci 4-) i. Kazanç 5-) at ve yay gibi elde kolaylıkla idare olunan şey.

Nesre Çevirme:

Sanemâ, kaşuñ yayını müdâm agyâra dest-keş kılma, igen yayuñı her kişiye sunma gel.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey put gibi güzel olan sevgili, kaşının yayını her zaman rakiplerin eline verme, bu şekilde yayını herkesin eline verip durma.

Daha öncede belirtildiği gibi, divan şiirinde, sevgilinin kaşları eğriliği itibariyle yaya benzetilir. Sevgili, yay gibi gergin olan kaşlarıyla âşığa kirpik okları atarak âşğın yaralanmasına sebep olur. Âşık da sevgilinin kirpik oklarıyla yaralanmak için can atar. Çünkü, sevgilinin kirpik oklarını âşığa göndermesi âşık için büyük bir lütuftur. Diğer taraftan, âşık, sevgilinin, her hangi bir şekilde rakiplerle ilişki içerisinde bulunmasını istemez. Ona göre, rakip bir şeytandır ve iman sahibi kişilerin şeytandan uzak durması gerekmektedir. Ancak, âşğın bütün bu feryatlarına ve uyarılarına rağmen sevgili rakiplere yakınlık göstermekten geri durmaz. Hatta âşğı görmezlikten gelip sürekli rakiplerle dostluk kurar. Bu beyitte de görüldüğü üzere, sevgili, kaşlarının yayını âşğın gözleri önünde rakiplerin eline vermektedir. Bu da her zaman olduğu gibi âşğı sonsuz derecede yaralamaktadır.

Bu beyitte, “sanemâ” ifadesinde sevgili kastedildiği için “İsti’âre”, yine aynı ifadede Türkçede “ey” anlamına gelen Farsça “â” hitabıyla da “Nidâ” sanatı yapılmıştır. Diğer taraftan, “kaş” “yay”a benzetilerek “Teşbih-i Belîğ” sanatı yapılmıştır.

III. Beyit:

Devr-i zülfünde koma kim geze rüsvây gönül

Bagla ol bend-i belâ dâmına rüsvâyuñı gel

Kelimeler:

Rüsvây(f.s): rezil, itibarsız, hasysiyetsiz.

Dâm(f.i): 1-) tuzak, ağ 2-) yırtıcı olmayan vahşi hayvan

Nesre Çevirme:

(Ey sevgili) koma kim, rüsvây gönül devr-i zülfünde geze. Rüsvâyuñı ol bend-i belâ dâmına bagla, gel.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) bu rezil gönlü, senin saçlarının etrafında gezmesi için bırakma. Bu (senin aşkın için) rezil olmuşu belâ kemendinin tuzağına bağla, gel.

Divan şiirinde çok farklı telakkilerle ele alınan sevgilinin saçları zaman zaman tuzak olarak karşımıza çıkar. Daha çok âşığın “gönül kuşu”nu avlamak için kurulmuş olan bu tuzağa binlerce âşığın gönlü takılmıştır. Âşık için burada takılmak her ne kadar bir belâ olsa da âşık, buraya bağlanıp kalmaya can atar. Çünkü, gerçek âşık olabilmek için belâ ile hem-hâl olmak gerekmektedir. Kişi belâyâ uğramadan bekâyâ ulaşamaz.

Bu beyitte, “rûsvâyûñı” ifadesiyle âşık kastedildiği için “İsti’âre” sanatı yapılmıştır.

IV. Beyit:

Beni ger cevr ile öldürmek ise rây-ı savâb

Vaktidür egleme eyle sanemâ râyuñı gel

Kelimeler:

Rây(a.i): 1-) rey, fikir, oy 2-) raca, Hint hükümdarı 3-) (râyetin c.) sancak, bayrak

Savâb(a.i): 1-) doğruluk, dürüstlük; doğru hareket, doğru davranış, doğru düşünce 2-) i. Doğru, dürüst.

Nesre Çevirme:

Sanemâ, ger, rây-ı savâb beni cevr ile öldürmek ise vaktidür, egleme, râyuñı eyle, gel.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey put gibi güzel olan sevgili, eğer, doğru fikir beni zulüm ile öldürmek ise zamanıdır, egleme, fikrini uygula, gel.

Divan şiiri telakkisi içerisinde sevgili, daima âşığın canına kasteden bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum daha çok, âşığı acı ve ızdırıp içinde inleterek hayatına nihayet vermek şeklinde gerçekleşmektedir. Aslında, sevgilinin bu tavrı âşığın bir algılayışı olarak gözüktür. Yani, sevgilinin âşığı öldürme tavrı bilinçli olarak ortaya çıkmaz. Sevgilinin rakiplerle ünsiyet kurması âşığa acı verdiği için âşık, bu durumu

sevgilinin kendi canına kastetmesi şeklinde algılamaktadır. Zaten, divan şiirinin genel yapısı içerisinde, sevgili, âşığı hiçbir zaman fark etmez. Durum böyle olduğu için de sevgilinin fark etmediği birisi için bilinçli olarak bir takım kötü düşünceler beslemesi mümkün gözükmemektedir. Kısacası, âşık bu tavrı kendi dünyasında kurgulamaktadır. Benzer bir kurgunun sonucu olarak karşımıza çıkan bu beyitte âşık, sevgilisine, eğer, beni zulüm ile öldürmek doğru bir düşünceyse beklemeden beni öldür demektedir. Aslında, âşığın bu düşüncede olmasının nedeni, sevgilinin elinden ölümü tattığında gerçek ölümsüzlüğe kavuşacağına inanmasıdır. Bu da, Türk tasavvuf düşüncesindeki “ölmeden evvel ölmek” anlayışına uygun düşmektedir.

Bu beyitte, “sanemâ” ifadesinde sevgili kastedildiği için “İsti’âre”, yine aynı ifadede Türkçede “ey” anlamına gelen Farsça “â” hitabıyla da “Nidâ” sanatı yapılmıştır.

V. Beyit:

Aglamakdan gözi kan toldı Cem’üñ sıhhat için
Sürmedür çek gözine hâk-i reh-i pâyuñı gel

Nesre Çevirme:

Cem’üñ gözi ağlamakdan kan toldı. Hâk-i reh-i pâyuñı sıhhat için gözine çek, gel. Sürmedür.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) Cem’in gözü ağlamaktan kan doldu. Senin ayağının toprağını iyileşmesi için onun gözüne çek, gel. (Çünkü o) sürmedir.

Divan şiirinde, âşık, sevgilinin kendisine ettiği zulümlerden dolayı geceleri sabahlara kadar ağlamaktadır. Bu ağlama öyle uzun sürer ki, belli bir süre sonunda âşığın gözleri ağlamaktan görmez olur. Divan şiirindeki bu durum, genellikle, Kur’an-ı Kerim’de geçen Hz. Yusuf ve Hz. Yakup kıssasını hatırlatmaktadır. Bilindiği gibi, Hz. Yusuf, Hz. Yakup’un en sevdiği oğludur. Babalarının Hz. Yusuf’a bu denli sevgi göstermesini kıskanan diğer kardeşler Hz. Yusuf’u önce bir kuyuya atarlar, daha sonra da köle olarak Mısırlı bir kervana satarlar. En sevdiği oğlunu kaybeden Hz. Yakup’un gözleri ağlamaktan belli bir süre sonra görme yeteneğini kaybeder. Yıllar sonra oğluna kavuşan Hz. Yakup, Hz. Yusuf’un gönderdiği hırkayı görmeyen gözlerine sürer.

Hırkayı gözlerine sürdükten sonra Hz. Yakup'un gözleri tekrar açılır. Divan şiirinde şâirler, sık sık bu olaya göndermeler yapar. Yapılan teşbih ve mecazlarda âşık, kendisini Hz. Yakup'la, sevgilisini de Hz. Yusuf'la özdeşleştirir. Bu beyitte ise şâir, ağlamaktan dolayı rahatsızlanan gözlerine sevgilinin ayağının toprağının iyi geleceğine inanmaktadır.

GAZEL 26

I. Beyit:

Zâr ol iy dil bülbüli kim mürg-zâr eksük degül

Nâleñe âheng ider bir mürg-zâr eksük degül

Kelimeler:

Mürg-zâr(f.bi): kuş yatağı, kuşu bol olan yer.

Nesre Çevirme:

İy dil bülbüli zâr ol kim, mürg-zâr eksük degül. Nâleñe âheng ider bir mürg-zâr eksük degül.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey gönül bülbülü inle ki, inleyecek yer eksik değil. İniltilerine ahenk tutacak bir inleyen kuş eksik değildir.

Bülbül, gül bahçesinin en güzel varlığı olan güle âşıktır. Bülbül, güle olan aşkından dolayı sürekli feryat ederek çektiği ıztırapları hoş nağmeleriyle terennüm etmeye çalışır. Ancak, gül, bülbülün bu inlemelerini ve feryatlarını duymazlıktan gelerek bülbülü daha da kahretmekten geri durmaz. Divan şiirinde, âşık, kendisini bülbülle kıyaslayarak sevgilinin cefasından dolayı içine düştüğü ıztırabı tıpkı bir bülbül gibi inleyerek terennüm ettiğini söyler. Bu beyitte şâir, bir bülbüle benzettiği gönlüne seslenerek inleyecek yerin ve iniltilerine ahenk tutacak bülbül sesinin var olduğunu ifade etmektedir.

Bu beyitte, “dil” “bülbül”e benzetilerek “**Teşbih-i Belîğ**” sanatı yapılmıştır. Diğer taraftan, “iy” hitabıyla da “**Nidâ**” sanatı yapılmıştır.

II. Beyit:

Hâk-i pâyuñ öñ süpürmiş dîdeden nâ-geh müjem
Arada ol mâcerâ için gubâr eksük degül

Kelimeler:

Nâ-geh(f.b.s): 1-) vakitsiz 2-) ansızın, birden bire

Müje(f.i): kirpik

Gubâr(a.i): toz

Nesre Çevirme:

Müjem dîdeden öñ nâ-geh hâk-i pâyuñ süpürmüş. Arada ol mâcerâ için gubâr eksük degül.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Kirpiğim gözden önce ansızın ayağının toprağını süpürmüş. Arada o macera için toz eksik değildir.

Divan şiirinde âşık, sevgili ilgili her türlü şeye büyük saygı gösterir. Onun için sevgilinin eşiği bir kâbe, ayağının toprağı göze sürülecek bir sürmedir. Bu beyitte de görüldüğü gibi, âşık, kirpiklerini sevgilinin ayağının toprağını süpüren bir süpürge yerine koymaktadır.

III. Beyit:

Tâkdan düşürdi beñzer kaşlaruñ iy seng dil
Kim bu göñlüm şîşesinde inkisâr eksük degül

Kelimeler:

Tâk(a.i): 1-) bina kemeri 2-) yarım daire şeklinde kapı ve pencere üstü 3-) kubbe, kümbet.

İnkisâr(a.i): 1-) kırılma 2-) gücenme 3-) beddua, ilenç 4-) fiz. kırılma

Nesre Çevirme:

İy seng dil, kaşlaruñ beñzer tâkdan düşürdi. Kim, bu göñlüm şîşesinde inkisâr eksük degül.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey taş gönüllü, (gönlümü) senin kaşların sanki tâkdan düşürdü. Ki, bu gönlümün şişesinde kırılma eksik değildir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, divan şiirinde sevgili, âşığı incitmekten çekinmemektedir. Âşık ise, sevgilinin kendisine karşı sergilidiği bu kırıcı davranışlardan bazen acı duymakta, bazen de duyduğu bu acılara tahammül gösterip sevgiliden gelen her şeye şükretmektedir. Bu durum, gerçek hayatın algılayışıyla uyuşmamakla birlikte tasavvufi anlayışa uygun düşmektedir. Çünkü, tasavvufi anlayışa göre bu dünyanın geçici zevklerine takılıp kalmamak en büyük erdemdir. Âşık ise bu dünyanın geçici zevklerinden kendisini mahrum bıraktığı için sevgiliye teşekkür etmektedir. Şekli itibariyle bina kemerine benzetilen kaşların etrafında şekillenen bu beyitte şâir, soyut anlamlı ve somut anlamlı kelimeleri bir biriyle ilişkilendirerek bir anlam dünyası üretmeye çalışmıştır. İlk olarak “seng” ve “gönül” kelimeleri somut ve soyut anlamlı kelimeler olarak dikkatimizi çekmektedir. Diğer taraftan “gönl”ün “kaşlar”dan düşmesi ve “gönül şişesi”nin kırılması da soyut somut kaynaşmasının bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu beyitte, “dil” “seng”e ve “gönül” “şişe”ye benzetilerek “**Teşbih-i Belîğ**” sanatı yapılmıştır. Diğer taraftan, “inkisâr” kelimesi hem “kırılma” hem de “gücenme” anlamları anlaşılabilir şekilde kullanılmıştır. Bunun için burada “**İham**” sanatı yapılmıştır. Aynı zamanda, “seng dil” ifadesiyle sevgili kastedildiği için “**İsti’âre**”, “iy” hitabıyla da “**Nidâ**” sanatı yapılmıştır.

IV. Beyit:

Ben umardum Sidre kaddüñi sâyesinde hoş geçem

Yoksa her bir bâgda serv ü çenâr eksük degül

Kelimeler:

Sâye(f.i): 1-) gölge 2-) koruma, sahip çıkma 3-) yardım

Nesre Cevirme:

Ben Sidre kaddüñi sâyesinde hoş geçem (diye) umardum. Yoksa her bir bâgda serv ü çenâr eksük degül.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) ben senin Sidre boyunun gölgesinde hoş bir şekilde yaşarım diye umardım. Yoksa her bahçede selvi ve çınar eksik değildir.

Divan şiirinde sevgilinin boyu çeşitli teşbihlere konu olur. Bu teşbihlerden bir tanesi de Sidre'dir. Sidre, lûgat anlamı olarak "Arabistan kirazı" demektir. Kur'an-ı Kerim'de iki yerde (Necm 14, 16) geçen Sidre'nin arşın sağ yanında bulunan bir ağaç olduğu bildirilmektedir. Hadislere göre Sidre, altıncı kat gökte bulunmaktadır. Gök yüzüne yükselenler ancak buraya kadar çıkabilirlermiş. Nitekim Miraç gecesi Peygamberimiz de Cebrâil'i burada görmüştür. Sidre'nin yanında cennet vardır ve cennetin nehirleri onun altından akar. Sidre'den ötesi Allah'ın Zât alemidir. Sidre, beşer bilgisinin ve amellerinin son hudududur. Muttakiler ile şehitlerin ruhları burada mahşeri bekleyeceklerdir. Sidre'yi Tûbâ ile karıştıranlar da vardır. Sidre kelimesi daha çok "müntehâ" kelimesiyle birlikte kullanılır. "Sidretü'l-müntehâ" (son uçtaki kiraz ağacı), ulaşılabilecek en yüksek yer olduğu için divan şiirinde sevgilinin uzun boyunu anlatmakta kullanılır.⁴⁸ Daha önce de belirtildiği gibi, âşık için sevgilinin bulunduğu yer bir cennettir. Bu beyitte ise, âşık sevgilinin boyunu Sidre'ye benzeterek sevgilinin semtini yine cennetle özdeşleştirmiştir. Âşık, sevgilisine, "ben, senin Sidre'ye benzeyen boyunun gölgesinde yaşayacağımı umuyorum. Eğer, ben bir ağaç gölgesi isteseydim her bahçede selvi de çınar da çok" demektedir. Yani, âşık, ben yalnız seni istiyorum, senden başka her şey ve herkes benim için sıradan bir varlık konumundadır demektedir.

Bu beyitte şâir, sevgilinin "kadd"ini "Sidre"ye benzeterek "Teşbih-i Belîğ" sanatı yapmıştır.

V. Bevit:

Yâr yokdur dime iy Cem bülbül-i gûyâ gibi
Sen hezâr it nâleñi bir gül-'izâr eksük degül

Kelimeler:

Gûyâ(f.s): 1-) söyleyen, söyleyici 2-) zf. sanki, diyelim ki.

Hezâr(f.i): 1-) bülbül 2-) bin 3-) pek çok

Nesre Çevirme:

⁴⁸ İskender Pala, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, "Sidre" maddesi, Ankara, 1995, s.481

İy Cem, bülbül-i gûyâ gibi yâr yokdur dime. Sen nâleñi hezâr it. Bir gül-‘izâr eksük degül.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey Cem, konuşan bülbül gibi yâr yoktur deme. Sen binlerce feryat et. Bir gül yanaklı eksik değildir.

Divan şiirinde âşık, kendisini bülbülle özdeşleştirmektedir. Çünkü, bülbül de tıpkı âşık gibi her zaman feryat ve âh etmekte, sevgilisinin aşkını tatlı tatlı şakıyarak terennüm etmektedir. Ancak bu beyitte, şâir, bülbülü veya bülbülün şakımasını farklı bir açıdan ele almıştır. Burada âşık, bülbülün şakımasını, uğruna feryat edilecek bir sevgili yok şeklinde algılamaktadır. Fakat, bu söylediğinden hemen vazgeçerek kendisine bir gül yanaklının mutlaka bulunacağını ifade etmiştir.

Bu beyitte, “iy” hitabıyla “Nidâ” sanatı yapılmıştır. Şâir, bu beyitte, teşbihin bütün unsurlarını (Cem: benzeyen, bülbül-i gûyâ: kendisine benzetilen, gibi: benzetme edatı, yâr yok demek: benzetme yönü) zikrederek “Teşbih-i Mufassal” sanatı yapmıştır. Diğer taraftan, “izâr” “gül”e benzetilerek “Teşbih-i Belîğ” sanatı yapılmıştır.

GAZEL 27

LBeyit:

Görinen çarh-ı mu‘allak dūd-ı âhumdur benüm
Hem firâz-ı ‘arş-ı a‘zam tekye-gâhumdur benüm

Kelimeler:

Mu‘allak(a.s): 1-) ta’lik edilmiş, asılmış, asılı 2-) havada, boşta duran (bir yere dayanmadan) 3-) sürüncemede kalmış (iş) 4-) bağlı

Firâz(f.i): 1-) yokuş, çıkış 2-) yüksek, yukarı 3-) s. Yükselten, kaldıran

Nesre Çevirme:

Çarh-ı mu‘allak görinen benüm dūd-ı âhumdur. Hem firâz-ı ‘arş-ı a‘zam benüm tekye-gâhumdur.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Gökyüzünde asılı olarak görünen şey benim âhımın dumanıdır. Arşın en tepesi benim tekkemdir.

Divan şiirinde, âşık, çektiği aşk ızdırabından dolayı sürekli âh etmektedir. Âşığın çektiği âh öyle kuvvetlidir ki, âşığın ağzından çıkan dumanlar bütün gök yüzünü kaplar. Bu beyitte de görüldüğü üzere, âşığın çıkardığı “âh dumanları” son derece “mübalağa”lı bir anlatımla karşımıza çıkar. Çünkü, âşık, çektiği ızdırabın büyüklüğünü yaptığı mübalağayla anlatmaya çalışır. Bu beyitte âşık, âhından çıkan dumanların gök yüzünü oluşturduğunu ve arşın en yüce noktasının kendi tekkesi olduğunu söylemektedir. Yani, âşık, bir anlamda, benim âhım olmasaydı gök yüzü olmazdı demeye çalışmaktadır. Dolayısıyla da gök yüzünü oluşturanın kendisi olduğuna göre onun en yücesine kurulmak da yine kendi hakkıdır.

II. Beyit:

Leblerüñ ‘aksi tutaldan çeşm-i hûnînde vatan
Gûşe-i mey-hâne her dem hâne-kâhumdur benim

Kelimeler:

Hûnîn(f.b.s): kanlı, kana bulaşmış

Hâne-kâh(f.b.i): ev

Nesre Çevirme:

Leblerüñ ‘aksi çeşm-i hûnînde vatan tutaldan gûşe-i mey-hâne her dem benim hâne-kâhumdur.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) senin dudaklarının aksi kanlı gözlerde vatan tutalından beri meyhaneye köşesi her an benim evim olmuştur.

Divan şiirinde, sevgilinin sahip olduğu şeylerin gündeme gelmesi âşığın kahrolmasına yetmektedir. Sevgili gülümsese âşık kahrolur; âşık, sevgilinin yüzünü görse yine kahrolur. Âşığın bu şekilde kahrolmasının sebebi, sevgilinin âşığa ait olmamasıdır. Yani, âşık, sevgilinin güzelliklerini gördükçe bu güzelliklerin sahibi olamamaktan dolayı kahrolmaktadır. Âşığın bu derece dertlenmesinden sonra âşığa teselli verecek olan tek yer meyhanedir. Âşık, meyhanede içtikçe kendinden geçer,

kendinde geçtikçe de bu dünyadan uzaklaşır. Bu beyitte şâir, sevgiliye, senin dudaklarını gördüğümünden beri meyhane benim evim oldu diye seslenmektedir. Bilindiği gibi, sevgilinin dudağının rengi kırmızıdır. Bu beyitteki âşığın kanlı gözünün rengiyle dudakların rengi arasındaki ilişki de unutulmamalıdır.

III. Beyit:

Zülfüñ ucundan getüren ben za'ife dem-be-dem

Bunca derd ile belâ baht-ı siyâhumdur benüm

Nesre Cevirme:

Ben za'ife zülfüñ ucundan dem-be-dem bunca derd ile belâ getüren benüm baht-ı siyâhumdur.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) ben güçsüze senin saçlarının ucundan zaman zaman bunca derd ve belâ getiren benim kara bahtımdır.

Âşığın bahtı hiçbir zaman âşığın yüzüne gülmez. O, sanki, her zaman belâların en büyüğünü çekmek zorundadır. Yani, âşığın çektiği sıkıntılar her ne kadar sevgiliden kaynaklansa da âşik bu sıkıntıları bahtının karalığına bağlamaya çalışır. Bu beyitte de şâir, sevgilinin saçlarının ucundan gelen dert ve belâdan kendi kara bahtını suçlamaktadır.

IV. Beyit:

Gözlerüm yaşı nazardan düşdi merdüm-zâdedür

N'ola rahm itseñ aña kim 'özü-h^vâhumdur benüm

Kelimeler:

Merdüm(f.i): 1-) insan, adam 2-) gözbebeği

'Özü-h^vâh(a.f.b.s): özür dileyen, özür bildirerek af isteyen

Nesre Cevirme:

Gözlerüm yaşı merdüm-zâdedür, nazardan düşdi. Aña rahm itseñ n'ola kim? Benüm 'özü-h^vâhumdur.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) gözlerimin yaşı gözbebeğimin oğludur, gözden düştü. Ona merhamet etsen ne olur ki? Bu benim senden af dileyişimdir.

Daha önce de belirtildiği gibi, âşık çektiği sıkıntılardan dolayı sürekli göz yaşı dökmektedir. Âşığın döktüğü bu göz yaşları kanlı olmakla birlikte, bir nevi âşığın günahları temizleme gücüne sahiptir. Bu açıdan bakıldığında da, âşığın sevgiliden sürekli eziyet talep edip göz yaşı dökmesi daha da anlamlı bir hale dönüşmektedir. Ancak, bu beyitte, divan şiirinin genel anlam örüntüsünden biraz farklı bir yapı karşımıza çıkmaktadır. Şâir, bu beyitte, göz yaşlarını kişileştirerek onları gözbebeğinin oğlu olarak düşünmüş, diğer taraftan, “gözden düşmek” deyimiyle oynayarak göz yaşlarının gözden süzülüp gitmesini, bir hata sonucunda itibar kaybetmek anlamında kullanmıştır. Bütün bunların sonucunda da âşık, göz yaşlarının itibarlarını tekrar kazanabilmesi için sevgiliye yalvarmaktadır.

Bu beyitte, göz yaşları “Teşhis” sanatıyla kişileştirilmiş ve gözbebeğinin oğlu olarak ifade edilmiştir. Diğer taraftan, göz yaşlarının gözden süzülüp gitmesi, onların itibar kaybetmesine bağlanmış, “Hüsn-i Ta’lil” sanatı yapılmıştır.

V. Beyit:

Didüm iy dil-ber Cem’i bilmez misin güldü didi
Bilürem ol bî-nevâyı hâk-i râhumdur benüm

Kelimeler:

Bî-nevâ(f.b.s): nasipsiz, çaresiz, zavallı, fakir, muhtaç

Nesre Çevirme:

İy dil-ber, Cem’i bilmez misin didüm. Güldü, ol bî-nevâyı bilürem. Benüm hâk-i râhumdur didi.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey gönül alan, Cem’i bilmez misin dedim. Güldü, o zavallıyı bilirim. Benim yolumun toprağıdır dedi.

Âşık, sürekli sevgilinin çevresinde bulunmak ister. Bunun nasıl gerçekleştiği âşık için çok önemli değildir. Âşık, ister sevgilinin eşiğinde köpek olsun, ister sevgiliye

köle olsun, isterse sevgilinin yolunda bir toprak zerresi olsun fark etmez. Onun için önemli olan tek şey sevgilinin yakınlarında bulunmaktır. Bu beyitte de şâir, sevgilisinin yolunda toprak olması fikrini sevgiliye teyit ettirmektedir.

Bu beyitte, “dil-ber” ifadesiyle sevgili kastedildiği için “İsti’âre”, “iy” hitabıyla da “Nidâ” sanatı yapılmıştır. Diğer taraftan, “bilür misin” sorusuyla da “İstifhâm” sanatı yapılmıştır.

GAZEL 28

I. Beyit:

Olmaga yâra hem-nefes n’idelüm
Var durur cânda bu heves n’idelüm

Nesre Çevirme:

Yâra hem-nefes olmaga cânda bu heves var durur, n’idelüm?

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Sevgiliye arkadaş olmak için canda heves vardır, ne yapalım?

Daha önce de belirtildiği gibi, divan şiirinde âşık, sevgilinin yakınlarında olmak için can atar. Ancak, âşık, sevgiliye yakın olma fırsatını çok ender yakalar. Sevgiliye yaklaşmak ne kadar zor olursa olsun âşık, içinde yanan bu arzu ateşinin önüne geçemez. Bu beyitte, şâir, sevgiliye arkadaş olma fikrinin imkansız bir şey olduğunun farkındadır. Ancak, bunu istemenin elinde olmadığını “n’idelüm” sorusuyla belirtmektedir.

Bu beyitte şâir, “n’idelüm” sorusunu sorarak “İstifhâm” sanatı yapmıştır.

II. Beyit:

Dil virenlerde şâne buldı hemîn
Zülf-i dil-dâra dest-res n’idelüm

Kelimeler:

Şâne(f.i): tarak

Hemîn(f.e.zf.s): bu bile, tıpkı bu; çok

Dest-res(f.b.i): kuvvet ve zenginlik

Nesre Çevirme:

Şâne, zülf-i dil-dâra dil virenlerde hemîn dest-res buldı, n'idelüm?

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Tarak, gönül alan sevgilinin saçlarına gönül verenlerde pek çok zenginlik buldu, ne yapalım?

Divan şiirinde, sevgilinin saçları bir tuzak olarak algılanır. Sevgilinin kurduğu bu tuzağa pek çok âşığın gönlü yakalanır. Öyle ki, sevgilinin saçlarının her bir telinde bin âşığın gönlünün aslı olduğu söylenir. Aslında, âşıkların amacı saçlarda takılıp kalmak değildir. Âşıklar, saçları geçerek sevgilinin âb-ı hayat dağıtan dudaklarına ulaşmak ister. Ancak, hiçbir âşık, zulumâtı geçmeyi başaramaz. Bu beyitte de belirtildiği gibi sevgilinin saçlarında asılı olan âşıkların gönlü, bir anlamda sevgilinin zenginliği olarak algılanmaktadır. Çünkü, sevgili, ne kadar çok gönül avlayabilirse sevgilinin büyüklüğü de o derece artar.

Bu beyitte, “dil-dâr” ifadesiyle sevgili kastedildiği için “İsti'âre” sanatı yapılmıştır. “n'idelüm” sorusuyla da “İstifhâm” sanatı yapılmıştır.

III. Beyit:

‘Ârızuñ hasretinden akıduram
Dîdeden Nîl ile Aras n'idelüm

Kelimeler:

‘Ârız(a.s): 1-) gelen 2-) i. Tesâdüfi vak'a 3-) dağ, bulut v.s gibi görmeye mani olan her şey 4-) yanak

Nesre Çevirme:

‘Ârızuñ hasretinden dîdeden Nîl ile Aras akıduram, n'idelüm?

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) yanağının hasretinden dolayı gözlerimden Nil ve Aras nehirleri akıtırım, ne yapalım?

Âşık, sevgiliye duyduğu hasretten dolayı sürekli göz yaşları dökmektedir. Genel itibariyle kanlı olan bu göz yaşları bütün cihanı sele boğduğu gibi, bu beyitte de

görüldüğü gibi, Nil ve Aras nehri gibi coşup gider. Şâirin de belirttiği gibi, âşığın göz yaşı dökmekten başka elinden bir şey gelmez.

Bu beyitte şâir, gözlerinden dökülenin “Nîl ü Aras” olduğunu söyleyerek “Mübalağa” yapmıştır. Yine, bu beyitte, “n’idelüm” sorusuyla “İstifhâm” sanatı yapılmıştır.

IV. Beyit:

Hele biz dirdük iltimâs idelüm
Hâsıl olmazsa mültemes n’idelüm

Kelimeler:

İltimâs(a.i): 1-) kayırma 2-) arka, kayırıcı 3-) yapılmasını isteme. (asıl manası: “tutunma, tutma”dır)

Mültemes(a.s): iltimaslı, kayırılan

Nesre Cevirme:

Biz hele iltimâs idelüm dirdük. Mültemes hâsıl olmazsa n’idelüm?

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Biz hele iltimas edelim derdik. İltimas edilen ortaya çıkmazsa ne yapalım?

Divan şiirinde, âşık, sevgiliyi her şeyden ve herkesten üstün tutar. Ona göre, bu dünyada, sevgiliden ve sevgilinin aşkından başka önemsenecek ve değer verilecek bir şey yoktur. Bu beyitte şâir, sevgiliye olan aşkını her yerde dile getirdiğini, ancak, iltimas ettiğinin, yani, sevgilinin ortaya hiçbir zaman çıkmadığını vurgulamaktadır.

Bu beyitte, “iltimâs” ve “mültemes” kelimelerinde “İstikak” sanatı vardır. Diğer taraftan, “mültemes” kelimesiyle sevgili kastedildiği için “İsti’âre” sanatı yapılmıştır.

V. Beyit:

Cem nice istemeye vasluñı kim
Gitmedi cândan ol heves n’idelüm

Nesre Cevirme:

Cem vasluñı nice istemeye kim? Cândan ol heves gitmedi, n’idelüm?

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Cem, sana kavuşmayı nasıl istemesin ki? Candan o heves gitmedi, ne yapalım?

Divan şiirinde vuslat, bir âşık için gerçekleşmesi çok zor olan bir hadisedir. Çünkü, sevgilinin yakınına bile yaklaşmanın imkansız olduğu bir durumda sevgiliye kavuşmayı istemek bir hayal noktasında gözükmektedir. Bunun yanında, bazen de âşık, vuslatı kendisi istemez. Çünkü, vuslatın, aşkı öldüreceği düşünülür. Bunun için âşık, vuslata kavuşmayı istemekten kaçınır. Bu beyitte ise, âşık, sevgiliye kavuşmayı istediğini, çünkü, bu arzuyu içinden bir türlü atamadığını söylemektedir.

Bu beyitte şâir, “nice istemeye” ve “n’idelüm” sorularını sorarak iki ayrı yerde “İstifhâm” sanatı yapmıştır.

GAZEL 29**I. Beyit:**

Çün melâhat Mısır’ın tahtında sultânsın begüm
Yûsuf-ı hüsn ü letâfet şâh-ı hûbânsın begüm

Kelimeler:

Melâhat(a.i): 1-) güzellik, yüz güzelliği 2-) kadın adı

Hûbân(f.i): güzeller, iyiler.

Nesre Çevirme:

Begüm, çün melâhat Mısır’ın tahtında sultânsın. Begüm, Yûsuf-ı hüsn ü letâfet şâh-ı hûbânsın.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Beyim, mademki, güzellik Mısır’ının tahtında sultansın (o zaman sen) nezaket ve güzelliğin Yusuf’u, güzellerin padişahısın.

Sevgili, güzellik mülkünün sultanıdır. Sevgilinin güzelliği dünyadaki hiçbir şeyle kıyas kabul etmez. Divan şiirinde, sevgili, güzellik itibariyle Hz. Yusuf’a teşbih edilir. Bilindiği gibi, Hz. Yusuf güzelliğiyle Mısır’daki herkesi kendisine meftûn etmiştir. Güzelliğiyle dillere destan olan Mısır’ın maliye bakanının (aziz) karısı Züleyha da Hz. Yusuf’a aşık olmuş ve bu konuda hakkında çıkan dedikodulara bile aldırmandan Hz. Yusuf’u sevmeye devam etmiştir. Bu beyitte de görüldüğü gibi, divan şiirinde,

sevgili, güzellik Mısır'ının sultanı olarak düşünülmüştür. Burada şâir, sevgiliye, “mademki sen güzellik Mısır'ının sultanısın, o zaman güzelliğin Yusuf'u ve güzellerin padişahısın” demektedir.

Bu beyitte, Kur'an-ı Kerim'deki Hz. Yusuf kıssasına “**Telmih**” yapılmıştır. “Begüm” kelimesiyle sevgili kastedildiği için “**İsti'âre**” yapılmıştır. Diğer taraftan, benzetileni tek, kendisine benzetileni birden fazla (“begüm: benzetilen”, “melâhat Mısır'ının tahtında sultân, Yusuf-ı hüsn ü letâfet, şâh-ı hûbân: kendisine benzetilen”) olduğu için “**Teşbih-i Cem**” sanatı yapılmıştır.

II. Beyit:

Kıl kanâ'at bir ciger biryânını ma'zûr tut

Bir iki gün hâne-i dervîşe mihmânsın begüm

Nesre Çevirme:

Begüm, kanâ'at kıl, bir ciger biryânını ma'zûr tut. Bir iki gün hâne-i dervîşe mihmânsın.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Beyim, kanaat et, bir ciğer kebabını hoş gör. Bir iki gün derviş evine misafirsın.

Âşık, bu dünyada gönlündeki aşktan başka hiçbir şeye sahip değildir. Çünkü, onun için bu dünyanın her hangi bir varlığına sahip olmak gereksiz ve boştur. Zaten, bu dünyada kendisi bir deli olarak algılandığı için geleni, gideni de yoktur. Onun tek dostu kendi derdi ve sabah yelidir. Bu beyitte ise âşığın gönlüne sevgilinin misafir olarak gelmesi beklenmektedir. Şâir, sevgiliye ikram edecek tek bir şeye sahiptir: aşk ateşiyle yanıp kebab olmuş ciğeri. Sadece bununla sevgilinin karşısına çıkmaktan çekinen âşık, sevgiliden kendisini hoş görmesini istemektedir.

Bu beyitte, “ciger” “biryân”a benzetilerek “**Teşbih-i Belîğ**” sanatı yapılmıştır. Diğer taraftan, “begüm” ifadesiyle sevgili kastedildiği için “**İsti'âre**” sanatı yapılmıştır.

III. Beyit:

Ebr bigi karşusından sen mehûñ gitmez rakîb

Anuñ içün dide-i 'uşşâka pinhânsın begüm

Kelimeler:

‘Uşşâk(a.i): âşıklar

Pinhân(f.s): gizli

Nesre Çevirme:

Begüm, rakîb ebr bigi sen mehûñ karşısından gitmez. Anuñ için dîde-i ‘uşşâka pinhânsın.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Beyim, rakip bulut gibi sen ayın karşısından gitmez. Onun için, sen âşıkların gözlerine gizlisin (âşıkların gözlerine gözükmeyişin).

Divan şiirinde rakip, âşıkla aşk mücadelesine girişen bir karakterdir. Rakip, âşık dışında sevgiliye yakın olan her şey veya herkes olabilir. Sevgili, âşiğa yüz vermeyip rakiplerle dostluk kurar, onların eğlencelerine katılır. Bu durum karşısında âşık, sevgiliyi uyarmaya çalışır. Rakibin uğursuzluğunu ve kötü niyetli oluşunu anlatmaya çalışır. Ancak, sevgili, âşığın bu konuda söylediklerini dinlemeyerek rakiple dostluğunu devam ettirir. Sonuç itibariyle baktığımızda, rakip de sevgilinin bir âşığıdır. Bundan dolayı da âşıkla arasında sürekli bir rekabet vardır. Âşık, rakip için akla gelebilecek bütün kötü sıfatları kullanır: bed yüzlü, kara yüzlü, it, şeytan, diken, bulut...v.s. Bu beyitte ise, şâir, rakibi buluta benzeterek rakibin bir bulut gibi sevgiliyle âşıklar arasına girdiği için âşıkların sevgiliyi göremediğini söylemektedir.

Bu beyitte, teşbihin üç unsuru (rakip: benzetilen, ebr: kendisine benzetilen, bigi: benzetme edatı) zikredilerek “Teşbih-i Mücmel” sanatı yapılmıştır. Diğer taraftan, “meh” ve “begüm” ifadeleriyle sevgili kastedildiği için bu kelimelerde ayrı ayrı “İsti’âre” sanatı yapılmıştır.

IV. Beyit:

Dün beni öldürmege kasd eylemiş idüñ bu gün
Şöyle beñzer kim ol hayr işe peşîmânsın begüm

Nesre Çevirme:

Begüm dün beni öldürmege kasd eylemiş idüñ. Bu gün şöyle beñzer kim ol hayr işe peşîmânsın.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Beyim, dün beni öldürmeye niyetlenmiştin. Bu gün, sanki, o hayırlı işe pişmansın.

Âşığın bu dünyada kavuşmayı arzuladığı tek şey vardır: o da sevgili. Ancak, âşık için, sevgiliye kavuşmak kolay değil, belki de imkansızdır. Bunun için âşık, 'bu dünyanın geçici heveslerine aldanmadan bu dünyadan göçmek ister. Çünkü, onun için gerçek mükafat öteki dünyadadır. Bu dünyada bir beklentiye sahip olmayan âşık için en güzel ölüm sevgilinin gamze ve kirpik oklarıyla can vermektir. Âşık, her zaman bunu arzuladığı için sevgilinin böyle bir şeye niyetlenmesi onun için bulunmaz bir nimettir. Bu beyitte şâir, sevgiliye, dün beni öldürmek için niyetlenmiştin, ancak, bu gün, benim için hayırlı olan bu iş için pişmanlık duyuyorsun demektedir.

Bu beyitte şâir, "begüm" ifadesiyle sevgiliyi kasteddiği için "İsti'âre" sanatı yapmıştır.

V. Beyit:

Koma kim hicrûñ şebinde senden ayru olavuz
Kıl tecellî meclîse çün mâh-ı tâbânsın begüm

Kelimeler:

Hicr(a.i): 1-) ayrılık 2-) sayıklama, saçmalama

Şeb(f.i): gece

Nesre Çevirme:

Begüm, koma kim, hicrûñ şebinde senden ayru olavuz. Çün mâh-ı tâbânsın, meclîse tecellî kıl.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Beyim, senin ayrılığının gecesinde bizi sen, senden ayrı bırakma. Çünkü sen parlak bir aysın, meclisimizi aydınlat.

Sevgili, âşığın dünyasını ve gönlünü aydınlatan bir ışık konumundadır. Âşık, her ne konumda olursa olsun sevgilinin bulunmadığı yerde kendini zindanda hisseder. Bu beyitte, şâir, sevgiliden kendisini ayrılık gecesinde yalnız bırakmamasını istemektedir. Çünkü, âşığın meclisini aydınlatan tek ışık sevgilinin kendisidir.

VI. Beyit:

Gel günâhı var dime öldür Cem’i sabr eyleme
Cürmüñi yazmaz ferîşte dahı oglansın begüm

Kelimler:

Cürm(a.i): suç

Ferîşte(f.i): 1-) melek 2-) s. mec. İyi ve yumuşak huylu (adam) 3-) günahsız, masum

Nesre Cevirme:

Begüm, günâhı var dime, gel, sabr eyleme, Cem’i öldür. Ferîşte dahı cürmüñi yazmaz, oglansın.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Beyim, günahı var deme, gel, sabretme, Cem’i öldür. Melek dahi suçunu yazmaz, (çünkü sen) oglansın.

Yukarıda da zikredildiği gibi, âşık, sevgilinin elinden ölümü tatmak için can atmaktadır. Bu beyitte ise âşık, sevgilinin pişman olup kendisini öldürmekten vazgeçmemesi için sevgiliyi ikna etmeye çalışmaktadır. Sevgiliyi kendisini öldürmesi konusunda ikna edebilmek için ona, sen daha reşit değilsin, şeriate göre, yaptığın işlerden henüz sorumlu olacak yaşa gelmedin. Bunun için, eğer sen beni öldürürsen sana günah yazılmaz demektedir. Buradaki “oglan” kelimesi “saflığı, temizliği ve günahsızlığı” ifade etmek için kullanılmıştır. Yani, burada şâirin efemine bir anlayışa sahip olması söz konusu değildir.

GAZEL 30**I. Beyit:**

Bini redd itme kapuñdan bir dem iy şâhum benüm
Kim odur yüz süreceğ ‘âlemde der-gâhum benüm

Nesre Cevirme:

İy benüm şâhum, bini kapuñdan bir dem redd itme. Kim, benüm, ‘âlemde yüz süreceğ der-gâhum odur.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey benim sultanım, beni kapından bir an olsun reddetme. Ki, benim, bu dünyada yüz sürecek tek dergahım odur.

Aşk ikliminin sultanı olan sevgilinin mahallesine veya kapısına gelebilmek âşık için oldukça zor bir iştir. Çünkü, o, sadece garip bir köledir. Ancak, âşık için, bu dünyada sığınılacak tek yer de sevgilinin kapısıdır. Bundan dolayı âşık, her ne kadar sevgili kendisini kapısından kovsa da oradan gitmemeye çalışır. Bu beyitte de görüldüğü gibi, âşık, sevgilisine, kendisini kapısından kovmaması için yalvarmaktadır. Çünkü, onun bu dünyada sığınacak, yüz sürecek tek yeri sevgilinin kapısıdır.

Bu beyitte, “şâhum” ifadesiyle sevgili kastedildiği için “İsti’âre” sanatı yapılmıştır. Diğer taraftan, “iy” hitabıyla da “Nidâ” sanatı yapılmıştır.

II. Beyit:

Şem‘-i rûyuñ hasretinden her seher-geh iy sanem
‘Arş kandîlin uyarur şu‘le-i âhum benüm

Nesre Çevirme:

İy sanem, şem‘-i rûyuñ hasretinden her seher-geh benüm şu‘le-i âhum ‘arş kandîlin uyarur.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey put gibi güzel olan sevgili, senin yüzünün mumunun hasretinden dolayı her seher vakti âhımın kıvılcımları gök yüzü kandilini uyarır.

Hasret, insanoğlunun tahammül sınırlarını sonuna kadar zorlayan hislerden birisidir. Divan şiirinde de, âşığa, çok fazla acı çektiren hallerin başında hasret gelir. Âşığın sevgiliyi görmek için yoğun bir arzu duyması, ancak, sevgiliyi görebilmek için elinden de pek bir şeyin gelmemesi âşığı kendi kendine dertlenmeye sevk eder. Bunun sonucunda, âşık, çaresiz hastalıklara tutulmaktan kaçamaz. Âhının tasvirini yaparken oldukça “mübalağa”lı bir anlatıma başvuran şâir, bu beyitte, sevgilisine, senin yüzünün aydınlığına hasret kaldığım için âh ediyorum ve âh ettiğimde çıkan kıvılcımlar her sabah güneşi doğduruyor demektedir. Buradaki “gök yüzü kandili”nden kasıt güneştir.

Mübalağanın belirgin bir şekilde öne çıktığı bu beyitte, güneşin her seher vaktinde normal bir şekilde doğuşu, âşığın âh kıvılcımlarının şiddetine bağlanmıştır.

Bunun için burada “Hüsn-i Ta’lil” sanatı yapılmıştır. Sevgilinin “rûy”u “şem”e benzetildiği için “Teşbih-i Belîğ” sanatı yapılmıştır. “sanem” kelimesiyle sevgili kasedildiği için “İsti’âre”, “iy” hitabıyla da “Nidâ” sanatı yapılmıştır.

III. Beyit:

Âsitânuñdan beni dûr itmesün bir dem Hudâ
Kim işigün topragıdur devlet ü câhum benüm

Kelimeler:

Âsitân(f.i): 1-) eşik, papuçluk 2-) dergah, tekye

Dûr(f.s): uzak

Câh(a.i): itibar, makam, orun, mevki

Nesre Çevirme:

Hudâ, beni bir dem âsitânuñdan dûr itmesün. Kim, benüm devlet ü câhum işigün topragıdur.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Tanrı, beni bir an eşiginden uzaklaştırmasın. Ki, benim devletim ve makamım senin eşiginin toprağıdır.

Divan şiirinde, âşığın bu dünyadaki tek varlığı sevgilidir. Bunun için âşık, sevgili dışında hiçbir şeye önem vermez. Âşığın bu dünyadaki rütbesi sevgilinin kölesi olmak, makamı ise sevgilinin kapısının eşigidir. Âşık, bu dünyada bunlardan başka hiçbir şeyle ilgilenmez. Sultanına en iyi şekilde kölelik yapmaya çalışır. Bu beyitte de şâir, kendisini sevgilinin kapısından ayırmaması için Tanrı’ya yalvarmaktadır. Çünkü, onun bu dünyadaki tek varlığı ve tek makamı sevgilinin eşigidir.

IV. Beyit:

Gün yüzüñ göster koma zülfüñ gamından subha dek
Yire dökem yaşlarum seyyâresin mâhum benüm

Nesre Çevirme:

(Ey) Benüm mâhum, gün yüzüñ göster, zülfüñ gamından subha dek koma. Yaşlarum seyyâresin yire dökem.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey) benim ayım, gün yüzünü göster, saçlarının gamından sabaha kadar bırakma. Göz yaşlarımın seyyaresini yere dökeyim.

Bu beyitte, “yüz” “gün”e, “yaş” “seyyâre”ye benzetilerek “**Teşbih-i Belîğ**” sanatı yapılmıştır. Diğer taraftan, “mâhum” benim ifadesinde sevgili kastedilerek “**İsti’âre**” sanatı yapılmıştır. Aynı zamanda, “subha dek” ifadesi her iki mısra’ıda etkilediği için “**Sihri Helâl**” sanatı yapılmıştır.

V. Beyit:

Âh-ı Cem’den iy meh-i nâ-mihr-bân eyle hazer
K’oda yakar ‘âlemi âh-ı seher-gâhum benüm

Kelimeler:

Nâ-mihr-bân(f.b.s): muhabbetsiz, vefasız, sevgisiz

Nesre Çevirme:

İy meh-i nâ-mihr-bân, âh-ı Cem’den hazer eyle. Benüm âh-ı seher-gâhum‘âlemi K’oda yakar.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey vefasız ay, Cem’in âhından sakın. Benim seher vakti çıkan âhım bütün alemleri ateşlere yakar.

Daha önce de belirtildiği gibi, âşığın âhı bütün cihanı yakıp kül edecek kadar kuvvetlidir. Çünkü, âşığın âhı aşk ateşinin verdiği yüksek hararet sonucunda ortaya çıkar. Dolayısıyla da, âhın kaynağı aşk olduğu için hiçbir şeyin bu ateşe dayanması mümkün değildir. Bu beyitte şâir, sevgilisine, benim âhımdan sakın, çünkü benim âhım bütün alemleri yakabilecek güçtedir demektedir.

Bu beyitte, “meh-i nâ-mihr-bân” ifadesiyle sevgili kastedildiği için “**İsti’âre**”, “iy” hitabıyla da “**Nidâ**” sanatı yapılmıştır.

GAZEL 31**I. Beyit:**

Mümkin olmaz ki ben ol la‘l-i şeker-bârı öpem
Kadeh irür lebine ola k’anı bâri öpem

Nesre Çevirme:

Mümkin olmaz ki, ben ol la‘l-i şeker-bârı öpem. Lebine kadeh irür, ola ki, bâri anı öpem.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Benim, o, etrafa şeker yağdıran dudağı öpmem mümkün olmaz. Dudağına kadeh değer, ola ki, bari onu öpsem.

Bilindiği gibi, âşık, bu dünyadaki, camı dahil, bütün varını yoğunu sevgilinin yoluna harcamıştır. Canını sevgiliye bağışlayan âşık, cansız bir vaziyette sevgilinin hayat bağışlayan dudağından pay almak için sonsuz bir arzuyla yanıp tutuşur. Ancak, âşığın bu arzusuna erişebilmesi oldukça zordur. Çünkü, sevgili, âşığın bu tarz istek ve arzularını görmezden gelmektedir. Âşık, sevgilinin dudaklarından öpemeceğini anladığında ise, bu arzusunu dindirebilmek için dolaylı yollardan sevgilinin dudaklarına erişmeye çalışır. Bu beyitte âşık, sevgilinin dudaklarını öpmesinin mümkün olmadığını görmüş, ancak, sevgilinin şarap içmek amacıyla dudaklarını kadehe değıdirdikten sonra sevgilinin dudaklarının kadehe değıdiği yeri öperek bu arzusunu gidermek istemektedir. Cem Sultan’ın bu beyti bize Fuzûlî’nin ünlü “Su Kasidesi”ndeki şu beyti hatırlatmaktadır:

*Dest-bûsî arzûsyla ölürsem dostlar
Kûze eyleñ toprağım sunuñ amuñla yâre su*

Bu beyitte Fuzûlî, el öpme arzusıyla ölürse, toprağından testi yapılarak sevgiliye bununla su sunulmasını istemektedir. Her iki beytin de ortak noktası, şâirlerin hissettiği “öpme” arzusudur.

II. Beyit:

Ne safâdur baña sen bûseñi virmezlenesin
Ben alam leblerüñi agzuma yil-vârî öpem

Nesre Çevirme:

Sen bûseñi virmezlenesin, baña ne safâdur. Ben leblerüñi agzuma alam yil-vârî
öpem.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) sen buseni vermek için nazlanırsın, bana ne mutlu. Ben senin dudaklarını ağzıma alıp yel gibi öpeyim.

Şâirin sevgiliyi öpme arzusu bu beyitte, aleni bir tehdide dönüşmüştür. Şâir burada, sevgiliye, eğer, bana buse vermekte nazlanırsan, ne mutlu bana ki, ben de dudaklarını ağzıma alıp yel gibi öperim demektedir. Bu şekilde şâir, sevgiliyi tehdit etmektedir.

III. Beyit:

Ka'be yüzünde beñüñ çün Hacerü'l-Esved imiş
Yaraşur her nefes ol hâl-i siyeh-kârı öpem

Kelimeler:

Çün(f.e): 1-) gibi 2-) nasıl, nice 3-) çünkü, mademki

Nesre Cevirme:

Ka'be yüzünde beñüñ Hacerü'l-Esved çün imiş. Her nefes ol hâl-i siyeh-kârı
öpem, yaraşur.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) Kâbe yüzünde benim Hacerü'l-Esved taşı gibi imiş. Her nefes o
siyah beni öpsem yakışır.

Âşığın sevgiliyi öpme arzusu sürekli artarak devam eder. Bu beyitte de, âşık, sevgilinin, Kabe'deki Hacerü'l-Esved taşına benzettiği benini öpmek istemektedir. Bilindiği gibi, Hacerü'l-Esved taşı Kâbe'nin duvarında bulunan ve cennetten geldiği rivayet edilen kara bir taştır. İlk defa Hz. İbrahim tarafından Kâbe'nin duvarına konulmuş ve daha sonra Kâbe'nin gördüğü tamiratın ardından Peygamber Efendimiz tarafından şimdiki yerine yerleştirilmiştir. Peygamber Efendimiz, Kâbe'yi putlardan temizlediği sırada bu taşta dokunmamış, bilakis, ona hürmet göstermiştir. Günümüzde Müslümanlar Kâbe'yi tavaf ederken bu taşı öperler veya yanına yaklaşamazlarsa

uzaktan selamlarlar. Hacerü'l-Esved'in önceden beyaz olduğu ve insanların işlediği günahlar yüzünden karardığı söylenir.⁴⁹

Bu beyitte şâir, sevgilinin “yüz”ünü “Ka‘be”ye benzeterek “Teşbih-i Belîğ” sanatı yapmıştır. Diğer taraftan, bu beyitte, teşbihin üç unsuru (beî: benzetilen, Hacerü'l-Esved: kendisine benzetilen, çün: benzetme edatı) zikredilerek “Teşbih-i Mücmel” sanatı yapılmıştır. Aynı zamanda, Müslümanların hac esnasında Hacerü'l-Esved taşını öpmelerine de “Telmih” yapılmıştır.

IV. Beyit:

Ayaguñ öpmege çün irmez elüm durişeyin
Ola kim hâk-i rehüñ olduğu yolları öpem

Kelimeler:

Dürişmek: 1-) çalışmak, çabalamak, sebat etmek 2-) karşı karşıya gelmek, çarpışmak, mücadele etmek.

Nesre Çevirme:

Çün ayaguñ öpmege elüm irmez, durişeyin. Ola kim hâk-i rehüñ olduğu yolları öpem.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) mademki senin ayağını öpmeye elim erişmez, (o zaman ben) mücadele edeyim. Ola ki, ayağının toprağının olduğu yolları öperim.

Baştan sona âşığın sevgiliyi öpme arzusunun dile getirildiği bu şiirde âşık, her beyitte sevgilinin farklı güzellik unsurlarını öpme arzusunu dile getirmiştir. Bu beyitte ise âşığın, sevgiliyi öpme ümidi iyice azalmış, bunun için âşık, en azından sevgilinin bastığı toprağı öpme isteğini dile getirmiştir. Bu amaçla âşık, sevgiliye, senin ayağını öpmek için elim sana yetişmez ama ben senin geçtiğin yollardaki toprağı öpmek için uğraşayım diye seslenmektedir.

V. Beyit:

Cem döküp yaşları dürrini budur zikri müdâm

⁴⁹ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, “Hacerülesved” maddesi, Ankara, 1995, s.220

Hîç ola mı ki ben ol la‘l-i dürrer-bârı öpem

Nesre Çevirme:

Cem, yaşları dürrini döküp müdâm zikri budur: Hîç ola mı ki, ben ol la‘l-i dürrer-bârı öpem.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Cem, göz yaşlarının incisini döküp sürekli şöyle zikreder: benim, o inci yağdıran dudakları öpmem hiç olur mu?

Divan şiirinde, âşğın, sevgiliyi öpmesi hatta, yanına yaklaşabilmesi elbette mümkün değildir. Ancak, âşğın içinde bulunduğu aşktan dolayı bu tür arzuların esiri olması da kaçınılmazdır. Çünkü, âşğın yaptığı hareketlerde her hangi bir şuur aramak mümkün değildir. O, aşkı uğruna en başta aklından ve şuurundan vazgeçmiş bir karakterdir. Baştan sona âşğın sevgiliyi öpme arzularının bir ifadesi olarak karşımıza çıkan bu şiirin son beytinde âşık, yaşadığı hayal dünyasından sıyrılarak gerçeği kavramıştır. Her beyitte kademe kademe azalan bir öpme arzusu bu beyitte yerini bir kavrayışa bırakmıştır. Âşık, bu beyitte, sevgiliyi öpemeyeceğini acı bir şekilde anlamış ve bu durumu ağlayarak sürekli sayıklar konuma gelmiştir.

Bu beyitte şâir, “göz yaşları”nı “dürr”e benzeterek “Teşbih-i Belîğ” sanatı yapmıştır. Diğer taraftan, “mı” soru ekiyle de “İstifhâm” sanatı yapılmıştır.

GAZEL 32

I. Beyit:

Biñ yıl yanarsa ‘ışk odına bir karâra Cem

Bahr-ı gamuñda gelmeye hergiz kenâra Cem

Nesre Çevirme:

Cem, bir karâra biñ yıl ‘ışk odına yanarsa, Cem, bahr-ı gamuñda hergiz kenâra gelmeye.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) Cem, bir karar için bin yıl aşk ateşiyle yanarsa, senin gam denizinde hiçbir zaman kenara gelmeye.

Aşk, âşığı dert ve gamlarla perişan eden bir histir. Âşık, aşk derdine tutulduktan sonra ne kendini bilebilir, ne de dünyayı bilebilir. Zaten, âşık olmak demek bütün ihtiyarı sevgiliye bırakmak demek olduğu için âşık, bu durumdan pek rahatsız olmaz. Çünkü, o, aşk uğruna, neyi var neyi yoksa hepsini yele vermiştir. Bu beyitte de, şâir, sevgilinin bir kararıyla bin yıl aşk ateşiyle yanabilirse sevgilinin gam denizinden hiçbir zaman çıkmak istemediğini söylemektedir. Yani, sevgilinin gamını sonsuza kadar çekmekten büyük bir haz duyacağını ifade etmektedir.

II. Beyit:

Dimiş hatuña nâfe-i Çîn'dür hatâ ile
Bu yüz karasıla kapuña nice vara Cem

Nesre Cevirme:

Cem, hatâ ile hatuña nâfe-i Çîn'dür dimiş. Bu yüz karasıla kapuña nice vara?

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Cem, hata ile senin ayva tüyelerine Çin miskidir demiş. Bu yüz karasıyla senini kapına nasıl varsın?

Bilindiği gibi, divan şiirinde, sevgiliye ait güzellik unsurları benzerlikleri itibariyle çeşitli nesne veya kavramlara teşbih edilir, zaman zaman da teşbih edilen bu kavramlardan daha üstün oldukları zikredilir. Çünkü, sevgilinin sahip olduğu güzelliğin, bu dünyadaki veya bilinen alemdeki her hangi bir nesne ya da kavramdan kıyas kabul etmeyecek derecede üstün olduğu varsayılır. Örneğin, saç sünbüle benzetilirken, belli bir noktadan sonra sünbülün, güzellik itibariyle, sevgilinin saçının yanına dahi yaklaşamayacağı söylenir; veya, sevgilinin yüzü güneşe benzetilirken, yine bir aşamadan sonra, güneşin ışığını sevgilinin yüzünden aldığı ve güneşin sevgilinin yüzünün parlaklığını görünce kendi parlaklığından utandığı söylenir. Sevgilinin sahip olduğu güzellik unsurlarının derecesinin, kendisine teşbih edilen varlıktan daha üstün bir konuma geçmesini bu beyitte de görmekteyiz. Burada, şâir, sevgilinin ayva tüyelerini Çin miskine benzetmiş, ancak, bu benzetmenin çok sönük kalmasından dolayı sevgilinin yüzüne bakamayacağını söylemiştir. Âşığın, sevgilinin her hangi bir yönünü veya güzelliğini öveceği zaman hayalinin de ötesine geçmeye çalıştığını ya da hayalinin ötesine geçmek zorunda olduğunu söyleyebiliriz.

Bu beyitte, en iyi miskin Çin’de yapıldığına “**Telmih**” vardır. Diğer taraftan, “nice vara” sorusuyla da “**İstifhâm**” sanatı yapılmıştır. Aynı zamanda, “hat” “nâfe-i Cîn”e benzetilerek “**Teşbih-i Belîğ**” sanatı yapılmıştır.

III. Beyit:

Ger taş degülse yüregüñ iy Cem terahhum it
Taş ise dahı döymeye bu intizâra Cem

Kelimeler:

Terahhum(a.i): merhamet etme, acıma.

Döymemek: dayanamamak, katlanamamak, tahammül edememek.

Nesre Çevirme:

İy Cem ger yüregüñ taş degülse terahhum it. Taş ise dahı Cem bu intizâra döymeye.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey Cem, eğer, yüreğin taş değilse merhamet et. Taş olsa da sen bu bekleyişe dayanmazsın.

Âşığın ömrü sevgiliyi beklemekle geçer. Zaten, âşığın aşk yoluna girmesinden sonra önünde iki seçenek vardır: birisi tahammül, birisi sefer. Âşık, sonuçları ne olursa olsun tahammülü tercih etmek zorundadır. Eğer, aşk yolunda tahammül gösteremezse gerçek âşık olmuş sayılmaz. Bunun için her âşık, tahammülü aşkın en önemli unsurlarından birisi olarak görür. Bu beyitte ise şâir, kendisine seslenerek yüreğin taş olsa da bu bekleyişe dayanman zordur diye seslenmektedir.

Bu beyitte, şâir, kendisine seslenerek “**Tecrid**” sanatı yapmıştır. Diğer taraftan, “iy” hitabıyla “**Nidâ**”, “taş” ve “Cem” kelimeleri tekrar edilerek “**Tekrir**” sanatı yapılmıştır.

IV. Beyit:

Lutfuñ durur ki hâk-i rehümdür didüñ velî
Degmezdi iy sanem bu kadar i‘tibâra Cem

Nesre Çevirme:

İy sanem, lutfuñ durur ki, hâk-i rehümdür didüñ. Veli, Cem, bu kadar i'tibâra degmezdi.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey put gibi güzel olan sevgili, senin yolunun toprağıdır demen (Cem için) bir lütuftur. Ancak, Cem, bu kadar itibara değmez.

Âşık, sevgilinin çevresinde bulunmak için can atar. Bunun için her türlü aşığlanmaya veya sıkıntıya seve seve katlanır. Âşık, sevgiliye yakın olabilmek için sevgilinin geçtiği yolda toprak olmaya bile razıdır. Hatta razı olmakta da öte, bu beyitte görüldüğü gibi, bunun için sevgiliye minnettar olur. Çünkü, sevgilinin ayağının bastığı toprak olmak bile bu dünyada elde edilebilecek en yüksek rütbedir. Onun için şâir bu beyitte, sevgiliye, sen Cem'e ayağımın altındaki topraktır diyerek büyük bir lütuf örneği gösterdin, ancak, Cem, senin verdiğin bu itibara layık olacak âşıklığı henüz gösteremedi şeklinde hitap etmektedir.

Bu beyitte, "sanem" kelimesiyle sevgili kastedildiği için "İsti'âre", "iy" hitabıyla da "Nidâ" sanatı yapılmıştır.

V. Bevit:

Fürkat hazânı şöyle sarardursa beñziñi
Hiç ummazam ki irişe fasl-ı bahâra Cem

Nesre Çevirme:

Fürkat hazânı beñziñi şöyle sarardursa, hiç ummazam ki, Cem fasl-ı bahâra irişe.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ayrılığın son baharı benzini bu şekilde sarartırsa, Cem'in bahar mevsimine erişeceğini hiç ummam.

Divan şiirinde, âşık için, sevgiliden ayrı kalmak ömrün son baharı, sevgiliye kavuşmak ise ömrün ilk baharıdır. Ancak, hiçbir âşık, ilk bahara kavuşacağı ümidini pek taşıyamaz. Çünkü, sevgiliden ayrı kalmak, bir noktada, âşığın kara talihidir. Âşık da bu kara talihini yenecek güce sahip değildir. O, sadece talihin kendisine reva gördüğü derde ve belâyaya tahammül göstermeye çalışır. Son derece karamsar bir tablonun çizildiği bu beyitte şâir, ayrılık son baharının benzini iyice sararttığını ve artık, bu

hastalıklı benizden kurtulup vuslatın baharına erişebileceğini ummamaktadır. Tam anlamıyla talihine teslim olmuş bir insan manzarasıyla karşımıza çıkan şâir, bir anlamda, ayrılıktan dolayı vücuduna musallat olan hastalığın kendisini vuslata erştirmeyeceğini ifade etmektedir.

VI. Beyit:

Tîr-i belâya karşı tutupdur siper gibi
Yâ Rab ne kıldı n'eyledi bu rûzgâra Cem

Nesre Çevirme:

(Rûzgâr) Siper gibi tîr-i belâya karşı (Cem'i) tutupdur. Yâ Rab, Cem bu rûzgâra ne kıldı, n'eyledi?

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Zaman, Cem'i siper gibi belâ oklarına karşı tutar. Ey Allah'ım, Cem bu zamana ne yaptı, ne etti?

Âşık, bu dünyadaki hemen hemen bütün her şeyle mücadele içindedir. Çünkü, âşığın içinde bulunduğu aşk öyle büyüktür ki her şey ve herkes âşığın bu büyük aşkını kıskanır. Kıskandıkları için de âşığın aleyhine olan her şeyi yapmaktan geri durmazlar. Âşığı kıskanıp âşığa düşmanlık eden sadece kişiler değildir. Bu beyitte de görüldüğü gibi, zaman, devir de âşığa düşmanlık eder. Âşığın tahammül sınırları artık son noktaya geldiği için âşık, Allah'a sığınmaktan başka çare bulamaz ve zamanı Allah'a şikayet eder.

Bu beyitte, teşbihin üç unsuru (Cem: benzetilen, siper: kendisine benzetilen, gibi: benzetme edatı) zikredilerek “Teşbih-i Mücmel” sanatı yapılmıştır. Diğer taraftan, “ne kıldı”, “n'eyledi” sorularıyla “İstifhâm”, Türkçede “ey” anlamına gelen Arapça “yâ” hitabıyla da “Nidâ” sanatı yapılmıştır.

VII. Beyit:

Had yok belâ-yı dehre yüz ur âsitânına
Dök yaşlaruñ sitâresin iy bî-sitâre Cem

Nesre Çevirme:

İy bî-sitâre Cem, belâ-yı dehre had yok; âsitânına yüz ur; yaşlaruñ sitâresin dök.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey talihsiz Cem, zamanın belâsının sınırı yok; (git sevgilinin) eşiğine yüz sür; gözyalarının yıldızlarını dök.

Daha önce de belirtildiği gibi, bu dünyada âşığa merhamet gösteren hiçbir şey yoktur. Bu dünyada, âşığın kendi talihi başta olmak üzere, her şey ve herkes âşığı adeta cezalandırmaya çalışmaktadır. Bütün bunların sonucunda da, âşık, sevgilinin eşiğinden başka sığınacak güvenli bir yer bulamamaktadır. Sevgili her ne kadar, âşığa hakaret edip yanından kovsa da âşık, en azından onun yolunda canını harcamalı, onun verdiği sıkıntılara katlanmalıdır. Eğer, âşık, sıkıntı çekecekse çektiği sıkıntıların bir anlamı olmalıdır. Âşık için de bu dünyada tek anlamlı şey sevgilinin zatıdır. Bu beyitte şâir, kendisine seslenerek, üzerine gelen belânın sınırı yok, bari sevgilinin eşiğine git de göz yaşı dökeceksen orada dök demektedir.

Bu beyitte, “yaşlar” “sitâre”ye benzetilerek “Teşbih-i Belîğ” sanatı yapılmıştır. Diğer taraftan, “iy” hitabıyla da “Nidâ” sanatı yapılmıştır.

GAZEL 33**I. Beyit:**

Çeker cevr ü cefâ dil senden ayru
Görür cân derd ü müşkil senden ayru

Nesre Çevirme:

(Ey sevgili) dil, senden ayru cevr ü cefâ çeker. Cân, senden ayru derd ü müşkil görür.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) gönül, senden ayrı kaldığı zaman zulüm ve eziyet çeker. Can, senden ayrı kaldığı zaman dert ve sıkıntı görür.

Ayrılık, âşık için katlanılması en zor hadiselerden birisidir. Âşık, sevgiliden ayrı kaldığı zaman bedeni ve ruhuyla acı çeker. Bu beyitte de görüldüğü üzere, âşık, sevgiliden ayrı kaldığında hem gönlüyle hem de canıyla sıkıntı içine düşer. Burada gönül ve can farklı iki unsur olarak ele alınmıştır. Çünkü, gönül, âşığın rûhî dünyasının

ifadesi, cân da, âşığın bedenini bu dünyaya bağlayan bir unsur olduğu için, bedeninin bir ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

II. Beyit:

Beñüñdür tohm-ı gam dil mevrâ'ında
Hemîn bu oldı hâsıl senden ayru

Kelimeler:

Mevrâ'(a.i): ziraat olunacak, ekilecek tarla, yer

Nesre Çevirme:

Dil mevrâ'ında tohm-ı gam beñüñdür. Hemîn senden ayru bu hâsıl oldı.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) Gönül tarlasında gam tohumu senin benindir. İşte senden ayrıldığımda bu ortaya çıktı.

Divan şiirinde, sevgilinin pek çok güzellik unsuru âşığa, aşkı çağrıştırmasıyla birlikte aynı zamanda ayrılığı da hatırlatır. Çünkü, âşık, kendisini bir köle, sevgiliyi de bir sultan olarak düşündüğü için sevgiliye kavuşmanın gerçekleşebileceğini pek düşünemez. Bu beyitte, şâir, gönülde var olduğuna inanılan "süveyda" isimli kara noktayı sevgilinin benine benzetmektedir. Bilindiği gibi, aşkın gönüldeki "süveyda" denen bu kara noktada tecelli ettiğine inanılır. Burada da âşık, aşkla birlikte gam çekmenin de kendisine geldiğine işaret etmektedir.

Bu beyitte, "dil" "mevrâ'"a, "tohm-ı gam" beñ'e benzetilerek "**Teşbih-i Belîğ**" sanatı yapılmıştır.

III. Beyit:

Olursa ravza-i Rıdvân gerekmez
Baña iy mâh menzil senden ayru

Nesre Çevirme:

İy mâh, senden ayru ravza-i Rıdvân baña menzil olursa, gerekmez.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey ay, senden ayrı cennet bana menzil olursa da (bu bana) gerekmez.

Âşık için sevgilinin bulunmadığı bir yerde hiçbir şeyin anlamı olmaz. Çünkü, âşığa haz ve mutluluk veren sevgilinin zatıdır. Dolayısıyla da, âşığın sevgilinin bulunmadığı bir yerde her hangi bir mutluluk hissetmesi mümkün değildir. Âşığa göre, bir şeyin tadı, lezzeti ya da cefâsı, ızdırabı o şeyin içeriğinde değil, sevgiliden gelip gelmemesine bağlıdır. Eğer, bir şeyin kaynağı sevgili ise her ne olursa olsun onun acı veya ızdırıp verici olması mümkün değildir. Eğer, kaynağı sevgili değilse onun âşığa mutluluk vermesi mümkün değildir. Âşık, sevgilinin olmadığı cenneti bile istemez. Bu beyitte şâir, sevgilisine, senden ayrı olduktan sonra cennete gitmeyi istemem diye seslenmektedir.

Bu beyitte, “mâh” kelimesiyle kastedilen sevgili olduğu için “İsti’âre”, “iy” hitabıyla da “Nidâ” sanatı yapılmıştır.

IV. Beyit:

Ne demler çekdügi bu haste göflüm

Degüldür vasfa kâbil senden ayru

Nesre Çevirme:

Bu haste göflüm senden ayru ne demler çekdügi vasfa kâbil degüldür.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) bu hasta gönlümün senden ayrı ne zamanlar geçirdiğini anlatmak mümkün değildir.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, âşık için sevgiliden ayrı kalınan her an tahammül edilmesi güç bir dert yumağı olarak gözükmetedir. Çünkü, âşık, sevgilinin olmadığı hi bir yerde mutlu olamaz. Mutlu olamadığı gibi, rûhuna ve bedenine güç veren sevgili olduğu için, sevgili gittiğinde rûhunda ve bedeninde tarifi imkansız acılar ve sıkıntılar baş gösterir. Bu beyitte şâir, sevgilisine, senden ayrı kaldığım her an bu hasta gönlümün neler çektiğini tarif etmek mümkün değildir diye seslenmektedir.

V. Beyit:

Ruhuñ yâdına her dem su yirine

İçer cân zehr-i kâtil senden ayru

Nesre Çevirme:

Cân, senden ayru ruhuñ yâdına her dem su yirine zehr-i kâtil içer.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) can, senden ayrı kalıp yanağını hatırladığı her an su yerine katil zehri içer.

Sevgiliden ayrı olmak şüphesiz ki, âşığı büyük sıkıntıların içine düşürür. Hele sevgiliden ayrı kalış esnasında sevgiliye ait olan güzelliklerin hatırlanması âşığı daha da yaralayarak her şeyi anlamsızlaştırır. Bu beyitte şâir, sevgilisinden ayrı kalıp sevgilisinin yüzünü her hatırladığında su yerine zehir içtiğini ifade etmektedir. Yani, sevgiliden ayrı kalmakla bir katilin zehrini içme arasında pek bir farkın olmadığı vurgulanmaya çalışılmıştır.

VI. Beyit:

Cihân mülkinde Cem bir dem dirilmek
Şehâ vallâhi müşkil senden ayru

Nesre Çevirme:

Şehâ, cihân mülkinde Cem(in) senden ayru bir dem dirilmek(si) vallâhi müşkil(dir).

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey şâhim, bu cihan ülkesinde Cem'in senden ayrı bir şekilde bir an yaşaması vallahi zordur.

Aşk, insana sonsuz acılar yaşatan bir his olmakla birlikte, insana hayatın hakikatini göstermesi bakımından da bir erdem kaynağıdır. Bu kaynağın en önemli besleyicisi şüphesiz ki ayrılıktır. Çünkü, insan, sevdiği kimseden veya sevdiği bir şeyden ayrıldığı vakit onun gerçek değerini kavrayabilir. Örneğin, bir insan hasta olmadan sağlığın kıymetini, tutsak olmadan özgürlüğün kıymetini anlayamaz. Bunun için, ayrılığı, aşkın bir parçası, belki de, aşkın bir gereği olarak görmek gerekir. Ayrılık temasının oldukça vurgulu bir şekilde işlendiği şiirin bu beytini iki farklı şekilde ele almak mümkündür. İlk olarak beyti, “ey sultanım, Cem'in bu dünyada senden ayrı bir şekilde yaşaması vallahi zordur” şeklinde anlamlandırmak mümkündür. İkinci olarak

beyti, sevgilinin dudaklarının, Hz. İsa'nın nefesi gibi, insanı diriltme özelliğini ve "dem" kelimesinin "nefes" anlamını göz önünde bulundurarak şu şekilde anlamlandırabiliriz: "Ey sultanım, senin olmadığı yerde ben bir ölüden farksızım ve senin nefesin olmadan benim dirilmem vallahi zordur."

Bu beyitte, "şeh" kelimesiyle kastedilen sevgili olduğu için "**İsti'âre**", Türkçede "ey" anlamına gelen Farsça "â" hitâbıyla da "**Nidâ**" sanatı yapılmıştır.

GAZEL 34

I. Beyit:

Yapaldan mescid-i hüsne kaşuñla kible-gâh egri
Gözüm kible-nümâsından görünür kible-gâh egri

Nesre Çevirme:

Mescid-i hüsne kaşuñla egri kible-gâh yapaldan gözüm kible-nümâsından kible-gâh egri görünür.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Güzellik mescidine kaşınla eğri bir kible yapalıdan beri gözümün kible pusulasından kible yeri eğri görünür.

Divan şiirinde, sevgilinin kaşları, şekli itibariyle mihraba benzetilir. Mihrab, camide veya mescidde kiblenin bulunduğu yönü işaret eden içe doğru kavisli bir yerdir. Divan şiirinde, âşığa göre, sevgilinin kaşları mihrab, sevgilinin kendisi de gönlünün yöneldiği kâbedir. Âşık, günde beş vakit sevgilinin kaşlarına doğru yönelerek sevgiliye kulluk borcunu yerine getirmeye ve sevgilinin adını bir tesbih gibi dilinden düşürmemeye çalışır. Bu beyitte şâir, güzellik mescidi olarak tasavvur ettiği sevgilinin kaşlarını kible olarak tayin ettiğinden beri gözlerinin kible yerini eğri gördüğünü ifade etmektedir. Burada şâirin "eğri" ifadesiyle kastettiği şey, kiblenin yanlı olması değil, sevgilinin kaşlarının kavisli oluşuna bir göndermedir.

Bu beyitte, "mescid-i hüsn" ifadesiyle sevgili kastedildiği için "**İsti'âre**" sanatı yapılmıştır. Diğer taraftan, şekli itibariyle sevgilinin "kaş"ları "kible-gâh"a benzetilerek "**Teşbih-i Belîğ**" sanatı yapılmıştır.

II. Beyit:

Hilâl ebrûñı görelden hayâline hilâl olup
Felekde mâh bedr iken olur geh togrı gâh egri

Kelimeler:

Hilâl(a.i): yeni ay

Mâh(f.i): 1-) astr. Ay 2-) senenin on ikide bir kısmı, ay

Bedr(a.i): ayın on dördüncü gecesi, dolunay

Nesre Çevirme:

Felekde mâh bedr iken hilâl ebrûñı görelden hayâline hilâl olup geh togrı olur gâh egri (olur).

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Felekte, ay, dolunay iken senin hilal kaşlarını gördükten sonra onun hayaline hilal olmuştur. Gök yüzünde ay bunun için bazen eğri bazen doğru olur.

Ay, kendi etrafında ve dünyanın etrafında döndüğü için dünyadan farklı zamanlarda farklı şekillerde görünür: bazen dolunay, bazen hilal. Ayın bu farklı görünme şekilleri, divan şiirinde, genellikle sevgiliyle ilişkilendirilerek ele alınmıştır. Bu beyitte de, ayın dolunay halinde iken, sevgilinin hilale benzeyen kaşlarını gördükten sonra hilal şeklini aldığı söylenmektedir.

Bu beyitte, normal seyri itibariyle ayın, bazen dolunay bazen de hilal şeklinde görünmesi, ayın, sevgilinin kaşlarını gördükten sonra hilale dönüştüğü şeklinde verilmiştir. Bundan dolayı burada, “Hüsn-i Ta’lil” sanatı yapılmıştır.

III. Beyit:

Hatuñ yâdına cân virsem mahabbet sebze-zârında
Ararsañ sebze-i kabrüm bulunmaz bir giyâh egri

Nesre Çevirme:

Mahabbet sebze-zârında hatuñ yâdına cân virsem sebze-i kabrüm ararsañ egri bir giyâh bulunmaz.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Muhabbet bahçesinde ayva tüylerini hatırlayarak can versem mezarımın yeşil otlarını arasında eğri bir ot bulamazsın.

Âşık, aşk yolunda her zaman doğru bir duruş sergileme düsturunu benimsemiştir. Âşık, bu doğruluğu kendinden ziyade sevgilinin doğruluğuna bağlar. Çünkü, âşığa göre, sevgili, her zaman doğruluğa lâyıktır. Sevgilinin ayva tüylerinde her hangi bir eğrilik olmadığı için âşık, sevgilinin ayva tüylerini yad ederek öldüğünde onun mezarında biten otlar bile eğri olamaz. Yani, âşığın mezarındaki otların arasında eğri bir otun bulunmaması sevgilinin ayva tüylerinin eğri olmamasından kaynaklanmaktadır. Burada âşık, bir anlamda, seni seven âşığın eğri olması mümkün değildir demektedir.

IV. Beyit:

Rakîbâ kec-nazarsın sen igen gel bakma ol hüsne
Hakikat görmez ol hüsni kim eylerse nigâh egri

Kelimeler:

Kec-nazar(f.a.b.s): eğri bakışlı; hasetçi, kıskanç

Nesre Cevirme:

Rakîbâ sen kec-nazarsın, ol hüsne igen bakma, gel. Ol hüsni kim egri nigâh eylerse hakikat görmez.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Ey rakip, sen hasetçisin, o güzelliğe sen böyle bakma, gel. O güzelliğe kim hasetle bakarsa hakikati görmez.

Daha önce de belirtildiği gibi, rakip, bütün kötü sıfatları bünyesinde barındırmaktadır. Bunun için, âşık, rakibin kötü niyetli olduğunu bildiği için onun sevgiliye yaklaşmasını, hatta, sevgiliye bakmasını istemez. Çünkü, rakip kötü niyetli olduğu için gittiği yere de kötülük götürür. Bu beyitte de şâir, rakipten, sevgiliye kötü gözle bakmamasını istemektedir. Zaten baksa bile, sevgilideki hakiki güzelliğin farkına varması mümkün değildir.

Bu beyitte, sevgilinin “hüsni”ü zikredilmiştir. Parça-bütün ilişkisiyle sevgili kastedildiğinden dolayı burada “**Mecâz-ı Mürsel**” sanatı yapılmıştır. Diğer taraftan,

“rakibâ” ifadesindeki “â” Türkçede “ey” anlamına gelen bir hitap olduğu için “Nidâ” sanatı yapılmıştır.

V. Beyit:

Gel iy Cem hüsn bâgını temâşâ vaktidür seyr it
Ki sîmîn serv üstinde giyer bir meh külâh egri

Nesre Çevirme:

İy Cem hüsn bâgını temâşâ vaktidür, gel, seyr it. Ki, bir meh, sîmîn serv üstinde egri külâh giyer.

Divan şiirinde güzellik ve güzelliğe bağlı olarak üretilen hayaller oldukça fazladır. Genel itibariyle, güzelliğin bir “mekan” olarak ele alınarak “mülk” olarak düşünülmesi genel temayüldür. Ancak, güzelliğin daha dar bir mekan olarak tasavvur edildiği hayaller de vardır. Bu beyitte de görüldüğü üzere şâir, güzelliği bir bâğ/bahçe olarak ele almış, sevgiliyi de gümüş bir serve benzeterek sevgilinin eğri bir külâh giydiğini ifade etmiştir. Burada, şâir, kendi kendini güzellik bağında gördüğü ilginç bir olayı seyretmeye davet etmektedir.

Bu beyitte, “hüsn” “bâğ”a benzetilerek “Teşbih-i Belîğ”, “iy” hitabıyla da “Nidâ” sanatı yapılmıştır. Aynı zamanda, “meh” kelimesiyle sevgili kastedildiği için “İsti’âre” sanatı yapılmıştır.

GAZEL 35

I. Beyit:

Uzadan zülf-i perîşânuña el şâne gibi
Tograsun tîg-ı belâ bagrını dendâne gibi

Kelimeler:

Dendâne(f.i): 1-) diş tanesi 2-) tarak, çark, destere gibi şeylerin dişi

Nesre Çevirme:

Zülf-i perîşânuña şâne gibi el uzadan(ın) bagrını tîg-ı belâ dendâne gibi tograsun.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

(Ey sevgili) senin dağınık saçlarına tarak gibi el uzatanın bağırını belâ kılıcı tarağın dişleri gibi doğrasın.

Sevgili, âşığın, bütün her şeyden ve herkesten sakınmaya çalıştığı en güzide varlığıdır. Her ne kadar, âşığın söylediği sözler sevgiliye tesir etmese de âşık, sevgilinin saçının kılına zarar getirebilecek şeye veya kişiye beddua etmekten geri durmaz. Çünkü, âşık, âhının yerde kalmayacağına inanır. Bu beyitte de âşık, sevgilinin saçlarına el uzatana beddua ederek kim sevgilinin saçlarına el uzatırsa bela kılıcı onun bağırını tarağın dişleri gibi doğrasın demektedir. Burada, âşık, sevgilinin saçlarını tarakla taramasına dahi tahammül göstermemektedir. Çünkü, tarak sevgilinin saçlarını tararken saçların birkaç telini kopararak saçlara zarar verebilir.

II. Beyit:

Ayaga salma yazıkdur güher-i eşkümi kim

Sadef-i çeşmüm anı bisledi dür-dâne gibi

Kelimeler:

Güher(f.i): 1-) elmas, cevher 2-) inci 3-) değerli taş 4-) bir şeyin aslı, esası

Sadef(a.i): sadef, inci kabuğu

Dür-dâne(f.b.i): 1-) inci tanesi 2-) s. Sevgili, kıymetli

Nesre Çevirme:

Güher-i eşkümi ayaga salma, yazıkdur. Kim, sadef-i çeşmüm anı dür-dâne gibi bisledi.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Göz yaşımın incisini ayağa salma, yazıktır. Ki, gözümün sadefi onu inci tanesi gibi besledi.

Divan şiirinde âşığın en belirgin özelliklerinden birisi göz yaşı dökmesidir. Bazen bir sel olarak tasavvur edilen göz yaşları bazen de, bu dünyada her hangi bir maddi varlığa sahip olmayan âşığın incileri olarak düşünülür. Âşığın göz yaşları maddi baha bakımından oldukça büyük bir değere sahip olan incilere benzetilir. Bu benzerliğin şekil itibarıyla kurulmasının yanında âşığın göz yaşlarının da inciler kadar değerli olduğu fikri de gözden uzak tutulmaz. Âşığın göz yaşlarının değerinin vurgulandığı bu

beyitte şâir, gözlerini bir sadefe benzeterek göz yaşlarının tıpkı bir inci gibi burada büyüdüğünü ifade etmiştir.

Bu beyitte, “eşk” “güher”e, “çeşm” de “sade”e benzetilerek iki ayrı “**Teşbih-i Belîğ**” sanatı yapılmıştır.

III. Beyit:

Mihr-i ruhsârı yakup halvet-i sînemde çerâğ

Tolaşur hâli hâyâli anı pervâne gibi

Kelimeler:

Mihr(f.i): 1-) güneş 2-) sevgi 3-) eylül ayı

Halvet(a.i): 1-) yalnız, تنها kalma, tenhaya çekilme, tenhalık 2-) تنها yer 3-) hamamın sıcak bölmesi

Nesre Çevirme:

Mihr-i ruhsârı halvet-i sînemde çerâğ yakup hâli hâyâli anı pervâne gibi tolaşur.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Yanağının güneşi sinemin تنها yerinde mum yakar, (sevgilinin) benim hayali onu kelebek gibi dolaşır.

Divan şiirinde, sevgilinin yanağı bir güneş olarak tasavvur edilir. Özellikle, âşığın gönlünü aydınlatmasıyla ön plana çıkan bu güneş, zaman zaman da bütün cihanı aydınlatan bir özellik kazanır. Bu beyitte ise, yine bir güneş olarak tasavvur edilen sevgilinin yanağı, âşığın sînesinde bir mum yakmakta, sevgilinin beni de bu mumun etrafında dolaşan bir kelebek olarak düşünülmektedir. Beyitte geçen “mihr” kelimesinin “sevgi” anlamı da göz önüne alınacak olursa, âşığın sinesinde yanan bu mumu “aşk” olarak düşünmek mümkündür. Yani, âşık, sevgiliye, senin yüzünden yansıyan sevgi benim gönlümde aşk ateşi yakıyor demektedir.

Bu beyitte, teşbihin bütün unsurları (hâli hayâli: benzetilen, pervâne: kendisine benzetilen, gibi: benzetme edatı, tolaşur: benzetme yönü) zikredilerek “**Teşbih-i Mufassal**” sanatı yapılmıştır. Diğer taraftan, “mihr” kelimesi, “sevgi” ve “güneş” anlamlarının ikisini de düşündürebilecek şekilde kullanıldığı için burada “**İham**” sanatı yapılmıştır.

IV. Beyit:

Nat‘-1 hüsninde niçün kej-rev ola beydâk-1 hâl
Çün piyâde yürimez her yana ferzâne gibi

Kelimeler:

Nat‘(a.i): 1-) sofra bezi 2-) meşinden yapılan döşek

Kej-rev(f.b.s): eğri yürüyen, giden

Beydâk(a.i): satranç oyununda piyade denilen taşların her biri

Hâl: vücutta husule gelen siyah nokta, ben.

Ferzâne(f.s): 1-) hakîm, feylesof; bilgili (kimse) 2-) tas. Nefsânî bağlantılardan sıyrılmış olan derviş.

Nesre Çevirme:

Niçün nat‘-1 hüsninde beydâk-1 hâl kej-rev ola? Çün piyâde her yana ferzâne gibi yürimez.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Senin güzellik sofranda ben piyadesi niçin yolunu şaşırırsın? Çünkü, piyade her tarafa vezir gibi hareket edemez.

Bilindiği gibi, piyade ve vezir santranç oyununda iki önemli taşdır. Piyade, yapılacak oyunların hazırlayıcısı olmakla ve sayılarının çok olmasıyla öne çıkar. Vezir ise, oyunun “şah”tan sonra ikinci önemli taşıdır ve her yöne hareket edebilmektedir. Bunun için veziri kaybeden oyuncunun oyunu kazanabilme şansı oldukça azalır. Bu beyitte, şâir, sevgilinin yüzünü bir satranç tahtası gibi düşünerek sevgilinin ben’ini piyade olarak algılamaktadır. Burada, ben’lerin sayısının çok olması ve yerlerinde sabit olmaları bu benzetmede önemli rol oynamıştır.

Bu beyitte, “hüsn” “nat”a, “hâl” “beydâk”a benzetilerek “Teşbih-i Belîğ” sanatı yapılmıştır.

V. Beyit:

Hâlet-i Cem’den eser alalı bir pâre sabâ
Tolanur tag ile sahrâları dîvâne gibi

Nesre Çevirme:

Sabâ, hâlet-i Cem'den bir pâre eser alalı tag ile sahrâları dîvâne gibi tolanur.

Türkiye Türkçesi ve Anlam:

Sabah yeli, Cem'in durumundan bir parça eser alalı dağ ile çölleri deli gibi dolandır.

Âşık, gönlündeki aşkın bir sonucu olarak içine düşüttüğü ıztıraptan dolayı sonsuz acılar çeker. Âşığın çektiği bu acılara âşık olmayan bir kimsenin tahammül etmesi mümkün değildir. Çünkü, âşık, çilesini aşktan aldığı gibi bu çileye dayanma gücünü de aşktan alır. Aşkı her kişinin sahiplenemeyeceği konusunda Taşlıcalı Yahya'nın şu beyti oldukça ilgi çekicidir:

Bir demir dağı delüp boynuna almak gibidir

Her kişi âşık olurdu eğer âsân olsa

Taşlıcalı Yahya bu beyitte, âşık olmayı bir demir dağı boynuna almakla eş tutarak aşkın çok zor bir şey olduğunu eğer, aşk kolay olsaydı herkesin âşık olabileceğini söylemektedir. Cem Sultan ise bu beytinde, sabah yelini kişileştirerek sabah yelinin, kendi derdinden bir parça aldıktan sonra aklını ve şuurunu kaybederek dağlarda ve çöllerde deli gibi dolaştığını ifade etmektedir. Burada şâir, aşkın, âşığa, dayanılması çok güç ıztıraplar verdiğini anlatmaya çalışmaktadır.

Bu beyitte öncelikle, "sabâ" "Teşhis"le kişileştirilmiştir. Diğer taraftan, teşbihin bütün unsurları (sabâ: benzetilen, divâne: kendisine benzetilen, gibi: benzetme edatı, tag ile sahrâları tolaşur: benzetme yönü) zikredilerek "Teşbih-i Mufassal" sanatı yapılmıştır. Sabah yelinin dağları ve çölleri dolaşması olağan bir hadisedir. Ancak, şâir, bu hadiseyi, sabânın kendi derdinden aldığı eserin verdiği ıztırap sonucu dolaşması şeklinde kurgulamıştır. Bunun için burada "Hüsn-i Ta'li" sanatı yapılmıştır.

SONUÇ

Edebiyat, bir toplumun yazılı veya yazısız kültür miraslarının en önemlilerindedir. Bir milletin edebiyatının zengin ve güçlü olması, o milletin geleceğine daha güvenle bakması anlamına gelir.

Tarih sahnesine çıktığı andan itibaren dünya siyasetinin her zaman merkezinde olmayı başarabilmiş Türk milletinin bu başarısında temel faktör şüphesiz ki sağlam bir kültür birikimine sahip olmasıdır. Türk milletinin kültür birikimlerinin en önemlilerinden birisi edebiyattır. Özellikle Orhun Kitabeleri'nin bulunup okunmasından sonra Türk milletinin sağlam bir edebi kültüre sahip olduğu gerçeği herkes tarafından kabul edilen bir durum olmuştur.

Türk siyasi hayatının önemli simalarından olan Cem Sultan klasik Türk şiiri geleneği çerçevesinde yazdığı şiirleriyle de kültür hayatımıza önemli katkılarda bulunmuştur. Şairin şiirlerinde dikkati çeken en önemli tema "hasret"tir. Çoğunlukla "vatan hasreti" olarak karşımıza çıkan bu tema zaman zaman da sevgili hasteri, dost hasreti şeklinde kendini gösterir. Diğer taraftan, şair, dîvân şiirinin genel yapısına aykırı olmakla birlikte, şiirlerinde farklı kimliklerle kendini göstermektedir. Şâir, bu çalışmada incelemeye çalıştığımız, oğlu Oğuz Han'ın katledilmesi sonucunda yazdığı "felek" redifli mersiyesinde bir şâirden ziyade oğlunun ölümüne ağlayan bir "baba" olarak karşımıza çıkar. Şâir, zaman zaman, "iy dost" redifli gazelinde de (s.46 G2) görüldüğü gibi, gazel formu çerçevesinde bir şehzade olarak kardeşine olan sitemlerini dile getirmektedir.

Cem Sultan, gerek hayal gücü, gerek Türkçeyi kullanma becerisi ve gerekse mazmunları kullanış tarzıyla orijinaliteyi yakalayabilmiş bir şâirdir. Yaptığımız bu çalışmada, kullandığımız şerh yöntemiyle Cem Sultan'ın şiirlerini anlamaya çalıştık. Ancak, Cem Sultan'ın şiirlerindeki anlam inceliklerini yakalayabilmek için şiirlerinin "anlam" boyutunda ele alınıp değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bizim yaptığımız bu çalışma, onun şiirlerindeki "anlam"ı yakalama noktasında bir basamak olabilirse çalışmamız amacına ulaşmış sayılır.

KAYNAKLAR

- Ahmet Vefik Paşa, **Lehce-i Osmânî**, (Haz: Recep Toparlı), Ankara, 2000
- Akar, Metin, **Su Kasidesi Şerhi**, Ankara, 1994
- Altınay, Ahmet Refik, **Sultan Cem**, İstanbul, 2001
- Andrews, Walter G., **Şiirin Sesi, Toplumun Şarkısı**, İstanbul, 2000
- Baysun, H. Cavit, **Cem Sultan, Hayatı ve Şiirleri**, İstanbul, 1946
- Cengiz, Halil Erdoğan, **Divan Şiiri Antolojisi**, Ankara, 1983
- Çalışkan, Adem, **Fuzûlî'nin Su Kasidesi ve Şerhi**, Ankara, 1992
- Çavuşoğlu, Mehmet, **Necâfî Bey Dîvânı'nın Tahlili**, İstanbul, 1971
- Çetişli, İsmail, **Metin Tahlillerine Giriş, Şiir**, Isparta, 2002
- Çobanoğlu, Özkul, **Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş**, Ankara, 1999
- Devellioğlu, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat**, Ankara, 1997
- Dikmen, Mehmet-Ateş, Bünyamin, **Peygamberler Tarihi**, İstanbul, 1977
- Dilçin, Cem, "Fuzulî'nin Bir Gazelinin Şerhi ve Yapısal Yönden İncelenmesi", **Türkoloji Dergisi**, C: IX, S.1, Ankara, 1991, s.43-98
- _____, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, Ankara, 1995
- _____, **Yeni Tarama Sözlüğü**, Ankara, 1983
- Doğan, Muhammet Nur, "Metin Şerhi Üzerine", **Yedi İklim**, 63, 1995
- Dursun Ali Tökel, **Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar**, Ankara, 2000
- Ersoylu, Halil, **Cem Sultan'ın Türkçe Divanı**, Ankara, 1989
- Ertaylan, İsmail Hikmet, **Sultan Cem**, İstanbul, 1951
- Gibb, E. J. Wilkinson, **Osmanlı Şiir Tarihi**, (çev: Ali Çavuşoğlu), Ankara, 1999
- İpekten, Haluk, **Divan Edebiyatında Edebi Muhitler**, İstanbul, 1996
- İsen, Mustafa-Macit, Muhsin-Horata, Osman-Kılıç, Filiz-Aksoyak, İ. Hakkı, **Eski Türk Edebiyatı El Kitabı**, Ankara, 2002
- Kaplan, Mehmet, **Şiir Tahlilleri I, II**, İstanbul, 1994
- Kınalı-zade Hasan Çelebi, **Tezkiretü's-Şu'arâ**, (İbrahim Kutluk), Ankara, 1989
- Kocakaplan, İsa, **Açıklamalı Edebî Sanatlar**, İstanbul, 1992
- Kortantamer, Tunca, "Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi", **Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi VIII**, İzmir, 1994

- Köktürk, Milay-Arslan, Mustafa, "Halkbiliminde Teori ve Yöntem Arayışları", **Milli Folklor**, S:41, Ankara, 1999
- Köktürk, Şahin, "Bayburtlu Zihni'nin Bir Koşmasının Ontolojik Analiz Metoduyla İncelenmesi", **Milli Folklor**, S: 60, Ankara, 2003
- Kurnaz, Cemal, **Hayâlî Bey Dîvânı'nın Tahlili**, İstanbul, 1996
- _____, **Halk ve Divan Şiirinin Müsterekleri**, Ankara, 1990
- Küleççi, Numan, **Edebî Sanatlar**, Ankara, 1995
- Latîfi, **Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ**, (Rıdvan Canım), Ankara, 2000
- Levend, Agah Sırrı, **Divan Edebiyatı, Kelimeler, Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar**, İstanbul, 1980
- Mengi, Mine, **Divan Şiiri Yazıları**, Ankara, 2000
- Mermer, Ahmet, **Mezâkî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkidli Metni**, Ankara, 1991
- Necdet, Ahmet, **Bugünün Diliyle Divan Şiiri Antolojisi**, Annemaria Schimmel, "Alman Gözüyle Divan Edebiyatı", İstanbul, 1995, s.55
- Okur, Münevver, **Cem Sultan Hayatı ve Şiir Dünyası**, Ankara, 1992
- Olgun, Tahir, **Edebiyat Lügati**, İstanbul, 1973
- Onay, Ahmet Talat, **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar**, Ankara, 1992
- Pala, İskender, **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, Ankara, 1995
- _____, **Şi'r-i Kadim: Şiir Şerhleri**, İstanbul, 2000
- Redhouse, James W., **Turkish and English Lexicon**, İstanbul, 1992
- Sablier, Edouard, **Cem Sultan**, (çev: Nuriye Yiğitler), İstanbul, 2000
- Sefercioğlu, Nejat, **Nev'î Divanı'nın Tahlili**, Ankara, 1990
- Sehi Bey, **Heşt Behişt**, (Mustafa İsen), İstanbul, 1980
- Şemseddin Sami, **Kâmusu't-Türkî**, İstanbul, 1995
- Şükun, Ziya, **Gencine-i Güftâr Ferheng-i Ziyâ**, İstanbul, 1984
- Tarlan, Ali Nihad, **Edebiyat Meseleleri**, İstanbul, 1981
- _____, **Fuzulî Divanı Şerhi**, Ankara, 1985
- _____, **Şeyhî Divanı'nı Tedkik**, İstanbul, 1934
- Tolasa, Harun, **Ahmed Paşa'nın Şiir Dünyası**, Ankara, 1973
- Toparlı, Recep; Çöğenli, Sadi, **Osmanlıcada Kullanılan Arapça ve Farsça Edat, Zarf, Deyim ve Terkipler**, Erzurum, 1990
- Türk Dili Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)**, Sayı 415-416-417, Ankara, 1986

Üzgör, Tahir, "Metin Şerhinde Usule Dair", **İLESAM I. Eski Türk Edebiyatı
Kollogyumu**, Ankara, 1992

Yeniterzi, Emine, "Metin Şerhiyle İlgili Görüşler", **SÜ Türkiyat Ens. Türkiyat
Araştırmaları Dergisi**, S: 5, Konya, 1999

ÖZEL İSİMLER DİZİNİ

A

A. Refik Altınay	1
Ahmed Paşa	4, 5, 11, 16, 187
Ahmet Mermer	11, 16, 18
Ahmet Necdet	10
Ahmet Talat Onay	16, 18, 19, 20, 24, 30, 34, 46, 52, 57, 63, 76, 77
Ali Nihad Tarlan	11, 12
Amasya	2
Anadolu	2, 3, 6
Ankara	1, 2, 5, 7, 8, 9, 11, 13, 14, 16, 18, 19, 20, 24, 30, 34, 39, 46, 52, 55, 57, 63, 76, 77, 90, 92, 139, 149, 167, 186, 187, 188
Annemaria Schimmel	10, 187
Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü	16, 18, 19, 20, 24, 30, 34, 46, 52, 57, 63, 76, 77, 90, 92, 139, 149, 167, 187
Aras	155, 156
Astinoğlu Yakup Bey	2
Âşık Çelebi Tezkiresi	4
Atâî	5
Auvergne	3
Avrupa	3, 29, 31, 38, 109

B

Baki	10
Basâniye	19
Batlamyos	15
Bayezid	2, 3, 4, 15, 34, 47
Belkıs	17
Bizans	4
Bourganeuf	3
Bugünün Diliyle Divan Şiiri Antolojisi	10, 187
Bursa	2, 4, 7
Bünyamin Ateş	18, 19, 20, 30, 52, 57, 63, 187

C

Cahid Öztelli	7
Cebrail	52
Cem Dilçin	13
Cem Sultan, Hayatı ve Şiir Dünyası	1, 4
Cem Sultan'ın Türkçe Divanı	1, 5, 7, 8, 186
Cemal Kurnaz	11, 16, 39
Cemşid ü Hurşid	6, 7
Ceyhün	75, 119
VIII. Charles	3

Ç

Çâh-ı Bâbil	77
Çiçek Hatun	1
Çin	34, 46, 169, 170
Çubuk Ovası	2

D

Dahhâk	34, 46
Dauphin	3
Davud	17
Defterdar Ahmed	1
Dicle	75
Divan Edebiyatında Edebi Muhitler	1, 186
Divan Şiiri Yazıları	11, 14, 187
Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar	18, 20, 24, 30, 34, 46, 57, 63, 77, 186
Dursun Ali Tökel	18, 20, 24, 30, 34, 46, 57, 63, 77, 186

E

Edebiyat Meseleleri	11, 187
Edirne	1, 4
Ereğli	3
Eski Türk Edebiyatı El Kitabı	11, 186
Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar	16, 18, 19, 20, 24, 30, 34, 46, 57, 63, 76, 77, 187
Eskişehir	2
Eyyûb	18, 19

F

Fâl-ı Reyhân-ı Cem Sultan	6
Farsça Divan	6, 7
Fatih Sultan Mehmet	1, 2
Fırat	75
Firâkî	5
Fransa	3, 4
Frenk Süleyman	1
Fuzûlî	10, 13, 44, 47, 55, 165, 186

G

Gebze Ovası	2
Gedik Ahmed Paşa	1, 2

H

Habeş	54
Hacerü'l-Esved	166, 167
Hadidi	5
Halep	2
Halil Ersoylu	1, 5, 7, 8, 38
Halk ve Divan Şiirinin Müsterekleri	39, 187
Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri	
Tarihine Giriş	9, 186
Haluk İpekten	1
Ham	19
Harun Tolasa	11, 16
Harut ve Marut	77
Hatip-zade Nasuh	1

Havrân	19
Haydar	4
Hızır	30, 57
Hızr	53
Hilâfî	5
Hind	34, 46

İ

İ. Hakkı Aksoyak,	11, 186
İbrahim	19, 52, 166, 186
İdris	19, 34, 46
İlyas	30, 57
İran	34, 46
İsa	51, 52, 57, 70, 111, 177, 186
İskender	3, 15, 16, 18
İskender Pala	16, 18, 19, 20, 24, 30, 34, 46, 52, 57, 63, 76, 77, 90, 92, 139, 149, 167
İskender Paşa	3, 15
İsmail	6, 7, 52, 58
İsmail Çetişli	8, 10
İstanbul	1, 2, 4, 6, 7, 8, 10, 11, 16, 18, 19, 20, 30, 36, 52, 57, 63, 186, 187
İtalya	3

K

Kâbe	43, 48, 166
Kahire	2
Kandî	4
Kapıcıbaşı Mustafa Bey	3
Karaman	1, 3, 4
Karamanî Mehmed Paşa	1, 2
Karamanoğlu	2
Karamanoğulları Beyliği	3
Karun	24
Kasım Bey	2, 3
Kastamonu	1, 4
Kayıtbay	2
Kevser	76
Konya	1, 2, 3, 4, 188
Kudüs	3
Kur'an-ı Kerim	11, 17, 18, 24, 63, 145, 149, 158
Kütahya	7

L

La'fî	4
Latîfî Tezkiresi	4
Levh-i Mahfuz	105
Leylâ	56, 120
Limousin	3

M

Macaristan	3
Mecnûn	55, 56, 119, 120
Mehmed Bey	2
Mehmet Çavuşoğlu	11, 16
Mehmet Dikmen	18, 19, 20, 30, 52, 57, 63, 187
Mehmet Kaplan	10
Merve	48
Meryem	52
Metin Tahlillerine Giriş, Şiir	8, 186

Mezâkî Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanı'nın Tenkidli Metni	11, 16, 18
Mısır	2, 20, 63, 157
Milay Köktürk	9
Millî Folklor	9, 187
Mine Mengi	11, 13, 14
Mudanya	4
Muhibbî	5
Muradiye	4
Musa	24
Mustafa Arslan	9
Mustafa-i Atik	4
Münevver Okur	1, 4, 5, 7

N

Napoli	3
Nazmî	5
Necâfî	5
Necati Bey Divanı'nın Tahlili,	11, 16
Nedim	10
Nejat Sefercioğlu	11, 16
Nev'î Divanı'nın Tahlili	11, 187
Nîl	75, 155, 156
Nizâmî	5
Nuh	18, 19

O

Oğuz Han	3, 5, 15, 22, 23, 24, 25, 30, 31, 34, 35, 36, 38
Osmanlı	1, 2, 9, 22, 24, 186

Ö

Özkul Çobanoğlu	9
-----------------	---

P

Papa IV. Sixte	3
Papa VI. Alexandre	4
Papa VIII. Innocent	3
Peygamberler Tarihi	18, 19, 20, 30, 52, 57, 63, 187
Pierre d'Aubusson	3
Pişdadiyan	34

R

Rodos	3, 22
Roma	3
Rum	1
Rumeli	3, 22

S

Sâ'dî	4
Sâfî	5
Sam	19
Sehâî	4
Sehi Bey	5, 187
Selman-ı Saveci	7
Sırbistan	1
Sidre	148, 149

ÖZ GEÇMİŞ

Adı, soyadı: Tuncay BÜLBÜL

Ana adı: Sultan

Baba adı: Kamil

Doğum yeri ve tarihi: Gediz (Kütahya)

Lisans eğitimi ve mezuniyet tarihi: Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 2000

Çalıştığı yer veya adresi: Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili

ve Edebiyatı Bölümü

Bildiği yabancı dil: İngilizce